

**NÄIN VÄÄRÄ VASTAUS PYYHITÄÄN POIS
PUHEKOKEESSA.**

Uudelleenaloitukset Yleisten kielitutkintojen koevastauksissa

Suomen kielen
pro gradu -työ
Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos
Kevät 2010
Hanna Markkanen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Hanna Markkanen	
Työn nimi – Title Näin väärä vastaus pyyhitään pois puhekokeessa. Uudelleenaloitukset Yleisten kielitutkintojen koevastauksissa	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2010	Sivumäärä – Number of pages 64
Tiivistelmä – Abstract <p>Pro gradu -työssäni tutkin vuoronsisäisiä itsekorjauksia äänitetyissä puhekokeen vastauksissa. Itsekorjauksilla editoidaan omaa puhetta ja oman puheen korjaamiseen orientoituminen on erityisen odotuksenmukaista koetilanteessa. Etnometodologista keskustelunanalyysia soveltaen selvitän, minkälaisia uudelleenaloituksia Yleisten kielitutkintojen puhekokeeseen osallistujat ovat tehneet ja kuinka paljon niitä aineistosta löytyy. Lisäksi vertailen keskenään ylemmän ja alemman keskitason tasoarvion saaneita koevastauksia selvittääkseni, onko näiden tasojen välillä eroa uudelleenaloitusten määrissä.</p> <p>Tutkimusaineistonani on Yleisten kielitutkintojen suomen kielen kokeen vastauksia, jotka on äänitetty kielistudiossa osana keskitason testin puhumisen osuutta. Aineistoni koostuu 60 äänitetystä koevastauksesta, joista puolet on saanut arvosanaksi alemman ja puolet ylemmän keskitason tasoarvion Yleisten kielitutkintojen 6-portaisen arviointiasteikon mukaan.</p> <p>Aineistosta löytyi yhteensä 343 uudelleenaloitusta, jotka ryhmittelin eri tyyppeihin. Suurin osa uudelleenaloituksista oli nollakorjauksia, joissa ei varsinaisesti korjattu mitään. Varsinaiset korjaukset olivat joko lisääviä, korjaavia tai hylkääviä. Lisäävissä korjauksissa lisättiin jotain korjausta edeltäneeseen ilmaukseen, korvaavissa taas korvattiin jokin ilmaus tai sen osa toisella. Hylkäävissä korjauksissa ei toistettu mitään elementtejä korjattavasta, vaan tuotettiin täysin uusi ilmaus. Korjauksista eniten löytyi korvaavaa tyyppiä olevia itsekorjauksia, joiden osuus kaikista itsekorjauksista oli 64 % alemmalla tasolla ja 74 % ylemmällä tasolla. Taitotasojen väliltä löytyi pieniä eroja. Korjaamista oli hieman enemmän ylemmän keskitason koevastauksissa.</p> <p>Joitakin editointikeinoja keskitason kokeeseen osallistujat eivät käyttäneet juuri ollenkaan. Suomen kielelle ominaista itsekorjauksen aloituspartikkeliä <i>eiku</i> käytettiin vain yhdessä itsekorjauksessa, vaikka äidinkielen puheessa se olisi aiempien tutkimusten perusteella paljon taajamassa käytössä.</p>	
Asiasanat – Keywords suomen kieli, keskustelunanalyysi, kielitutkinnot, suullinen kielitaito	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos, suomen kieli	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 MITEN PUHETTA VOI PYYHKIÄ POIS?	4
2.1 Keskustelunanalyysi lyhyesti	4
2.2 Keskustelunanalyytin tutkimus	6
2.3 Aineiston litterointi	9
2.4 Itsekorjaukset	13
2.5 Sanahaku	17
3 ITSEKORJAUKSET TUTKIMUKSEN KOHTEENA	19
3.1 Itsekorjausten tutkiminen	19
3.2 Lipsahdukset ja niiden korjaaminen	19
3.3 Erilaiset puhujat ja puheen korjaaminen	22
3.4 Yhteenvedoa aiemmista tutkimuksista	26
4 PUHE-esitys KIELITÄIDON TESTAUKSESSA	29
4.1 Ennen testiä	29
4.2 Testitilanne	29
4.3 Arviointi	31
4.4 Puheen arvioitavista ominaisuuksista	33
4.5 Sujuvuus	34
4.6. Nauhoitetun puhe-esityksen erot ja yhtäläisyydet arjen kielenkäyttötilanteisiin	36
5 ANALYYSI	40
5.1 Mitä itsekorjauksilla voi tehdä?	40
5.2 Korjaustyypit	41
5.3 Pieni vai suuri korjaus?	48
5.4 Itsekorjauksen aloitukset	49
5.4.1 Sanan katkaisu	50
5.4.2 Suunnittelupartikkelit	52
5.4.3 Tauot, narina ja äänteen venytykset	53
5.5 Taivutuksen korjaaminen	56
5.6 Taitotasot ja itsekorjaukset	59
6 PÄÄTÄNTÖ	63
LÄHTEET	

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastelen venäjää äidinkielenään puhuvien suomen kielen kokeeseen osallistujien puhetta ja tarkemmin heidän tekemiään uudelleenaloituksia. Tutkittavaksi olen valinnut äänitetyjä vastauksia tehtävään, jossa tarkoituksena on puhua jostakin ennalta määrätystä aiheesta. Tehtävä suoritetaan kielistudiossa, jossa koevastaus nauhoitetaan. Kokelaiden käytössä oleva tehtävävihko opastaa koesuorituksessa ja nauhoituksia rytmittävä äänitallenne neuvoo, milloin puhe-esityksen tallennus alkaa ja päättyy. Puheen laatimiseen saa muutamia apukysymyksiä, sillä valmistautumisaikaa on niukasti, eikä sanottavaa ole helppo keksiä satunnaisesta aiheesta. (Soveltavan kielentutkimuksen keskuksen Yleiset kielitutkinnot -sivusto 2009.)

Tutkimusaineistonani on 60 litteroitua koevastausta Yleisten kielitutkintojen suomen kielen puhekokeesta. Vastaukset ovat keskitason kokeesta. Siihen on kolmesta valittavasta tasosta vuosittain eniten osallistujia, sillä keskitason kokeen läpäiseminen on vähimmäisvaatimus tyydyttävän suullisen ja kirjallisen kielitaidon osoittamiseksi suomen kielessä. Riittävän kielitaidon osoittaminen on ajankohtaista esimerkiksi kansalaisuutta hakevalle, koska hyväksytyt suoritus keskitason suomen tai ruotsin kielen kokeessa on edellytys suomen kansalaisuuden saamiselle.

Kielitaitoaan voi testata Yleisten kielitutkintojen kokeessa alimmalla, keski- sekä ylimmällä tasolla. Koska osallistujia keskitason suomen kielen kokeeseen on niin paljon, suoritetaan puhumisen koe sen osalta kokonaan kielistudiossa. Muiden tasojen pienemmät osallistujamäärät mahdollistavat kasvokkaisen haastattelun järjestämisen osana puhumisen osakoetta. Keskitason koevastausten valitseminen tutkimusaineistoksi alimman tai ylimmän tason sijaan johtuu suurelta osin osallistujamäärästä. Vastaajia on vuosittain tällä tasolla tarpeeksi siihen nähden, että on mahdollista koota riittävän suuri tehtäväkohtainen aineisto puhujista, joilla on sama äidinkieli.

Valitun aineiston ympärille piti alun perin syntyä toisenlainen tutkimus, katsaus suomenoppijoiden kongruenssin hallintaan kielitaidon eri tasoilla. Litterointi paljasti aineistosta kuitenkin kongruenssia mielenkiintoisempia piirteitä, joten tarkoitukseni onkin nyt tarkastella erikoisessa kielenkäyttötilanteessa, suomen kielen puhekokeen vastauksissa, esiintyviä itsekorjauksia.

Tutkielmassani tarkastelen siis ilmiötä, joka nousee aineistosta silmiinpistävästi esiin. Tutkimusmetodiksi valitsin keskusteluanalyysin, vaikka aineistossa ei edes ole yhtään

keskustelua. Valinta on silti mielestäni perusteltu keskusteluanalyysin käyttömahdollisuuksien vuoksi puheen tutkimuksessa. Keskusteluanalyysiin kuuluu uteliaisuus erilaisia puhetilanteita kohtaan. Keskusteluanalytikot nauhoittavat kaikenlaisia luonnollisia keskusteluja ja litteroivat ne niin tarkasti, että niitä voi tarkastella empiirisesti. Tutkimussuuntaan kuuluu myös ymmärrys siitä, että kaikki ihmisten välinen vuorovaikutus on jäsentynyttä toimintaa, jossa osanottajat voivat tukeutua valmiisiin malleihin, joiden mukaisesti keskustelut rakentuvat. Yksi tällainen malli on korjausjäsenitys. Korjausjäsenityksen avulla puhujat korjaavat omaa tai toistensa puhetta. Siihen tukeudutaan, kun yhteinen ymmärrys eli intersubjektiivisuus on uhattuna esimerkiksi sopimattoman sanavalinnan takia. Itsekorjauksia tarkastellessa ei voi välttyä keskusteluanalyttiselta näkökulmalta, sillä tutkimusta puheen korjaamisesta on tehty runsaasti juuri sen piirissä.

Korjaaminen on puheessa tavanomaista. Se on välttämätön keino paikata aukkoja, jotka uhkaavat puhujien keskinäistä ymmärrystä. Keskustelussa korjausaloitteen voi tarvittaessa tehdä kuka vain, kun taas nauhalle puhuttu teksti kielitutkintokokeessa saavuttaa kuulijan eri ajassa ja paikassa. Yleisten kielitutkintojen arvioija ei tee tarkistavia kysymyksiä puhujalle, ei pyydä toistamaan epäselvää sanaa tai selittämään uudelleen toisin sanoin. Kuitenkin puheesityksen aikana puhujalle tulee tarve editoida puhettaan. Tällaisessa tilanteessa hän onkin ainoa, joka voi hallita sitä, ymmärtääkö kuulija häntä. Välitön viestin uudelleenmuotoilu tehdään uudelleenaloitusten avulla.

Tässä tutkimuksessa on sovellettu keskusteluanalyysissa yleensä käytettyä litterointijärjestelmää. Merkistöä on täydennetty CHILDES – projektissa käytetyn CHAT -systeemin litterointimerkeillä, kuten uudelleenaloitusmerkillä. Itse asiassa litterointi on kronologisesti edennyt niin, että aineisto on ensin litteroitu CHAT:ia käyttäen. CHAT on litterointimerkistö, jota käytetään CLAN – nimisellä transkriptio-ohjelmalla. Myöhemmin litterointi on tarkistettu ja täsmennetty keskusteluanalyysin käyttämän, paljon tarkemman transkriptiomerkistön avulla, sillä CHAT ei huomioi esimerkiksi prosodiaa, taukojen pituutta tai kielenulkoisia äänteitä, joilla on merkitystä itsekorjauksia eriteltäessä ja niiden tehtäviä vertailtaessa. (CHILDES, Seppänen 1997.)

Tutkimuskysymykseni muotoutuivat siis vasta aineiston litteroinnin alettua. Uudelleenaloitukset vaikuttivat mielenkiintoisilta, joten ne päätyivät tutkimuksen keskiöön. Ensimmäinen tutkimuskysymyksistä kuuluu: mitä uudelleenaloituksilla tehdään puhekokeen vastauksissa. Toiseen kysymykseen vastaaminen edellyttää tarkempaa analyysia: millaisia uudelleenaloituksia aineistosta löytyy. Nämä kaksi tutkimuskysymystä pyrin yhdistämään siten, että uudelleenaloitusten tehtävät auttavat järjestämään ne tyypeittäin eri kategorioihin.

Itsekorjaustyyppjä on luokiteltu jo joissakin aiemmissa tutkimuksissa, mutta ei tällaisesta aineistosta. Kolmas tutkimuskysymys kuuluu: onko koesuoritusten taitotasojen välillä eroja. Hyväksytystä keskitason kokeesta voi saada tasoarvion 3 tai 4 ja tasoarvio *alle 3* tarkoittaa, ettei koe ole mennyt läpi. Näiden erojen avulla voisi olla esimerkiksi mahdollista jäljittää piirteitä, jotka ovat ominaisia juuri alemman tai ylemmän keskitason saavuttaneelle suomenoppijalle.

Tutkimusaineiston analysoinnin pohjana käytän paljon laadullista luokittelua ja kvantitatiivista vertailua näiden luokkien sekä taitotasojen kesken. Uteliaisuus aineistosta löytyviä ilmiöitä kohtaan kulkee kuitenkin mukana kaikkien näiden numeroiden takana. Teoriataustan esittelyn yhteydessä pohdin myös kysymystä siitä, miten arviointi mahdollisesti reagoi itsekorjauksiin. Vaikka kielitaidon testauksen kehittäminen ei olekaan tämän tutkimuksen tarkoitus, voisi siitä olla hyötyä myös kokeiden laadinnassa ja arvioinnin kehittämisessä.

Ennen kuin siirrytään analyysin esittelyyn tarkemmin luvussa 5, on selvennettävä sen teoreettisen kentän perusteita, jotka vaikuttavat tutkimuksen taustalla paitsi analyysiin, myös aineiston valintaan, käsittelyyn ja lopullisiin johtopäätöksiin. Luvussa 2 tutustutaan itsekorjauksiin sekä ja keskustelunanalyysiin, joka linkittyy vahvasti sekä itsekorjausten tarkasteluun että aineiston käsittelyyn. Luvussa 3 tutustutaan itsekorjauksiin ja niiden tutkimiseen eri näkökulmista, minkä jälkeen luvussa 4 tarkastellaan kielitaidon testauksen perusteita ja käytäntöä puhutun kielen osalta.

2 MITEN PUHETTA VOI PYYHKIÄ POIS?

2.1 Keskustelunanalyysi lyhyesti

Tässä tutkielmassa käytän keskustelunanalyysia yhtenä keskeisenä näkökulmana suomen kielen puhetestin vastauksia tarkastellessani siksi, että itsekorjaus on puhutun kielen ilmiö ja puhutun tekstin prototyypinen muoto taas on keskustelu (ISK: § 1004). Lisäksi itsekorjaukset liittyvät keskusteluissa havaittavaan korjausjäsennykseen, joten keskustelunanalyttinen näkökulma on hyvinkin relevantti tapa lähestyä itsekorjauksia puhekokeessa.

Keskustelunanalyysi on sekä monitieteinen tutkimusala että tutkimusmetodi, jonka avulla tarkastellaan aineistolähtöisesti aitoja, luonnollisia vuorovaikutustilanteita, kuten esimerkiksi jokapäiväisiä tuttavien välisiä keskusteluja tai vuorovaikutustilanteita, joilla on jokin erityinen institutionaalinen tehtävä ja selkeä päämäärä. Ensisijainen keskustelunanalyysin tutkimuskohde ovat tavalliset arkikeskustelut. Esimerkkejä institutionaalista keskustelusta ovat lääkärin ja potilaan tai Kelan työntekijän ja asiakkaan väliset keskustelut.

Keskustelunanalyysiin kuuluu, että autenttinen ääni- tai videomateriaali litteroidaan yksityiskohtaisesti. Tämä aineistolähtöinen tutkimussuunta pitää kuitenkin kaikkein tärkeimpänä itse keskustelutilanteen tallennetta. Keskustelunanalyysissa on keskeistä aineiston autenttisuusvaatimus, joka tarkoittaa sitä, että aineiston sisältämä keskustelu olisi käyty tutkimuksesta huolimatta. Se ei missään nimessä saa olla kontrolloiduissa olosuhteissa tutkimusta varten tuotettua näyttökeskustelua. Syy siihen, että keskustelunanalyysiin käytetty litterointi ja aineiston valintaperusteet soveltuvat kielitieteelliseen tutkimukseen hyvin on muun muassa se, että sen avulla arkikieltä voi kuvata tarkasti. Litteraatio nimittäin huomioi keskustelun nonverbaalin puolen, vuorottelun, päällekkäisyydet ja muun perinteisen, kirjakieleen keskittyneen kielitieteen unohtaman aineksen. Keskustelunanalyysin hyödyntämistä kielentutkimuksessa kutsutaan myös vuorovaikutuksen lingvistiikaksi (Shegloff – Ochs – Thompson 1996: 8-11). Kaikki keskustelunanalyttiset litteraatioit eivät ole samanlaisia, vaikka perusmerkistö niissä on sama. Litteroidessaan tutkija voi valita, mitä piirteitä haluaa tavanomaisen merkistön lisäksi siirtää kirjoitettuun muotoon (Seppänen 1997: 18–31).

Entä mitä muita tapoja kuvata keskustelua on ylipäättään käytetty tutkimusmenetelminä? Heritage (1984: 231) on listannut ainakin seuraavat keskusteluanalyysiin soveltumattomat tavat kerätä aineistoa. 1) Ensimmäisenä on haastateltavan antama kuvaus tapahtumista, joka ei tietenkään ole todellista vuorovaikutusta, vaan ainoastaan sen representaatio. 2) Toisena luettelossa ovat tutkijan keskustelutilanteessa tekemät muistiinpanot, sillä jo pitkään äänen ja kuvan tallennustekniikka on mahdollistanut objektiivisen aineiston keräämisen. 3) Kolmantena listalla on esimerkkitalanteiden keksiminen. Kirjallisuudessa, draamassa, elokuvissa tai esimerkiksi vieraan kielen oppikirjojen mallikeskusteluissa on tyyppisesti keksittyä vuorovaikutusta. 4) Neljäntenä luettelossa ovat kokeelliset menetelmät, joissa keskusteluun osallistujien käyttäytymistä manipuloidaan jollain tavalla. Tällaista keskustelun ohjailua ei pysty sovittamaan yhteen aineiston autenttisuusvaatimuksen kanssa.

Tutkimussuuntana keskusteluanalyysi on alun perin yksi etnometodologisen sosiologian suuntaus (Tainio 1997: 9). Keskusteluanalyysin lähtökohtana on siis etnometodologia, näkemys, jonka mukaan vuorovaikutus ja muu arkinen toiminta ei ole kaaosta, vaan järjestynyttä, yksityiskohtiaan myöten jäsentynyttä toimintaa (Hakulinen 1997: 13). Oivalluksen vuorovaikutuksen jäsentyneisyydestä teki ensimmäisenä Sacks 1960-luvulla päätettyään tutkia itsemurhapäivystykseen tehtyjä puhelinsoittoja ja litteroida ne niin tarkasti, että niitä voisi havainnoida hallitun empiirisesti. (Heritage 1984: 229–230.) Etnometodologiset tutkimussuuntaukset analysoivat sosiaalisen toiminnan taustalla vaikuttavia kompetensseja ja lainalaisuuksia, joiden avulla olemme vuorovaikutuksessa toistemme kanssa (Heritage 1984: 228). Keskusteluanalyysi tarkastelee arjen vuorovaikutuksellisesta toiminnasta tunnistettavia keskustelujen kielellisiä ja ei-kielellisiä käytänteitä. Varsinkin Sacksin työ on tuonut kielen tarkastelun kohteeksi myös yhteiskuntatieteissä ja toisaalta se on vaikuttanut myös kielitieteeseen (Koskela ja Piirainen-Marsh 2002: 257–258).

Vuorovaikutus on jäsentynyttä toimintaa, vaikka se pintapuolisesti tarkasteltuna tuntuukin satunnaiselta ja kaoottiselta. Esimerkiksi Chomsky esitti, että puhe on kaoottista ja rikkonaista (Koskela ja Piirainen-Marsh 2002: 260; Leiwo 2002.) Keskustelun jäsentyneisyys perustuu valmiisiin sääntöihin, jäsenyskeinoihin, joiden avulla keskustelijat rakentavat vuorovaikutusta yhdessä. Yksi tärkeistä jäsenyskeinoista on vuorottelujäsenys. Sen avulla vuorojen aloittaminen ja vaihtuminen ovat mahdollisia. Todennäköisimmin seuraava puhuja osoitetaan edellisessä vuorossa, muussa tapauksessa kuka vain voi ottaa seuraavan puheenvuoron. (Hakulinen 1997: 34, 45–46.) Puheenvuorot eivät ennakoivat vain sitä, kuka puhuu seuraavaksi. Jokainen vuoro luo enemmän tai vähemmän odotuksia myös seuraavan

vuoron sisältöön. Jokainen vuoro tuotetaan lisäksi aina vastaamaan edellisen vuoron luomia odotuksia. Tervehdyksen ja siihen vastaamisen välillä on hyvin vahva side, samoin kysymyksellä ja vastauksella sekä monella muulla kahden vuoron muodostamalla vierusparilla. Joillakin vuoroilla taas on keskenään väljempi side. Käsite sekvenssijäsennys kuvaa keskusteluissa havaittavia toimintajaksoja, kuten vieruspareja ja muita kokonaisuuksia. (Raevaara 1997: 75–76.)

Keskusteluissa ymmärtämisongelmia käsitellään korjausjaksoissa. Niillä on alku ja loppu ja ne voivat olla joko välittömästi samassa vuorossa kuin korjattava ongelma, heti ongelma vuoron jälkeen tai vielä myöhemmissä vuoroissa tiettyyn rajaan asti. Korjauksen voi tehdä kuka vain osallistuja, mutta odotuksenmukaisinta on, että ongelman tuottaja korjaa sen itse. (Routarinne 1997: 111–113, 139).

Vuorovaikutusta korostavan näkemyksen takia keskusteluanalyysi on kielentutkimuksen kannalta hedelmällinen tutkimusala. Se ei esimerkiksi näe keskustelua sellaisena toimintana, jossa puhuja lähettää viestin yhtenä pakettina kuulijan tajuntaan, vaan sen mukaan osallistujat tuottavat tulkintoja yhdessä merkitysneuvottelujen tuloksena. Viestin lopullinen merkitys riippuu myös vastaanottajan tulkinnasta, eikä puhuja voi sitä yksin päättää. Keskusteluanalyttisin metodein tutkijan on mahdollista analysoida niitä toimijoiden käyttämiä keinoja, joilla nämä luovat, ylläpitävät ja korjaavat yhteistä ymmärrystä eli intersubjektiivisuutta. (Hakulinen 1997: 13–15.)

2.2 Keskusteluanalyttinen tutkimus

Keskusteluanalyysia on sovellettu monenlaisiin kielitieteen tarkoituksiin. Aineistosta on mahdollista nostaa tarkasteltavaksi esimerkiksi keskustelijoiden diskurssi-identiteetit, jonkin kieliopillisen ilmiön tai institutionaalisten tilanteiden erityispiirteet. Keskusteluanalyysia on käytetty jonkin verran toisen ja vieraan kielen omaksumisen tutkimukseen, lähinnä 1980-luvun alusta lähtien. Tällöin valitaan analysoitavaksi aineistoja, joissa puhujat, tai osa heistä, käyttävät vierasta kieltä. Wagner on tehnyt yhteenvetoa alan tutkimuksesta esitellen keskustelututkimuksen mahdollisuuksia toisen ja vieraan kielen tutkimuksessa (Wagner 1996). Wagner kokosi artikkelissaan yhteen keskustelijoiden käyttämiä vuorovaikutuksen työkaluja kielellisten vaikeuksien ylittämiseksi. Kun kielenoppijan kielelliset vaikeudet haittaavat keskustelijoiden keskinäistä ymmärrystä, otetaan käyttöön esimerkiksi tarkennuspyynnöt ja tarkennukset. Nämä keinot ovat avuksi silloin, kun kakkoskielinen, eli

keskustelukieltä toisena kielenään puhuva, on käyttänyt epämääräistä käsitettä tai kiertoilmausta. Niin natiivin kuin kakkoskielisenkin puhujan esittämät tarkistuskysymykset ovat tavallisia. Lisäksi kakkoskielinen voi pyytää kommentoimaan sanavalintaansa silloin, kun on epävarma sen suhteen.

Keskustelunanalyttisen tutkimuksen kohteina ovat olleet monien muiden muassa kakkoskieliset lapset. Peck (1978: 383–395) analysoi äidinkielenään espanjaa puhuvan keskustelua natiivien englanninpuhujien kanssa englanninkielisessä ympäristössä. Tapaustutkimuksen aineistossa oli sekä lasten että aikuisten kanssa käytyjä keskusteluita. Peck tekikin vertailuja lastenvälisen ja lapsen ja aikuisen välisen keskustelujen kesken. Hän pohti analyysissa kysymystä siitä, miten keskustellessa opitaan kieltä. Aineistosta löytyi erityistä kieliaineksella leikkimistä ikätovereiden seurassa, jolloin rakenne ja ääntäminen saivat runsaasti harjoitusta. Aikuisten seurassa taas harjoiteltiin rakenteen lisäksi paljon myös semantiikkaa.

Keskustelunanalyysi on hyödyksi myös puheen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeuksista eli afasiasta kärsivien vuorovaikutuksen tutkimuksessa. Esimerkiksi Laakso (1997) on tutkinut sujuvien afasiapotilaiden itsekorjauksia ja huomasi, että keskustelunanalyysin soveltaminen tuo aiempaan afasiatutkimukseen nähden lisää tietoa afaatikon puheesta vuorovaikutuksessa. Kontekstin ja vuorovaikutuksen ottaminen huomioon puheen tutkimuksessa on hedelmällistä afasiatutkimuksessa jo muun muassa siksi, että on osoitettu toistuvasti, että ”afaatikot kommunikoivat paremmin kuin puhuvat”. (Laakso 1997.)

Aineistonkeruumetodi, jota keskustelunanalyysi käyttää, mahdollistaa afaatikkojen vuorovaikutuksen empiirisen tarkastelun. Esimerkiksi Goodwin ja Harness-Goodwin ovat tutkimuksessaan arkielämää videoimalla, litteroimalla ja analysoimalla seuranneet potilasta, jolla on erittäin vaikea afasia. Halvauksen jäljiltä miehellä oli sanavarastossaan jäljellä kolme sanaa, ”yes”, ”no” sekä ”and”, joiden lisäksi hän pystyi tuottamaan pari sinänsä merkityksetöntä äännettä sekä huudahduksia, kuten ”aa!”. Myös vasen puoli vartalosta oli halvaantunut. Afaatikko pystyi tilastaan ja lähes olemattomasta sanavarastostaan huolimatta käymään vilkasta ja vivahteikasta keskustelua sekä hoitamaan jokapäiväisiä asioita. Keskustelunanalyttinen tarkastelu osoitti, kuinka afasiapotilas käytti taitavasti hyväkseen keskustelun kontekstia ja prosodiikkaa, kuten äänenkorkeutta. Tutkimuksesta huomaa myös, että keinot joilla yhteisymmärrystä rakennetaan vuorovaikutuksessa, merkitsevät todella paljon. Goodwinin ja Harness-Goodwinin tapaustutkimuksen tuloksista voikin havaita yksinpuhelun ja keskustelun suuren eron: ilman sanavarastoa ei voisi suorittaa puhekoetta, joka perustuu monologisiin (kuten tutkielmani aineiston muodostavat tehtävät), mutta

keskustelu onnistuu aivan hyvin. (Laakso 1997: 47–48; Laakso ja Klippi 2001: 89–90; Goodwin – Harness-Goodwin – Olsher 2002).

Keskustelunanalyysia on käytetty suomea äidinkielenään puhuvien eli ykköskielisten ja suomea toisena kielenään puhuvien eli kakkoskielisten välisen vuorovaikutuksen tarkkailuun on myös Kurhilan (2006) tutkimuksessa. Kurhila kiinnitti huomiota siihen, miten yhteisymmärrystä rakennetaan, tarkistetaan ja tuetaan tällaisissa keskusteluissa. Huomio keskitettiin tilanteisiin, joissa yhteisymmärrys oli uhattuna. Tutkimuksessa kävi ilmi, että vaikka kakkoskielisen puheessa oli ajoittain runsaastikin epäröintiä, taukoja ja korjauksia, saatiin keskinäinen ymmärrys säilytettyä erilaisten tukikeinojen avulla ja vaikka aihetta toisen korjaukselle olisi ulkoisesti näyttänyt olevan, ei äidinkielen useimmiten korjannut esimerkiksi kieliopillisia yksityiskohtia. Intersubjektiivisuuden paikkaamiseen käytettiin esimerkiksi tarkistavia toisen korjauksia, joissa äidinkielen puhuja toisti ei-äidinkielen käyttämän ilmauksen varmistaakseen sen merkityksen. (Kurhila 2003: 1-3, 31.)

Itsekorjaukset ovat preferoidumpia eli odotuksenmukaisempia kuin toisen korjaukset, mutta kakkoskielisessä keskustelussa suora toisen korjaus saattaa olla yleisempää. Tämä on mahdollista silloin, kun puhujat rakentavat identiteettinsä keskustelijoina kielellisen kompetenssinsa mukaan. Kun puhuja on orientoitunut siihen, että hän ei hallitse kieltä yhtä laajasti kuin toinen, hän saattaa tehdä selväksi, että odottaa toisen auttavan tietyllä tavalla. Puhekuumppani auttaa korjaamalla epäselvät kohdat ilman, että ensiksi rakentaisi tilan kakkoskielisen puhujan itsekorjaukselle, niin kuin yleensä on odotuksenmukaista tehdä. Pääsääntöisesti kakkoskielinen keskustelu ei kuitenkaan eroa natiivien kesken käydystä keskustelusta. (Kurhila 2006: 221–225)

Keskustelunanalyysin ohella keskustelija on tarkasteltu muistakin näkökulmista. Puheaktiteorian mukaan kaikki lausumat ovat kielellisiä tekoja, kuten käskyjä tai pyyntöjä. Tutkimusalaan kuuluu keskeisesti puheaktien luokittelu ja ajatus siitä, että näitä puheakteja on rajallinen määrä. Puheaktiteoria ei kuitenkaan tutki autenttista kielenainesta niin kuin keskustelunanalyysi, vaan perustuu kielifilosofiseen pohdintaan. (Kieli ja sen kieliopit 1994: 87 – 89.) Keskustelija tutkii myös sosiaalisesta konstruktionismista lähtevä diskurssianalyysi. Se on melko laaja ja monipuolinen kielitieteen haara, jota on sovellettu myös toisen kielen omaksumisen tutkimukseen. Siinä missä keskustelunanalyysi keskittyy vuorovaikutukseen, diskurssianalyysi seuraa kielen käyttöä kirjoitetuissa teksteissä ja puheessa. Keskiössä voivat olla monien muiden muassa merkitykset, joita sanat kantavat mukanaan ja muokkaavat, tai niitä ympäröivät kontekstit.

Diskurssianalyysiäkin on sovellettu toisen kielen oppimiseen. Kun on kyse oppimisesta keskusteluissa tai keskusteluista yleensäkin, tulee diskurssianalyysi hyvin lähelle keskusteluanalyysia. Tällaista diskurssianalyysia on lähestynyt esimerkiksi Hatch (1978: 401–435), joka on huomionnut sekä aikuisten että lasten käymiä kakkoskielisiä keskusteluja ja sitä mitä niissä tapahtuu vertaamalla alan eri tutkimuksia keskenään.

Suomen kielen osalta kakkoskielisten keskustelujen tutkimus on ollut vähäistä. Suni (2008) on tutkinut suomea toisena kielenä käyttävien vuorovaikutusta äidinkielisten kanssa. Tutkimus sijoittui dialogisen kielentutkimuksen piiriin. Siinä kiinnitettiin huomiota muun muassa merkitysneuvotteluihin ja scaffolding-ilmioon, aiheisiin, joita Wagnerkin (1996) tässä luvussa aiemmin mainitussa artikkelissaan huomioi. Tapaustutkimuksessa havainnoitiin myös sitä, millä tavalla äidinkieleltään vietnamilainen oppii suomen kielen taivutusta sekä seurattiin yleisemminkin kielenoppimisprosessia.

2.3 Litterointi

Tutkimusaineistoni on äänitettyä materiaalia, jonka litterointi eli transkriptio on toteutettu soveltaen sekä keskusteluanalyysin yleisesti käyttämää merkistöä että CHILDES -projektin (Child Language Data Exchange System) ja muun muassa Jyväskylän yliopiston CEFLING –projektin (Linguistic Basis of the Common European Framework for L2 English and L2 Finnish) hyödyntämää CHAT-systeemiä, jota käytetään CLAN-ohjelmalla litteroitaessa. (Seppänen 1997, CEFLING, CHILDES). Alla on lista aineiston litteroinnissa käyttämästäni merkistöstä:

Sävelkulku

prosodisen kokonaisuuden lopussa:

- . laskeva intonaatio
- , tasainen intonaatio
- ? nouseva intonaatio

prosodisen kokonaisuuden sisällä tai alussa:

- / seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
- \ seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
- heti (alleviivaus) painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa

Tauot

- (.) mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
- (0.4) mikrotaukoa pitempi tauko; pituus on ilmoitettu sekunnin kymmenesosina

Puhenopeus ja äänen voimakkuus

- > < (sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu jakso
- < > (ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu jakso
- e::i (kaksoispisteet) äänteen venytys
- AHA (kapiteelit) äänen voimistaminen

Hengitys

- .hhh sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia
- hhh uloshengitys
- .joo (piste sanan edessä) sisään hengittäen lausuttu sana

Nauru

- he he naurua
- s(h)ana suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa uloshengitystä, useimmiten kyse nauraen lausutusta sanasta
- £ £ hymyillen lausuttu sana tai jakso

Muuta

- # # nariseva ääni
- si- (tavuviiva) sana jää kesken, katko
- kiva** (lihavointi) voimakkaasti äännetty klusiili
- (tai) sulkeiden sisällä epäselvästi kuultu jakso tai puhuja
- (-) sana, josta ei ole saatu selvää
- (--) pitempi jakso, josta ei ole saatu selvää
- (()) kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta
- [/] uudelleenaloitus, itsekorjaus

Alla on kaksi katkelmaa litteroiduista Yleisten kielitutkintojen puhekokeessa nauhoitetuista koevastauksista, jollaisista tutkimusaineistoni koostuu (Esimerkki 1 ja

Esimerkki 2). Katkelmista näkee, kuinka olen käyttänyt litterointimerkistöä ja miten olen jakanut yksinpuhelun vuoroiksi. Tärkein tarkastelun kohde ovat uudelleenaloitukset. Ne olen merkinnyt erityisellä merkillä [/], jollainen löytyy esimerkistä 1 riviltä 07 sekä esimerkistä 2 riviltä 05. Tässä tutkielmassa käyttämäni esimerkit uudelleenaloituksista ovat yleensä lyhyitä vuoron osia, koska itsekorjauksia on usein samassa vuorossa monia ja ne aiheuttaisivat samassa esimerkikikatkelmassa sekaannusta.

(1)

-
- 07 K: joskus ovelle tulee joku mm veteraani hyväksi pyytämään jotain #öö# av- [/]
08 avustuksia,
09 K: aa no yleensä osallistun s:emmoseen kampanjaan kun pelasta (0.8) lapset
10 #tai:: j:onkun sairauden# (0.9) tutkittavaksi esimerkiksi syöpä vastaan tai
11 aisia vastaan,
12 K: aa no (1.2) niihin kyllä ma osallistun koska lapset on niin tärkeä meille ja
- 13 heidän hyvinvointi ja on ihan yksi #öö# (1.6) #ee# yksi aika tärkeä asia,
- 14 K: ja: mutta siinä on semmonen vaara että rahat #menee väärään# (0.7) käsiin eli
15 pitää (1.0) tarkasti tietää kenelle ne rahat suunnataan,
16 K: jos ne menee johonkin #sairaalaan# (0.8) se on sitten #oo koo# mutta jos
- 17 menee johonkin yksityisen henkilön taskuun se on sitten ihan #kavallusta#?
-

(2)

- 01 D: kuka on rikas:.
02 D: no rikkaalla ihmisillä on <rahaa>.
03 D: niillä on hyvät / asunnot autot (1.1) kesämökit >ja / on< (1.3) paljon muuta.
04 (1.7)
05 D: niil on hh [/] mutta mun mielestäni ihminen ei (0.4) / aina rikas (0.5) jos (2.9) voi olla
06 (0.8) aa jos haluaa paljo rahaa.
07 D: on olemassa hyvät ja huonot puolella rikkaudesta.
08 (3.9)
09 D: rahalla totta kai voit saada elämälle (0.7) mukavuutta (0.8) mutta huono puoli on (0.6)
10 tässä se että (0.9) joutuu (1.9) kestä turhii huolehtia,
11 D: Suomessa kyllä voi rikastua.
12 (1.4)
13 D: esimerkiksi jos myyt osakkeen tai onnistut perustamaan oma urityksenen ja yrityksel
14 täytä menestyä.
-

Keskitalon suomen kielen koe suoritetaan kielistudiossa. Nauhoituksessa on tarkoitus puhua tehtävänannon mukaisesta aiheesta kaksi minuuttia. Tehtävään annetaan kaksi minuuttia valmistautumisaikaa. Tehtävänanto on kokeeseen osallistujalla tehtävävihossa ja ohjeita kuuluu myös nauhalta. Nauhalta kuuluvat esimerkiksi kehotus aloittaa tehtävän suorittaminen ja ilmoitus siitä, että puheelle varattu aika on loppunut ja nauhoitus päättyy.

Kokeeseen osallistujalla on puheen laatimisen apuna lisäkysymyksiä. Yllä olevat koevastaukset on jaettu vuoroihin, vaikka puhujia on kummassakin vain yksi. Myös keskustelussa puhuja jatkaa lausuman lopetettuaan puhumista, jos kukaan muu ei ota vuoroa. Uudet vuorot voi tunnistaa edellisissä esimerkkilitteraateissa rivin alussa olevasta kirjaimesta (K ja D), joka keskustelussa toimittaisi puhujan nimen virkaa ja auttaisi erottamaan puhujien vuorot toisistaan. Kun tarkastelee yksittäisiä vuoroja, voi useat niistä helposti kuvitella vastauksiksi kysymyksiin. Tehtävä alkaa näin tarkasteltuna muistuttaa simuloitua keskustelua, jollaisia puhumisen kokeessa onkin ennen viimeistä tehtävää, puhetehtävää. Näissä simuloituissa keskusteluissa on täytynyt reagoida sopivalla tavalla nauhalta tulevaan puheeseen, esimerkiksi kysymyksiin.

Keskustelunanalyysi luokittelee kysymisen jäsentyneeksi toiminnaksi vieruspari-ilmiön mukaisesti. Kysymys-vastaus – pari on tyypillinen vieruspari ja kysymyksiin vastaaminen onkin hyvin luonteva ja tyypillinen arkielämän puhetilanne, vaikka yksipuolinen vastaajan rooli ei sellainen olekaan. Aiemmat tehtävänannot voivat hyvinkin vaikuttaa siihen, miten puhetehtävä ymmärretään. Toisaalta lisäkysymykset toimivat ennen kaikkea puheen johdattelijoina ja tukisanalistana, apuna tilanteessa, jossa voi olla vaikeaa keksiä sanottavaa. Kysymys-vastaus -ilmiö on useissa aineiston nauhoituksissa hieman toisenlainen kuin esimerkeissä edellä. Usein kokeeseen osallistuja lukee tehtävänannon lisäkysymyksen ääneen, jolloin kysymys vaikuttaa luonteelta retoriselta kysymykseltä.

Esimerkeistä 1 ja 2, kuten litteroidusta aineistosta muutenkin, nousee keskustelunanalyysissa esiin erilaisia ilmiöitä, joita aletaan tutkia tällä tavoin aineistolähtöisesti. CHILDES – litteroinnin ansiosta erikseen merkittyinä uudelleenaloitukset nousivat aineistosta erityisen selkeästi esiin. Merkityt itsekorjaukset on taulukoitu ja laskettu, jolloin on kvantitatiivisesti selvitetty, mitä itsekorjausten aloituskeinoja aineistossa on ja kuinka paljon kutakin tyyppiä esiintyy. Itsekorjauksia analysoitiin myös kvalitatiivisesti. Tällöin arvioitiin kontekstin huomioon ottaen, mitä itsekorjauksilla tehtiin koevastauksissa.

Aineiston käsittelyssä ja analyysissa on ollut myös ongelmia. Ensimmäinen niistä on ollut litteroinnin muokkaaminen. Aineistolähtöisyys liittyy aineiston

autenttisuusvaatimukseen. Tallennetun vuorovaikutuksen täytyy olla peräisin autenttisesta tilanteesta, eikä se voi olla esimerkiksi tutkimusta varten järjestetty, pahimmillaan lavastettu keskustelu. Tässä suhteessa koevastaukset ovat niin sanotusti pätevää aineistoa: ne ovat syntyneet kielitaidon testausprosessissa ja ne on valittu tutkimusaineistoksi vasta myöhemmin. CHILDES:n mukaisesti litteroidusta aineistosta nousi esiin piirre, itsekorjaukset, joihin liittyy paljon sellaista ainesta, jota tuo litterointi ei tallentanut. Itsekorjauksista sai lisää tietoa tarkentamalla merkintätapaa muun muassa prosodiikan osalta. Litteroinnin tarkentamisen ei pitäisi kuitenkaan vaikuttaa tutkimuksen pätevyYTEEN sinänsä, sillä tutkimuksia varten on tottakai tarpeellista muokata litterointimerkistöäkin sopivammaksi.

Toinen analyysin kannalta ongelmallinen asia on kokeiden laadinta taitotasosteiden mukaisesti. Tämä on yleisten kielitutkintojen ominaisuus, joka on hyväksyttävä kokeen arvioinnin yhdenmukaisuutta edistävänä tekijänä: Tämän tutkimuksen aineiston jaottelu ylempään ja alempaan tasoon on tehty tietystä tehtävästä suoriutumisen perusteella. Kun kokelas osallistuu keskitason testiin, hän voi saada kustakin tehtävästä joko tasoarvion 4, 3 tai alle 3. Tehtävät on laadittu siten, että ne mittaavat keskitason kielitaitoa (vaikkakin esimerkiksi kerrontatehtävä saattaa sopia sellaisenaan myös eritasoisiin testeihin.) Niinpä esimerkiksi tasoarvion 4 saanut kokelas voisi hyvin pärjätä ylimmänkin tason testissä, mutta jos hän osallistuu keskitason testiin, korkein mahdollinen arvosana eli tasoarvio on hänelle 4. Näin arvosanojen 3 ja 4 välillä on jonkin verran eriarvoisuutta, koska tasoarvio 3 kertoo, että oppija ei ole vielä tasolla 4, mutta tasoarvio 4 ei sinänsä tarkoita, ettei oppijan kielitaito voisi olla jopa tasolla 5. Sama pulma koskee kuitenkin muitakin Yleisten kielitutkintojen kaltaisiin testeihin liittyviä tutkimuksia eikä tutkimukseni tarkoitus ole ratkaista tätä pulmaa, joten jätän sen nyt vain maininnan tasolle.

Tutkimusaineistoani tarkastelemalla ei saa kattavaa käsitystä kokelaan kielitaidon tasosta, vaan ainoastaan kokelaan kyvyistä viestiä tällaisessa tilanteessa. Kyseessä on vain yhtä kielitaidon osaa mittaavan osatestin tehtävä. Yksi aineiston koesuoritus on yksi useasta osatestin tehtävästä, ja tämä osatestikin on vain yksi viidestä kokonaisvaltaisen kielitaitokokeen muodostavasta palasesta.

2.4 Itsekorjaukset

Kirjoitettu viesti toimitetaan yleensä vastaanottajalle huoliteltuna ja valmiiksi mietittynä. Kun tekstissä jokin ilmaisutapa ei vaikuta sopivalta, se poistetaan ja tilalle kirjoitetaan uusi. Kun

tietty sana on kadoksissa, sitä voi rauhassa miettiä, tutkia sanakirjaa ja lähettää viestin vasta sanan löydyttyä ja tekstin ollessa valmis. Puhetta ei voi samalla tavoin kokonaan pyyhkiä pois, mutta omaa puhettaan voi kuitenkin editoida itsekorjausten avulla.

Puhuja aloittaa itsekorjauksen muokatakseen jotain juuri sanomaansa. Sen voi tehdä esimerkiksi katkaisemalla sanan ja samalla meneillään olevan puheenvuoron. Korjauksia voi tehdä myös puheenvuoron päätyttyä ja keskustelukumppaninkin sanomaa voi korjata. Itsekorjauksen alussa voi olla esimerkiksi katkos, äänten venytystä tai jokin partikkeleista *tai, siis* ja *eiku*. Korjaus sijoittuu puheessa välittömästi siihen kohtaan, missä sitä tarvitaan. Esimerkiksi lausumassa *Hänellä on mahollista mat- paljon matkustaa* puhuja aloittaa korjauksen katkaisemalla sanan *mat-* ja korjaa sen sitten ilmaukseksi *paljon matkustaa*. (ISK: § 1075, Sorjonen ja Laakso 2005.)

Oman ja keskustelukumppanin puheen korjaaminen on eniten esillä juuri keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa. Etnometodologinen keskusteluanalyysi näkee vuorovaikutuksen jäsenyneenä toimintana, joka muodostuu säännönmukaisista käytänteistä, joita ovat vuorottelujäsennys sekä sekventiaalinen jäsennys. Vuorot vaihtuvat vuorottelujäsennykseksi kutsutun mallin mukaan ja jokainen puheenvuoro kytkeytyy sekä sitä edeltävään että seuraavaan vuoroon. Keskusteluanalyysiin kuuluva tallennetun aineiston tarkka litterointi mahdollistaa paljon yksityiskohtaisemman vuorovaikutuksen tarkastelun kuin itse keskustelutilanteessa olisi koskaan mahdollista. Kun äänitetty tai videoitu vuorovaikutus on muunnettu litteraatiksi, voi litteroidusta keskusteluista helposti erottaa sekvenssejä, toiminnallisia useamman vuoron käsittäviä jaksoja, joilla on alku ja loppu.

Yksi tärkeä rakenne keskustelussa on korjausjäsennys. Yhdessä vuorottelujäsennyksen ja sekvenssijäsennyksen kanssa se muodostaa inhimillisen vuorovaikutuksen perustan (Kurahila 2003: 44). Korjausjaksossa keskustelijat nostavat esiin ja koettavat ratkaista yhteisymmärrystä haittaavia ongelmia. Tämän funktion takia korjausjäsennys on yksi tärkeimpiä keskustelun rakennuskeinoja, sillä keskustelu ei voi jatkua ennen kuin osanottajat ovat pystyneet tulkitsemaan keskustelukumppaninsa edellisen vuoron. (Heritage 1984: 250–251, Kurahila 2003: 44, Sorjonen 1997: 111.)

Korjausjakso keskeyttää jonkin meneillään olevan sekvenssin, joka yleensä jatkuu korjauksen loputtua. Tällaiset korjaukset voi jakaa itsekorjauksiin ja toisen korjauksiin. Näistä kahdesta yleisemmän ja odotuksenmukaisemman korjaustyyppin, itsekorjauksen voi aloittaa vuoron sisällä tai sen päätyttyä ennen seuraavaa vuoroa. Nimensä mukaisesti itsekorjauksen suorittaa puhuja itse, toisin sanoen se, joka ongelmallisen vuoron on alun perin tuottanutkin. Toisen korjaus taas on jakso, jossa puhuja ei itse aloita korjausta, vaan aloitteen tekee puheen

vastaanottaja. Toisen korjaus sisältää vähintään kaksi eri vuoroa vähintään kahdelta eri puhujalta. Näistä kahdesta korjaustyyppistä tutkimukseni keskittyy itsekorjauksiin. Toisen korjauksia tutkimusaineistosta ei edes löydy, sillä kussakin nauhoituksessa on vain yksi puhuja. Keskusteluun tarvitaan vähintään kaksi puhujaa. (Sorjonen 1997: 111–133.)

Iso suomen kielioppi (ISK: § 1075, § 1076) jakaa itsekorjaukset kahteen eri korjaustyyppiin sen perusteella, mitä uudelleenaloituksen jälkeen muokataan. Nämä kaksi korjaustyyppiä ovat korvaava sekä lisäävä itsekorjaus. Korvaavaa tyyppiä ovat tapaukset, joissa sana tai rakenne vaihdetaan toiseen. Tällainen korjaus voi olla esimerkiksi sopivampi vaihtoehtoinen ilmaus. Korvattava ja korvaava sana sopivat yleensä samaan tehtävään. Ensimmäisessä alla olevista esimerkeistä (3 A) puhuja on tuottamassa sanaa *teel-*, mutta katkaisee ja korvaa sen sanalla *teolla*. Tässä tilanteessa korvattavana on ilmeisesti lipsahdus, jonka puhuja tuottaa hakiessaan sanaa *teolla*, jolla sitten korvaakin lipsahduksensa. Toisessa esimerkissä (3 B) puhuja keskeyttää rakenteen *jos olisin*. Keskeytystä ei tehdä sanan katkaisulla, vaan rakenteen keskeyttämisellä ja ennen korjausta on mikrotauko, eli alle 0.3 sekuntia pitkä tauko. Ilmaus *olisin* korvataan tässä ilmauksella *haluisi rikastua*.

(3)

- A. älyä pitää olla (.) tuuria pitää olla .hh (0.8) je kovalla työn teel- [/] teolla
- B. esimerkiks (.) jos olisin (.) [/] haluisi rikastua nii

Lisäävässä itsekorjauksessa ilmaus aloitetaan uudelleen ja siihen lisätään ilmausta täydentäviä aineksia. Lisäävällä korjauksella tehdään usein täsmennyksiä. Esimerkiksi ensimmäisessä alla olevista erimerkkikatkelmista (4 A) puhuja täsmentää ajatustaan lisäämällä ilmauksen *miusta* uudelleenaloituksen jälkeen sanan *liian* eteen. Toisessa esimerkissä (4 B) puhuja on katkaistulla tavulla *i:-* todennäköisesti aloittamassa sanaa *ihminen*. Tässäkin puhuja lisää ilmaukseen jotain. Katkon yhteydessä on äänteen venytystä, joka on merkitty kaksoispisteellä.

(4)

- A. koska (0.5) liian [/] miusta liian harvoin minä juoksen
- B. ja i:- [/] joka ihminen voi ööh parempi huolehtia kuntosians

Aineistossa itsekorjaukset ja muut uudelleenaloitukset ovat vuoronsisäisiä, sillä puhujia on vain yksi. Myös monologin voi jakaa vuoroiksi katsottaviksi kokonaisuuksiksi, mutta niiden rajat eivät ole yhtä selvät kuin keskusteluissa, joissa vuorot jakautuvat vuorottelujäsennyksen vaikutuksesta. Tällöin sama puhuja voi ottaa seuraavankin vuoron

itselleen, mutta vasta kun muut ovat jättäneet sen ottamatta. Vuoronsisäisten korjausten lisäksi on myös välittömästi vuoron jälkeen tai sitäkin myöhemmin seuraavia korjauksia.

Vuoronsisäinen itsekorjaus alkaa siten, että puhuja keskeyttää vuoron aloittaakseen korjauksen. Näin hän samalla hän merkitsee huomaamansa korjattavan ongelman. Korjausaloitetta seuraa lopuksi korjaus, ja vuoro jatkuu siitä, mihin se on ennen keskeytystä jäänyt. Tavallisin itsekorjauksen aloituskeino on katko, eli sanan tai lausuman keskeytys. Sitä on tutkittu aloituskeinoista eniten. Kesken jäänyt sana on hyvin usein katkaistu glottaaliklusiililla, joita tässä aineistossa ei ole kuitenkaan erikseen merkitty litteraattiin.

(5)

alkoholikäyttö ja (.) narkom- [/] narkom- .hh [/] huumeikäyttö ömm (.) >estää<

Yllä näkyvässä esimerkissä (5) on oikeastaan kaksi korjausta. Puhuja käyttää korjauksen aloituskeinona katkoa ja korvaa sitten ongelmallisen ilmauksen *narkom-*. Ensimmäinen korjaus, joka on sama tai samalla tavalla alkava sana *narkom-*, muuttuu myös korjattavaksi. Korjauksen aloituskeinoina ovat katko ja sisäänhengitys (*.hh*). Korjaus *huumeikäyttö* päättää kokonaisuudessaan itsekorjauksen ja vuoro jatkuu eteenpäin. (Kuruhila 2003: 44–45; Sorjonen & Laakso 2005: 248; Laakso 1997: 39.)

Katko on hyvin tavallinen aloituskeino. Katkoa voi seurata niin lisäävää kuin korvaavaakin tyyppiä oleva korjaus tai sitten aivan uudenlaisen rakenteen aloitus (Levelt 1989: 490). Sorjosen ja Laakson (2001: 248) mukaan aloituskeinojen kuten kesken jättämisen jälkeen ei aina edes korjata puhetta, vaan toistetaan vain sama sana tai ilmaus uudelleen. Katkon jälkeen tällaisen toteaminen on kuitenkin ongelmallista, sillä katkaistua sanaa ei ole sanottu kokonaan, eikä sitä näin ollen voi tunnistaa:

(6)

joku helikopterijuttu (1.7) tai: lapsen: hoi- (1.1) [/] hoitamiseen tai johonkin sellaiseen.

Katkaistun sanan tunnistaminen on epävarmaa, minkä takia olen ottanut aineistoon mukaan sellaiset tapaukset, joissa voisi katsoa, että korjaamisen sijaan kesken jätetty sana vain toistetaan. Tällaiset tapaukset on tilastoitu tutkimustuloksiin niin sanotuiksi nollakorjauksiksi ja niitä käsitellään tarkemmin luvussa 5 Analyysi. Aineistossa käytetään tätä luokitusta, vaikka usein näyttäisikin aivan ilmeiseltä, että kesken jäänyt sana toistetaan kokonaisena.

Katkon tavoin myös tauko on sellainen itsekorjauksen aloitus, joka usein esiintyy toisen aloituskeinon kanssa, mutta korvaavissa itsekorjauksissa se voi olla yksinään ainoana aloituskeinona. (Laakso 1997: 76–79, 117.)

Partikkelit *tai*, *siis* ja *eiku* voivat toimia muiden funktioidensa lisäksi myös itsekorjauksen aloituspartikkeleina. Tällaisten leksikaalisten aloituskeinojen käyttö on suomenkielisen puheen erikoispiirre, vaikkakaan ei aivan ainutlaatuista. *Tai* on toisilleen vaihtoehtoisten ilmausten osoittaja, mutta se myös yhdistää korjattavan ja korjauksen. *Eiku* sekä torjuu sitä edeltävän korjattavan ilmauksen että suuntaa huomion eteenpäin korjaukseen. *Siis* esiintyy puhekielessä harvemmin kuin *tai* ja *eiku*. Myös yhdistelmiä *tai siis* ja *eiku siis* näkee tietyntylaisissa korjauksissa. (Laakso 1997: 113–125.) Äänen voimakkuuden nousu tai painotus ovat yleisiä korvaavissa korjauksissa, joissa niitä käytetään erottamaan korjaus sitä edeltävästä ongelmasta. Korjaus voidaan sanoa myös nopeammin kuin muu puhe, jotta sen tarkoitus käy ilmi.

2.5 Sanahaku

Itsekorjauksille läheinen ilmiö on sanahaku. Kuten luvun alussa huomattiin, kirjoitettu kieli on etukäteen hiottua toisin kuin puhe, jota on editoitava itse puhetilanteessa. Kirjoitettaessa esimerkiksi sähköpostia voi sanoja, jotka eivät juuri sillä hetkellä muistu mieleen, miettiä rauhassa ja etsiä esimerkiksi sanakirjasta. Puheessa sanahauiksi nimitetään tilanteita, joissa jokin sana tai pidempi ilmaus on ”kadonnut” ja sitä etsitään esimerkiksi itsekorjauksen avulla tai epäröintiäänneillä. Tavanomaisen sanahaun edellä on äänten venytystä, muuta epäröintiä tai tauko. Myös jotkin partikkelit ovat tyypillisiä sanahaun välineitä. (Laakso 1997: 125–129, Kurhila 2006: 91–93.) Seuraavassa esimerkissä (7) on 1,7 sekuntia pitkä tauko sekä narisevalla äänellä tuotettua epäröintiäänneä ”*eemm*”. Esimerkissä haetaan sopivaa taivutusmuotoa ilmaukselle *veteraanitkin*.

(7)

...niin vielä veteranikkii #eemm# (1.7) [/] veteraanitkin keräävät rahat en tiedä miksi

Hokkanen (2001: 92–93) määrittelee täyden, ratkaistun sanahaun sellaiseksi, jossa keskustelijat saavuttavat uudelleen intersubjektiivisuuden. Sama määritelmä pätee myös itsekorjaukseen, joka onkin yksi tapa tehdä sanahakua. Toinen tapa ovat fraasiutuneet retoriset kysymykset, kuten ”mikä se nyt olikaan” (ISK: § 1074). Sanahaulla osoitetaan epävarmuutta

sanavalinnasta ja haetaan sopivampaa ilmausta toisen tilalle. Se on hyvin tavallinen ilmiö puheessa, mutta todennäköisempi silloin, kun puhuja ei hallitse käyttämäänsä kieltä riittävästi ilmaisutarpeeseensa nähden. (Duvallon ja Routarinne 2001: 126–129; Kurhila 2006: 91–92)

Tutkimusaineistostani löytyy runsaasti sanahakua ja vain osa siitä tehdään itsekorjausten yhteydessä. Aineistosta on poimittu analyysia varten kaikki uudelleenaloitukset ja niistä jokaisen voi katsoa toimittavan myös sanahaun virkaa. Kaikkia sanahakutapauksia taas ei ole poimittu, joten niiden määrää aineistossa ei ole tiedossa. Tällaista sanahakua edustavat esimerkiksi alla olevan esimerkkilausuman epäröintiänteet *öö* ja *ee*. Esimerkissä (8) ei aloiteta mitään uudelleen, mutta ilmauksia haetaan samalla kun miettimistä osoitetaan epäröintiänteillä.

(8)

...minusta on miellyttävää öö ratkaista semmoinen ongelma kuin ee mihin minä tuhlaan (0.5) rahani

Sanahakuja ja itsekorjauksia yhdistää myös se, että sanahaut sekä korjauksista etenkin puheenvuoronsisäiset itsekorjaukset toimivat kuten parenteettiset lisäykset. Parenteettinen lisäys on kirjakielen ilmiö, jossa syntaktisen rakenteen keskelle lisätään erillinen, usein sitä täydentävä aines. Parenteeseja löytyy myös puheesta ja keskusteluista niin puheenvuorojen sisältä kuin laajemmistakin useamman vuoron sekventiaalisista jaksoista. Ne sijoittuvat keskelle vuoroa, jopa keskelle rakennetta. Esimerkissä ”*Mä annan aina joskus Punasen Ristin – vai mikä se on – keräyslippaaseen pari kolikkoa*” on vuoronsisäinen parenteesi ”vai mikä se on”. Lisäyksen jälkeen siirrytään takaisin puheen päälinjaan. (ISK: § 1074.)

3 ITSEKORJAUKSET TUTKIMUKSEN KOHTEENA

3.1 Itsekorjausten tutkiminen

Luku 3 on katsaus tutkimuksiin, joissa on käsitelty itsekorjauksia. Niitä on tutkittu monista eri lähtökohdista ja monin eri metodein, joista osa soveltuu paremmin ja osa huonommin tutkimusaineistoni tarkasteluun. Analyysissäni on sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tarkastelua, joten monipuolinen katsaus molempien hyödyntämiseen itsekorjausten tutkimisessä on paikallaan.

Tärkein tämän tutkimuksen taustalla vaikuttava teoria on aineiston luonteesta huolimatta keskustelunanalyysi. Itsekorjauksia on aiemminkin tutkittu keskustelunanalyttisestä näkökulmasta, sillä itsekorjaukset kuuluvat yhteen keskustelusekvenssityyppiin, korjausjäsenyykseen. Keskustelunanalyysi on lisäksi osoittautunut erittäin toimivaksi työkaluksi puhutun kielen tarkastelussa, vaikka tarkastelun kohteena ei olisikaan vuorovaikutus.

Perinteinen kielentutkimus on ollut ja on edelleen kiinnostuneempi kirjoitetusta kuin puhutusta kielestä, joten se myös kiinnittää huomiota sellaisiin kielen piirteisiin, jotka ovat ilmaistavissa kirjoitetun kielen keinoin. Puhutun kielen tutkimukseen on sovellettu myös menetelmiä, jotka keskittyvät tarkastelemaan ja tuomaan esiin sanaston ja rakenteiden tasolla olevia ilmiöitä. Tämä perinteinen kielentutkimuksen tapa käsitellä puhuttua kieltä on kuitenkin toisinaan tutkimuksen kannalta riittämätön.

3.2 Lipsahdukset ja niiden korjaaminen

Puheessa sattuvia lipsahduksia ja virheitä on tutkittu pitkään, niin ensimmäisen kuin toisenkin kielen puhujien osalta. Tällainen tutkimusala liittyy psykolingvistiikan ja puheen muodostamisen tutkimukseen. Lisäksi kielen lipsahdukset ja kielivirheet ovat toisen kielen oppimisen ja välikielen tutkimuksen tärkeä tutkimuskohde.

Toisin kuin tämän tutkimuksen teoreettiseen taustaan lukeutuvan etnometodologisen keskustelunanalyysin piirissä, puhutaan kielen lipsahdusten tutkimuksessa kielivirheistä, joita korjataan esimerkiksi itsekorjauksilla, mikäli ne huomataan. Keskustelunanalyttikot taas eivät mielellään puhu virheistä, vaan ymmärrystä haittaavia vuoron osia nimitetään ongelmakohdiksi. (Schegloff, Jefferson, Sacks 1977: 381.) Tässä tutkimuksessa ei arvoida

kielenainesta virheiksi, vaan käytetään esimerkiksi termejä *korjattava* ja *ongelmakohta*. Käytäntö on perusteltu jo siksi, että tarkastelun kohteena ovat itsekorjaukset eivätkä virheet. Jo Schegloff, Jefferson ja Sacks (1977) käyttivät termejä korjattava (repairable) tai ongelma-kohta (trouble source) siitä syystä, että eri aineistoista oli huomattavissa, ettei itsekorjaus tarvinnut välttämättä mitään ilmeistä virhettä, vaan puhujat korjasivat puhettaan muistakin syistä. Lähtökohtaisesti mitä vain voi korjata. Luvun 5 analyysin yhteydessä voikin huomata, että aineistossa on paljon korjaamista ilman ns. virheitä. Itsekorjaukset aineistossa kertovat paljosta muustakin kuin virheistä ja niiden korjaustarpeesta, vaikka usein nämä kaksi elementtiä ovat kuuluneet yhteen kielentutkimuksessa.

Kielen lipsahdusten tutkimus on psykolingvististä tai neurolingvististä tutkimusta, jossa metodina on kerätä lipsahduksia puheen virrasta. Tällöin puhutaan virheistä tai tahattomista poikkeamista puhujan tarkoittamasta viestistä tai kieliopista. Lipsahduksiksi ei siis lasketa sellaisia korjauksiin liittyviä ilmiöitä kuin epäröintejä tai muita puheen sujuvuutta rajoittavia tekijöitä, sillä ne ovat osa korjausprosessia eivätkä siten tahatonta toimintaa. Esimerkiksi afasiapotilaiden puhetta on tallennettu ja tutkittu paljon kielivirheiden näkökulmasta. (Hokkanen 2001: 13–18; Laakso 1997: 19; Hakulinen 1997: 35.)

Itsekorjaukset kielen lipsahdusten yhteydessä on huomioitu myös kommunikaatiostrategioiden näkökulmasta. Kommunikaatiostrategioista puhutaan kielen omaksumisen tutkimuksessa ja niillä tarkoitetaan kielenoppijan keinoja paikata puutteita kielitaidossa. Kielenoppijalta voi esimerkiksi puuttua keinoja nimetä jokin asia, joten hän turvautuu kommunikaatiostrategiana yläkäsitteeseen tai muuhun kiertoilmaukseen. Poulisse (1997: 49–59) on havainnut, että kielen lipsahduksia on korjattu itsekorjausten avulla noudattaen ns. selkeyden ja taloudellisuuden periaatteita. Taloudellisuuden periaate tarkoittaa käytännössä sitä, että puhuja pyrkii aina sanomaan mahdollisimman paljon mahdollisimman vähällä vaivalla. Selkeyden periaate taas viittaa puhujan pyrkimykseen sanoa asiansa mahdollisimman selkeästi ja informatiivisesti.

Psykolingvistiikassa itsekorjaukset yhdistetään puheen monitoroinnin mekanismeihin niin ilmauksen tuottamishetkellä, sen jälkeen kuin jo sitä ennenkin. Puhuja nähdään näin tiedon prosessoijana. Levelt (1989: 458–463) on jaotellut yleisimpiä tekijöitä, jotka johtavat puheen katkaisemiseen ja korjaamiseen. Itsekorjauksia erottaa toisistaan muun muassa se, tähtäävätkö ne virheen korjaamiseen vai sopivamman ilmauksen etsimiseen. Puhuja voi esimerkiksi tiedostaa, tekeekö hän kieliopillisia virheitä tai käyttääkö hän tilanteeseen sopivaa rekisteriä.

Psykolingvistiikassa on tavallista tuottaa tutkittavaa puhetta laboratorio-olosuhteissa erilaisten tehtävien muodossa. Levelt on käyttänyt tausta-aineistona myös Schegloffin, yhden etnometodologisen keskustelunanalyysin uranuurtajan, tutkimuksia. Schegloffin aineisto käsitti autenttisia keskusteluja. Tutkimuksessaan Levelt (1989) osoitti, että keskusteluihin voi paneutua keskustelunanalyysia soveltaen, vaikka etnometodologian sääntöihin ei sitoudutakaan. Keskustelut ja niiden rakenteet sopivat psykolingvistisiin teorioihin, joissa mennään tosin myös luonnollisten keskustelujen ulkopuolelle aina tiukasti rajattuihin koasetelmiin saakka. (Levelt 1989: 458–499.)

Kielivirheitä ja niiden havaitsemista sekä korjaamista on tutkinut Nooteboom (1980). Hänen käytössään oli jo vuonna 1908 julkaistu saksankielinen kielivirheiden korpus. Korpuksen julkaisi 1908 Meringer, joka keräsi aineistonsa muistiinpanotekniikalla ja tutkimuksessaan muun muassa jaotteli eri virhetyyppejä omiin luokkiinsa (Nooteboom 1980: 88-89). Nooteboom tarkasteli tätä aineistoa siltä kannalta, kuinka suuri osa tehdyistä virheistä havaitaan ja korjataan. Aineiston kaikkiaan 648 virheestä korjattiin 415 kappaletta. Nooteboomin tutkimuksestaan johtamia päätelmiä oli muun muassa se, että niin puhujat kuin kuulijatkaan eivät useimmiten varsinaisesti tiedosta kielivirheitä tai edes niiden korjaamista, sillä puheen editoinnin mekanismit toimivat suhteellisen matalalla tietoisuuden tasolla.

Nooteboom selvitti tutkimuksessaan myös sitä, oliko hänen aineistonsa virheiden ja korjausten suhteellisissa määrissä eroa fonologisten ja leksikaalisten virheiden välillä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että molempia virhetyyppejä korjattiin suunnilleen yhtä paljon. Tämän lisäksi Nooteboom katsoi, kuinka kauan virheen tuottamisesta ja havaitsemisesta menee siihen, että puhuja keskeyttää vuoronsa ja aloittaa sen uudelleen. Tätä välimatkaa hän mittasi virheen ja korjausaloitteen väliin jäävien sanojen määrällä. Nooteboom havaitsi, että virhettä seuraavien viiden sanan jälkeen korjausta ei yleensä enää aloiteta ja että yhden sanan välimatka virheen ja korjauksen välillä oli tavallisin.

Jo mainittu Leveltkin (1989: 463–467) on sovittanut Nooteboomin tutkimuksia katsaukseensa puheen tuottamisesta, kuuluuhan kielen lipsahdusten tutkimus psykolingvistiikan alueelle. Nooteboom totesi, että puhujat eivät korjaa kaikkia virheitään. Levelt sai tämän löydöksen kanssa samansuuntaisia tuloksia myös koeolosuhteissa teetetyssä nimeämistestissä, jossa koehenkilöitä pyydettiin erikseen tarkkailemaan puheensa virheettömyyttä. Levelt kiinnitti huomiota kysymykseen siitä, katsotaanko puhujan huomaavan lopulta vain osan virheistä ja korjaavan kaikki ne, mitkä huomaa vai havaitseeko puhuja lähes kaikki virheet, muttei ehkä vaivaudu korjaamaan kaikkia. Saamiensa tulosten valossa Levelt päätteli, että todennäköisesti vain noin puolet virheistä havaitaan.

Kielen lipsahdusten tutkimiseen ja laajemminkin psykolingvistiikkaan liittyy termi *kielen monitorointi*. Monitoriteorioita on useammanlaisia, mutta puheen monitorointi tarkoittaa kaikissa niissä oman puheen tuottamisen tarkkailua ja säätelyä. Hokkanen (2001: 142) on kielen lipsahdusten tutkimuksen yhteydessä maininnut, että kielen monitorointi ei ole aina luotettava mekanismi. Silloin kun puhuja ei itse huomaa tuottamaansa lipsahdusta tai virhettä, se ei ole kuitenkaan välttämättä jäänyt täysin huomaamatta. Onhan keskusteluissa myös muita osanottajia. Keskustelijat voivat myös tehdä korjausaloitteen esimerkiksi pelkällä hämmästyneellä ilmeellä tai toistamalla korjattavan aineksen, minkä jälkeen puhuja itse tai joku muu suorittaa korjauksen. Keskusteluissa ymmärretyksi tulemista on siis helpottamassa laajempi käytettävissä oleva korjaustyyppien kirjo. Nauhalle sanellun yksinpuhelun ongelmakohtien selvittämisestä taas vastaa yksin puhuja, eikä ”virheiden” havaitsojina ja korjaajina puhetilanteessa ole muita keskustelijoita. Tämä on vain yksi esimerkki tutkimukseni aineiston yhteneväisyyksistä ja eroista arjen tavanomaisiin kielenkäyttötilanteisiin. Laajemmin käsittelen niitä luvussa 4.5.

Edellä mainittu Hokkanen (2001) on tehnyt tutkimusta kielen lipsahduksista. Hänen aineistonsa muodostui useammasta lähteestä saaduista suomenkielistä puhetta sisältävistä tallenteista, joista suurin osa oli urheiluselostuksia ja radiohaastatteluja. Aineistoon kuului myös jonkin verran murrenäytteiden arkistointia varten kerättyä puhetta. Urheiluselostukset olivat suurelta osin monologeja, kun taas radiohaastattelut sekä puhenäytteet olivat kummatkin haastattelumuotoisia. (Hokkanen 2001: 21–22.)

Hokkasen tutkimuksessa verrattiin suomenkielisestä aineistosta tehtyjä havaintoja aiemmin saatuihin tutkimustuloksiin, jotka koskivat lähinnä englannin- ja saksankielistä puhetta. Tuloksia ja päätelmiä vertailtiin esimerkiksi puheen tuottamisen mekanismien ja sisäisen kieliopin näkökulmista, joihin tässä tutkimuksessa en kiinnitä huomiota. Kuitenkin Hokkasen tutkimus käy loistavasti esimerkiksi siitä, että yksinpuheluja, jollainen Yki-aineistonikin on, on tutkittu korjaamisen näkökulmasta keskustelunanalyysia sivuten. Tällainen lipsahduksiin keskittyvä tutkimus on vain ollut enimmäkseen kiinnostunut puhujan sisäisestä maailmasta (esimerkiksi psykolingvistisessa mielessä), kuin puhetilanteen aineistolähtöisestä analysoinnista. (Hokkanen 2001: 21–22.)

3.3 Erilaiset puhujat ja puheen korjaaminen

Monia itsekorjauksiin keskittyviä tutkimuksia yhdistää keskusteluanalyysin oletusasetelmasta poikkeavien puhujien vuorovaikutuksen tarkkailu. Tarkoittamani oletusasetelma on sellainen, jossa kaikilla keskustelun osanottajilla on täysi pääsy keskustelukielen ilmaisuvarantoon: he puhuvat äidinkielellään, eivät kärsi huomattavasta afasiasta eivätkä keskustelijat ole esimerkiksi pieniä lapsia. Tällaisen aineiston analyysiin perustuvat tutkimusalan keskeiset teoriat. Keskusteluanalyysia on kuitenkin sovellettu jo paljon esimerkiksi afasiatutkimukseen sekä kakkoskielisten ja äidinkielisten välisen vuorovaikutuksen analysoimiseen. Tällainen tutkimus on paljastanut uusia keskusteluille ominaisia ilmiöitä (ks. esimerkiksi Kurhila 2006 ja Laakso 1997). Aihetta on pohtinut yleisesti esimerkiksi Wagner (1996).

Tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota afaattisten puhujien tekemiin itsekorjauksiin keskusteluissa. Afaattinen puhuja on henkilö, joka kärsii aivovaurion seurauksena erilaisista puheen tuottamisen ja ymmärtämisen ongelmista. Söderpalm-Talo (1980) tutki afasiapotilaiden tekemiä virheitä ja niiden korjaamista. Söderpalm-Talon tutkimuksessa vertailtiin kielivirheitä ruotsinkielisestä afaattisten ja ei-afaattisten tuottamasta puheesta. Yksi ero näiden kahden korpuksen välillä oli se, osoittivatko puhujat havainneensa tekemänsä virheet. Afaatikot harvoin korjasivat virhettään, mutta ei-afaatikot joko katkaisivat puheen ilman korjausta tai sitten tekivät myös korjauksen. Söderpalm-Talo myös jakoi virheet syntagmaattisiin ja paradigmaattisiin virheisiin ja huomasi, että syntagmaattiset virheet ovat tavallisempia terveiden puheessa ja paradigmaattiset virheet puolestaan yleisempiä afasiapotilaiden puheessa.

Itsekorjauksia käsitteleviä tutkimuksia on tehty muillakin aloilla kuin psyko- ja neurolingvistiikan kentällä. Samoin afaatikoiden tekemiä itsekorjauksia on tutkittu myös esimerkiksi keskusteluanalyysin näkökulmasta. Laakso (1997) selvitti, millä tavalla ja kuinka paljon sujuvat afaatikot huomioivat ja korjaavat itse puheensa virheitä ja lipsahduksia keskustelussa. Lisäksi hän tarkasteli sitä, näkyykö afasia korjauksissa jollain erityisellä tavalla eli onko korjaaminen jotenkin erilaista afaatikoiden puheessa kuin mitä se on ei-afaatikoiden puheessa. Sujuvan afaatikon puheelle ominaista on nimensä mukaisesti sujuvuus, mutta puheeseen kuuluu myös esimerkiksi äänneiden tai sanojen sekoittumista keskenään sekä sanoja tai pidempiä ilmauksia, jotka eivät tarkoita mitään. Puheen ymmärtämisen vaikeudet kuitenkin vaikuttavat niin, ettei sujuvan afaatikon pitäisi huomata tekevänsä näitä ”virheitä”. Vastoin tuota olettamusta Laakson (1997) tutkimus, muiden muassa, on keskittynyt juuri korjauksiin keskusteluissa ja siihen, miten afasia näkyy korjaustoiminnassa ja millä tavoin afaatikko nostaa ymmärtämisen ongelmat käsiteltäviksi.

Laakson (1997) tutkimuksessa laajennettiin uudelleenlaiseen käyttöön alun perin homogeenisten keskustelujen tutkimiseen rakennettua keskusteluanalyysia. Afaatikolla ei ole samoja kielellisiä resursseja käytössään kuin ei-afaattisella keskustelijalla. Samanlainen epäsymmetrinen tilanne vallitsee myös esimerkiksi ei-äidinkielisten ja natiivien välisissä keskusteluissa. Yksi kimmoke afaatikkojen vuorovaikutuksen tutkimukseen on keskustelutilanteen erilaisuus laboratorio-olosuhteisiin nähden: Afasiassa on tavallista, että sanat ovat kadoksissa, ja sanahakua onkin tutkittu paljon esimerkiksi kuvien nimeämistesteillä. Tutkimuksissa on kuitenkin huomattu, että vaikka koehenkilöillä olisi kontrolloiduissa testeissä vaikeuksia nimetä kuvia, niin luonnollisessa keskustelussa asioiden nimien löytäminen ei tuotakaan mitään ongelmia. (Laakso ja Klippi 2001: 89–91)

Aivovauriopotilaiden puheen tutkimuksella on jo pitkät perinteet ja sitä on tehty monenlaisista näkökulmista, mutta Laakson (1997) tapa käyttää metodina keskusteluanalyysia on melko uutta tällä tutkimuskentällä. Keskusteluanalyysi tarjoaa tietoa muun muassa afasiapotilaiden kielenkäytöstä vuorovaikutuksessa sekä siitä, miten muut keskustelun osanottajat muokkaavat afaatikon puhetta samalla kun keskustelua rakennetaan yhteistyössä. (Laakso 1997: 19, 47.)

Itsekorjauksia on seurattu paljon myös lapsilla, joilla on kielihäiriö – myös suomenkielisillä lapsilla. On tarkasteltu esimerkiksi puheterapia-istuntojen keskusteluja, joissa ymmärtämisen ongelmia selvitetään korjausjäsenyyksen avulla (Tykkyläinen 2007). Tämän lisäksi itsekorjauksia tarkkaillaan myös muussa lapsenkielen tutkimuksessa. Esimerkiksi nelivuotiaiden suomalaislasten itsekorjauksia on analysoitu määrällisesti ja laadullisesti ja niitä on verrattu aiempiin tutkimuksiin englanninkielisten lasten tekemistä itsekorjauksista. (Salonen ja Laakso 2009.)

Itsekorjauksia on tutkittu niin äidinkielisten välisissä kuin ei-äidinkielistenkin keskusteluissa. Levelt (1983) teki perustavanlaatuista korpustutkimusta 1980 -luvun alussa muodostaakseen teorian siitä, miten spontaanissa puheessa käsitellään ymmärtämisen ongelmia. Hän perusti tutkimuksensa Schegloffin (1977) huomioille korjausjäsenyyksestä. Korjausjäsenyys on yksi keskeisiä vuorovaikutuksen jäsenyisyyden muotoja keskusteluanalyttisessä teoriassa. Levelt havaitsi, että vuoronsisäiset itsekorjaukset yleensä etenevät kolmivaiheisesti. Ensimmäinen vaihe on puheen keskeyttäminen muokkausta varten. Seuraavaksi puhuja tuottaa epäröintiänteitä, taukoja tai editoivia partikkeleita. Kolmannessa vaiheessa tehdään varsinainen korjaus, jotta puhe pääsee jatkumaan siitä mihin ennen korjattavaa ilmausta jäätin.

Leveltin ja Shegloffin teoriat koskivat hollannin- ja englanninkielisiä keskusteluja. Sorjonen ja Laakso (2005) taas tutkivat itsekorjausten aloitustapoja ja vuorovaikutustehtäviä suomenkielisissä keskusteluissa. Heidän aineistonaan oli videoituja lääkäripotilaskeskusteluja, videoituja asiointitilanteita kahdessa Kelan toimistossa sekä kahdentyypisiä puhelinkeskusteluja. Kolmesta ensimmäisestä keskustelutyypistä käytetään nimitystä institutionaalinen vuorovaikutus, sillä niissä keskustelu ei ole täysin symmetristä, vaan usein yksi keskustelija, kuten toimistovirkailija, ottaa kyselijän roolin ja asiakas lähinnä vastailee kysymyksiin. Puhelinkeskusteluissa oli mukana myös vapaita, kavereiden välisiä keskusteluja, joissa roolit olivat tavanomaiset, symmetriset.

Kalin (1995) on tarkastellut korjausjaksoja äidinkielisten ja ei-äidinkielisten puhujien ruotsinkielisissä keskusteluissa. Kalinin tutkimuksessa havainnoitiin korjausten aloituskeinoja viidessä keskustelussa tarkoituksena kokeilla, miten kielellisesti homogeenisen keskusteluasetelman havainnointiin rakennettu metodi istuu kakkoskielisten keskustelujen tutkimiseen. Wagner (1996, 1998) on nostanut Kalinin tavoin esiin keskusteluanalyysin hyödyntämisen äidinkielisten ja ei-äidinkielisten puhujan välisten keskustelujen sekä kielenoppimisen tutkimuksessa. Myös diskurssintutkimuksen potentiaalista antia on pohdittu jo 1970 – luvun lopulla. (Hatch 1978.)

Korjausjäsenyyksen syntaksiin ovat paneutuneet Fox, Hayashi ja Jasperson (1996: 185–227). Artikkelissaan he pohtivat, ovatko vuoronsisäinen itsekorjaus ja syntaksi todella toisistaan riippuvaisia ja toisiinsa reagoivia. Jos näin olisi, toimisi vuoronsisäinen korjaus eri kielissä eri tavoin kielen rakenteesta riippuen. Tutkielmassa verrattiin englannin- ja japaninkielisiä aineistoja keskenään ja huomattiin, että itsekorjaus todella vaihtelee kielestä toiseen.

Fox, Hayashi ja Jasperson (1996: 201–214) löysivät kolme tekijää, jotka erottavat japanin- ja englanninkieliset korjauskäytännöt toisistaan. Muun muassa kielten erilainen lauserakenne vaikuttaa siihen, miten uudelleenaloituksissa on tarpeen toistaa korjattua ilmausta edeltänyttä ainesta. Toinen kielittäin vaihtuva piirre oli keskustelijoiden tapa pelata aikaa sanahakua varten. Englanninkieliset hyödynsivät artikkeleita (*the, a, some*), joita oli mahdollista luontevasti toistaa sanahakua pitkittäen. Japaninkielisissä keskusteluissa taas sanahaun avuksi otettiin demonstratiivipronominit (*se, tuo* jne.), sillä japanin kielessä ei suomen kielen tavoin ole artikkeleita. Kolmas ero oli morfologiassa. Japaninkielisissä keskusteluissa voidaan korjata myös pelkkä morfeemi. Sanaa ei siis toisteta kokonaisuudessaan toisessa taivutusmuodossa, vaan ainoastaan pääte korvataan toisella. Itsekorjauksen todettiin myös tuovan vuoroihin lisää kieliopillisesti ainutlaatuisia

ilmaisukeinoja. Tutkijat yllättyivät siitä, kuinka itsenäinen rakenne vuoronsisäinen itsekorjaus voi olla. Sehän toimii hyvin pitkälle parenteesin tavoin (ISK: § 1071, § 1072, § 1073).

Fox, Hayashi ja Jasperon (1996) vertasivat englanninkielisiä ja japaninkielisiä korjauskäytänteitä. Fox, Wouk, Hayashi, Fincke, Tao, Sorjonen, Laakso ja Flores Hernandez (2009) yhdessä ovat puolestaan tutkineet vuoronsisäisten itsekorjausten aloituksia peräti seitsemän eri kieltä (bikol, englanti, indonesia, japani, mandariini, sochiapam chinantec sekä suomi) käsittävän aineiston avulla. Heidän vertaileva tutkimuksensa yhdisti kielitieteen eri alueita ja toimi osana suurempaa projektia, jonka päämääränä on hahmottaa itsekorjauksiin liittyviä universaaleja lainalaisuuksia ja niiden ilmenemismuotoja eri kielissä. Tarkasteltaviksi valittiin yksinkertaisia lisääviä ja korvaavia itsekorjauksia kustakin kielestä noin 200 kappaletta. Näistä tapauksista selvitettiin, mistä kohti sanat yleensä keskeytettiin korjauksen aloittamiseksi ja eri kielten tuloksia verrattiin sitten keskenään. Tutkimuksessa selvisi, että huomion kohteena olleet korjauskäytänteet eivät olleet universaaleja, vaan vaihtelivat paljon kielittäin.

On myös tehty tapaustutkimusta, joka seuraa kielenoppijan kehitystä korjaamiskäytäntöjen osalta. Hellerman (2009) seurasi tapaustutkimuksessaan englanninoppijan kehittymistä puhujan itse aloittamien itsekorjausten näkökulmasta. Kielitaidon kehittymistä hän seurasi autenttisia keskusteluja sisältävän aineistonsa avulla. Aineisto oli nauhoitettu 18 kuukautta kestäneen seurantajakson eri vaiheissa luokkahuoneessa, mutta pääasiassa opetustilanteen ulkopuolella esimerkiksi tunnin jälkeen opiskelutovereiden kanssa. Aineistoon kuului myös jonkin verran opettajan kanssa käytyä keskustelua, jolla oli jokin opetukseen liittyvä tehtävä. Tutkimuksessa selvitettiin aineistosta poimittujen itsekorjausten korjauskäytänteitä sekä korjausaloitteiden sijoittumista kontekstiinsa, erityisesti suhteessa lauserakenteeseen.

Hellerman (2009) havaitsi, että ajan mittaan tutkimuksen informantti oppi monipuolisempia korjausjäsennyksen keinoja. Kielenoppijan tekemät itse aloitetut itsekorjaukset lisääntyivät vähitellen ja esimerkiksi orientoituminen pronominiin sekä lauserakenteen korjaamiseen kehittyi kohdekielisemmäksi. Persoonapronominien korjattavaksi merkitseminen väheni ja niiden korjaaminen siirtyi harjoitustehtävistä tavanomaiseksi osaksi vuorovaikutusta samalla, kun siihen orientoiva kielikurssin sisältökin vaihtui toiseen.

3.4 Yhteenvetoa aiemmista tutkimuksista

Mitä tässä luvussa esitellyistä tutkimuksista kannattaa valjastaa käsillä olevan tutkielman käyttöön? Kommunikaatiostrategioita on tutkittu puhetilanteissa, joissa ei olla vuorovaikutuksessa keskustelukumppanin kanssa. Näissä tutkimuksissa on pyritty luomaan puhetilanne, jossa olisi mahdollisimman otollista materiaalia esimerkiksi korjaamiskäytänteiden tarkastelua ajatellen. (Kuruhila 2006: 94.) Korjaaminen tarkoittaa tällaisissa vuorovaikutuksettomissa puhetilanteissa tietenkin itsekorjausta, minkä vuoksi niistä on vertailukohdaksi myös tämän tutkielman aineistosta löytyville ilmiöille. Esimerkiksi Leveltin (1983) edellisessä alaluvussa mainitun tutkimuksensa aineistona käyttämä puhetilanne on tutkimusta varten järjestetty ja muodostuu yksipuolisesta ohjeiden antamisesta kuulijalle, jota ei näe.

Kommunikaatiostrategiatutkimus perustuu monin puolin vanhentuneelle kielitaitokäsitykselle. Se on perinteisesti katsonut kielenkäyttöä puhujan sisäisen maailman kautta ja soveltanut yksinpuheluista löytyviä ilmiöitä myös vuorovaikutustilanteisiin. Kuulijan mielessä tapahtuva tulkinta on nähty myös omana maailmanaan. Keskustelijoiden välillä ”leijuvasta”, yhdessä rakennetusta intersubjektiivisuudesta ei ole ollut puhetta. Vuorovaikutuksellisempi näkemys on tullut varteenotettavaksi vasta myöhemmin. Nykyään yhä enemmän myös konteksti huomioidaan tarkoin, kun kyseessä on vuorovaikutustilanne. Esimerkiksi Hokkanen on käsitellyt kommunikaatiostrategioita vuorovaikutuksen ilmiönä ja yhdistänyt niihin myös keskusteluanalyttisen tutkimuksen satoa. Levelt on myös kyllä käyttänyt keskusteluanalyttikkojen tuloksia sekä aineistoja, mutta jättänyt vuorovaikutuksen ja kontekstin merkityksen teorioissaan jokseenkin huomiotta. (Levelt 1989: 489–495. Hokkanen 2001: 91–95.)

Afaatikoiden ja ei-natiivien kielenpuhujien vuorovaikutusta yhdistää muun muassa se lähtökohta, että kun keskustelun osanottajina on sekä afaatikkoja että ei-afaattisia tai vastaavasti äidinkieliä ja ei-äidinkieliä, eivät keskustelukumppanit jaa samoja kielellisiä resursseja keskenään. Toisen keskustelijan kielelliset resurssit vastaavat paremmin hänen ilmaisutarvettaan kuin toisen. Kun näitä tutkimuksia tehtiin keskusteluanalyttisesta näkökulmasta, vastaan tuli aluksi ongelmia tai ainakin oletettuja sellaisia. (Wagner 1996, Kalin 1995, Kurhila 2000, Kurhila 2003, Söderpalm-Talo 1980, Laakso 1997, Suni 2008).

Alun perin keskusteluanalyysin mallit vuorovaikutuksen jäsentyneisyydestä oli laadittu ei-afaattisten natiivien välistä vuorovaikutusta analysoimalla. Puhujien keskenään erilainen kielellinen kompetenssi kuitenkin luo keskustelutilanteisiin epäsymmetriaa. Esimerkiksi Wagner (1996) haastoi keskusteluanalyttisen tutkimusalan vastaamaan tähän ongelmaan.

Tutkimuksissa on sittemmin havaittu, että intersubjektiivisuus saadaan pidettyä yllä hyvinkin pienellä sanavarastolla (Goodwin ja Harness-Goodwin ja Olsher 2002).

Äidinkielisten on muun muassa todettu tukevan ei-äidinkielisiä antamalla näiden käyttöön omia kielellisiä resurssejaan. Joskus kakkoskielisissä keskusteluissa myös joustetaan esimerkiksi preferenssijäsennyksessä eli suosituimmuus- tai odotuksenmukaisuusjärjestyksessä, jonka mukaan muun muassa itsekorjaukset ja itsen aloittamat toisen korjaukset ovat odotuksenmukaisempia. Preferenssijäsennyksen rikkominen voi aiheuttaa konflikteja vuorovaikutuksessa, mutta yhteisestä sopimuksesta ja keskusteluun osallistujien identiteettejä tiettyyn suuntaan rakentamalla voidaan sallia myös suorat toisen korjaukset.

Lapsenkielen tutkimuksen teoreettista antia ei suoraan hyödynnetä tässä tutkielmassa. Tutkimusala on kuitenkin kehittänyt esimerkiksi CHILDES-projektin kautta litterointijärjestelmiä ja -ohjelmia, joista on hyötyä muussa puheentutkimuksessa kuten myös tässä tutkielmassa.

4. PUHE-ESITYS KIELITAIDON TESTAUKSESSA

4.1 Ennen testiä

Kielitaidon testausprosessi lähtee testin tarkoituksen määrittämisestä. Jos testi on hyvin laajassa käytössä, kuten Yleiset kielitutkinnot ovat, tarvitaan jonkinlainen teoreettinen viitekehys, joka määrittelee kielitaidon tasot sekä sen, mikä on testin suhde niihin (Luoma 2004: 96). Tässä ensimmäisessä vaiheessa määritellään myös se, mitä taitoja ja sisältöjä testataan, sekä selvitetään osallistujien tarpeet. Testin laatimisessa siis otetaan huomioon esimerkiksi se, että yleinen kielitutkinto ei ole kielikurssin päättökoe, vaan osanottajat ovat omaksuneet suomen kielen hyvin erilaisissa olosuhteissa. Teoreettista ja tutkimustietoa hyödynnetään yllä mainituissa tehtävissä sekä tehtävien laadintaohjeiden tekemisessä. Näitä ensimmäisiä testausprosessin vaiheita muokataan uuden tutkimustiedon valossa, kun se näyttää tarpeelliselta. Laaduntarkkailu kuuluu myös testausprosessiin itseensä: arvostelukäytäntöä ja arviointiohjeita tarkistetaan. (Huhta 1997: 21–22.)

Testausprosessi jatkuu edellä kuvailun alkuvaiheen jälkeen tuottamis- ja tuotetasolle, johon kuuluu testin ja tehtäväkohtaisten arviointiohjeiden laatiminen ja testin suorittaminen. Seuraava vaihe on koesuorituksen arvostelu. Testistä annetaan todistusarvosana tai tasoarvio tai molemmat (Huhta 1997: s. 22: Kaavio 1). Osa koevastauksista kaksoisarvioidaan.

4.2 Testitilanne

Tarkoituksenmukaisin lähtökohta tämän tutkimuksen aineiston viestintätilanteen määrittelyyn on yleisten kielitutkintojen perusteet (OPH 2002). Tutkimus keskittyy puheen tuottamisen testitehtävään. Puhuminen on yksi viidestä kielitaidon osa-alueesta, joita Yleisissä kielitutkinnoissa (YKI) arvioidaan. Muut neljä osaa ovat puheen ymmärtäminen, tekstin ymmärtäminen, tekstin tuottaminen sekä rakenteiden ja sanaston osuus.

Puheen tuottamista testataan Yleisissä kielitutkinnoissa erilaisten tehtävien avulla. Testissä mitataan kykyä viestiä ymmärrettävästi ohjeiden mukaan, ilmaista mielipiteitä sekä perustella niitä. Arvioinnissa painotetaan myös kielenoppijan kykyä viestiä tilanteeseen sopivalla tavalla. Parinkymmenen minuutin mittainen koe tapahtuu kokonaan kielistudiossa, ja suoritus tallennetaan arviointia varten. Puhumisen osakokeessa vastataan nauhalta tuleviin kysymyksiin, osallistutaan simuloituihin keskusteluihin nauhalta kuullun äänen kanssa ja

suoritetaan erilaisia kuvailua ja kerrontaa vaativia tehtäviä, jollaisia myös tutkimusaineiston sisältämät puhetehtävät ovat. Niissä on tarkoitus puhua tehtävänannon mukaisesta aiheesta yhdestä kahteen minuuttia. Puhekokeessa annetaan aiheen lisäksi myös kysymyksiä, joihin vastaaminen auttaa keksimään sanottavaa lyhyen valmistautumisajan sisällä.

Yleinen kielitutkinto on aikuisille suunnattu kielitaitotesti. Tutkinnon tehtävät liittyvät käytännön tilanteisiin eivätkä vaadi minkään erityisalan kielen hallintaa. Yleisen kielitutkinnon voi suorittaa Suomessa näissä kielissä: englanti, espanja, italia, ranska, ruotsi, saame, saksa, suomi ja venäjä. Yleisistä kielitutkinnoista säädetään Suomen laissa (Laki yleisistä kielitutkinnoista 12.11.2004/964 ja Valtioneuvoston asetus yleisistä kielitutkinnoista 16.12.2004/1163). Tutkinnot ovat samanlaiset kaikkialla Suomessa ja niiden kehittämistyöstä vastaavat Opetushallitus sekä Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Yleisen kielitutkinnon voi suorittaa kolmella eri tasolla: perus-, keski- ja ylimmällä tasolla. Keskitason arvio kuvaa arkipäivän elämässä selviytymiseen tarvittavaa kielitaitoa. Kielitaitoa mitataan siinä todellisuutta vastaavia kielenkäyttötilanteita jäljitellen. (Opetushallitus 2002 7; Nissilä – Martin – Vaarala – Kuukka 2006: 183–184.) Testitehtävät liittyvät käytännön tilanteisiin eivätkä vaadi minkään erityisalan kielen hallintaa.

Testissä kielitaito arvioidaan kriteeriviitteisesti 6-portaisella (1-6) taitotasosteikolla. Se on yhteismitallinen 6-portaisen (A1, A2, B1, B2, C1, C2) yleiseurooppalaisen viitekehyksen kanssa. Eurooppalaisen viitekehyksen taso A1 vastaa YKI:n arvosanaa 1, taso A2 vastaa arvosanaa 2, taso B1 vastaa arvosanaa 3 ja niin edelleen. Yleiset kielitutkinnot on jaettu näiden taitotasojen mukaan kolmeen eri testiin: alimman tason, keskitason ja ylimmän tason kokeeseen. Tutkinnon suorittaja valitsee, minkä tason testiin osallistuu ja koesuoritus arvioidaan tason mukaan. Perustason suoritus saa arvion 1 tai 2 tai alle 1, keskitason suoritus saa arvion 3 tai 4 tai alle 3 ja ylimmän tason suoritus 5 tai 6 tai alle 5. (Opetushallitus 2002.)

Esimerkkinä toisesta laajasti käytetystä kielitaitotestistä mainittakoon englannin kielen akateemisia kielitaitoja mittaava TOEFL (Test of English as a Foreign Language). Se on eniten käytetty englannin kielen testi, sillä sitä käytetään yli 7300 testauspisteessä yli 130 maassa. TOEFL:ia hallinnoi Yhdysvaltalainen järjestö ETS (Educational Testing Service). TOEFL:sta saadut arvosanat ovat myös vertailukelpoisia Eurooppalaisen viitekehyksen mukaisten taitotasoarvioiden kanssa. (ETS 2009.)

Tutkimusaineiston koevastaukset ovat tehtävistä, joissa on tarkoitus laatia lyhyt, enintään kahden minuutin pituinen puhe-esitys. Aihe esitykselle valitaan useammasta vaihtoehdosta ja kuhunkin aiheeseen liittyy apukysymyksiä, jotka ohjaavat vastausta ja auttavat ideoimaan puhetta. Tehtävään saa kaksi minuuttia valmistelu-aikaa ja ohjeita tehtävän

suorittamiseen kuuluu nauhalta. Puhetehtävään vastataan käytännössä eri tavoin. Jotkut laativat tukisanalistan ja pitävät siten valmistellun puheenvuoron. Toiset kokelaat keksivät sanottavansa vasta nauhoitustilanteessa. Ilman videomateriaalia on vaikeaa kuullun perusteella sanoa, miten paljon puheesta on kirjoitettu valmiiksi. Hyvin paljon lukupuhunnalta, toisin sanoen kirjakieleltä kuulostava puhe todennäköisesti myös on luettua. Sen analysointi, puhuuko joku paperista vai muistista, ei kuitenkaan ole olennaista tämän tutkimuksen kannalta. Erilaiset tavat valmistautua ja esittää puhetehtävä vain tekevät koesuorituksista erilaisia.

4.3 Arviointi

Yleiset kielitutkinnot mittaavat taitoa viestiä vieraalla kielellä, toisin sanoen ne mittaavat kommunikatiivista kielitaitoa. Kommunikatiivisen eli viestinnällisen kompetenssin painottaminen on seurannut hyvin kieliopillisesti yksityiskohtaista kielitaidon arviointiperinnettä ikään kuin vastareaktiona. Nykyään opetuksessa ja arvioinnissa käytetyt viestinnällisen kompetenssin mallit pohjaavat pitkälti Hymesin sociolinguvistisiin teorioihin kielenkäytön lainalaisuuksista, kuten esimerkiksi puhetilanteen kontekstisidonnaisuudesta. (Mitchell - Myles 1998: 240–241; Luoma 2004: 96) Hymes esitteli vuonna 1972 ensimmäisenä kommunikatiivisen kompetenssin käsitteen. Hän vastusti Chomskyalaista, tiukan kieliopillista kielitaitokäsitystä, jossa ei ollut sijaa esimerkiksi sosiokulttuurisen, tilanteen mukaisen kielitaidon kuvaamiseen eikä taitoa käyttää kieltä pidetty tärkeänä osana kielitaitoa, kuten taas metatietoa kielestä pidettiin. (Hasselgren 1998: 39-41) Yleisimmin käytetty sovellus kommunikatiivisen kompetenssin teoriasta on Bachmanin ja Palmerin kommunikatiivisen kielitaidon malli, joka tuo teoriaa käytännön tasolle. Siinä kuvataan esimerkiksi testitilanteessa ilmenevään kielenkäyttöön vaikuttavat taidot, niin kielelliset kuin kielenulkoisetkin. (Luoma 2004: 96–101; Fulcher Davidson 2007: 45-46)

Yleisten kielitutkintojen arviointi pohjautuu eurooppalaiseen viitekehukseen, joka varmistaa testien välisen vertailtavuuden niin eri kielten välillä kuin kansainvälisestikin. Eurooppalainen viitekehys (EVK) eli The Common European Framework of Reference, lyhyemmin CEFR, on Euroopan neuvoston kehittämä kielten oppimisen, opetuksen ja arvioinnin yleiseurooppalainen kehys, joka määrittelee ja kuvaa kielitaitoa asteikolla A1 - C2. Eurooppalainen viitekehys on työkalu, jonka avulla verrataan kriteeriviitteisesti kielenoppijan näyttöä taitotasokuvauksiin. Nämä kuvaukset painottavat myös kommunikatiivista kielitaitoa.

Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys varmistaa kielitaitoarvioiden yhteismitallisuuden ja lisäksi helpottaa arvioijien työtä. Taitotasosteikot tukevat opetusta ja arviointia ja usein ne ovat koko opetuksen lähtökohta (Aalto – Tukia – Mustonen – Taalas 2007: 26–41.)

Fulcherin (2007: 36-37) mukaan eurooppalainen viitekehys olisi pikemminkin kielitaidon malli (kuten Bachmanin ja Palmerin ja monien muiden kielitaitomallit) eikä viitekehys. Tämä juontuu Fulcherin tavasta määritellä termit ”teoreettinen malli”, ”arvioinnin viitekehys” ja ”testin määriykset”: Teoreettinen kielitaidon malli (theoretical model) on viitekehyyksen (assessment framework) taustalla. Se on viitekehyyksen laadintaan vaikuttava tapa nähdä kielitaito. Viitekehyyksessä taas on valittuna tietyt osat kielitaitomallista ja se toimii perustana testin laadinnan lähtöoletuksille, kielikokeen perusteille (test specifications).

Aineiston tehtävätyyppi keskittyy nimenomaan itsenäisen puhe-esityksen laatimiseen ja siihen liittyvien taitojen testaamiseen. Tehtävällä arvioidaan puheen tuottamisen taitoa (erotuksena puheen ymmärtämisen testauksesta). Noin kaksi minuuttia pitkä puheenvuoro on tilanne, jossa ei pärjää kyllä tai ei -vastauksilla, vaan niissä tulee osoittaneeksi muun muassa sanaston, ääntämisen ja rakenteiden hallintaa. Kun puhumisen kokeen vastauksia arvioidaan, niitä verrataan kielitaidon arvioinnin eurooppalaisen viitekehyyksen mukaisiin arviointikriteereihin. Eurooppalainen viitekehys sisältää jokaisen erikseen määritellyn kielitaidon osa-alueen taitotasokuvaukset tasoilta A1-C2. Esimerkiksi luetun ymmärtämisen kaikki tasot A1:stä C2:een on määritelty erikseen kielitaidon kuvausten avulla. Tasolla C1.1 sanotaan puhumisesta muun muassa näin: ” Sanasto ja rakenteisto ovat hyvin laajat ja rajoittavat ilmaisua erittäin harvoin. Osaa ilmaista itseään varmasti, selkeästi ja kohteliaasti tilanteen vaatimalla tavalla... Kieliopin hallinta on hyvää. Satunnaiset virheet eivät hankaloita ymmärtämistä, ja puhuja osaa korjata ne itse.”

Edellä esiteltiin osa kielen taitotason yleiskuvauksesta. Yleisten kielitutkintojen arvioinnissa käytetään kuitenkin vielä tarkempia analyttisiä kielitaidon piirteiden kriteereitä, jotka pohjaavat Eurooppalaiseen viitekehyykseen. Jokainen piirre arvioidaan analyttisesti erikseen. Tämä varmistaa sen, että tietyt kielitaidon piirteet tulevat arvioiduiksi riittävän yksityiskohtaisesti. Puhumisesta arvioidaan ylimmällä tasolla 1) ääntämistä, 2) sanaston ja rakenteiden tarkkuutta ja idiomaattisuutta, 3) sujuvuutta, 4) kielen sopivuutta tilanteeseen ja vuorovaikutustaitoa sekä 5) esityksen selkeyttä, kutakin näistä niiden omien kriteerien mukaan. Keskitason testissä ja myös perustasolla arvioidaan viestin välittymistä ja 1) ymmärrettävyyttä, 2) ääntämistä, 3) sujuvuutta, sekä 4) sanaston hallintaa ja 5) rakenteiden hallintaa. Perustasolla painotetaan enemmän viestin välittymistä. Ylimmällä tasolla

ymmärrettävyyden ja viestin perillemenon sijaan painotetaan jo enemmän sanaston ja rakenteiden tarkkuutta ja sujuvuutta sekä kielen sopivuutta tilanteeseen. Keskitasolla puolestaan kaikki viisi osa-aluetta arvioidaan ilman painotuksia. (Huhta 1997: 29-37)

Yksittäisten äänteiden ääntäminen ymmärrettävästi sekä prosodiikan käytön hallinta ovat niitä piirteitä, joita ääntämisestä tarkkaillaan arvioinnin kannalta. Sanaston osalta arvioidaan sanavaraston riittävyttä, tarkkuutta ja yksityiskohtaisuutta. Taitotason B1.1 kuvauksessa sanotaan: ”Osaa käyttää melko laajaa jokapäiväistä sanastoa ja joitakin yleisiä fraaseja ja idiomeja. Käyttää useita erilaisia rakenteita” (EVK). Keskitasollakin sanaston rajallisuus haittaa tehtävän suorittamista. Aivan ylimmillä tasoilla sanavalinnoilla osataan ilmaista sävyeroja, kun taas alimmalla tasolla sanasto ei riitä aina edes yksinkertaisimmista tilanteista selviämiseen. Arvioinnissa kielen sopivuus tilanteeseen ja vuorovaikutustaidot painottuvat vasta ylimmällä tasolla, sillä niiden hallinta vaatii pidempiaikaista kielialueen kulttuuriin tutustumista.

Kieliopillisten rakenteiden katsotaan olevan hallussa sitä paremmin, mitä enemmän ja taitavammin niitä on käytetty. Tasolla B1.1 mainitaan kieliopista myös puhumisen taitojen yhteydessä: ”Laajemmassa vapaassa puheessa kielioppivirheet ovat tavallisia (esim. artikkeleita ja päätteitä puuttuu), mutta ne haittaavat harvoin ymmärrettävyyttä” (EVK). Pieniä kieliopillisia lipsahduksia sallitaan ylimmillä tasoillakin, koska niitä sattuu myös äidinkielisille puhujille. Lipsahdukset liittyvät myös kielen sujuvuuteen ja tapa käsitellä niitä kertoo jotain kielitaidon tasosta. (Poullisse 1997: 49-61.)

4.4 Puheen arvioitavista ominaisuuksista

Kielenopetuksen ja kielitaidon testauksen taustalla vaikuttaa erilaisia näkemyksiä siitä, mitä kielitaito on ja miten kielen oppiminen tapahtuu. Perinteinen kielenopetus on systemaattista etenemistä kielioppiasiasta toiseen. Tällainen on tuttua myös suomalaisen koulun vieraan kielen opetuksesta. Funktionaalinen näkemys kielenopetukseen taas etenee tarpeen mukaan tilannesidonnaisesti. Sen mukainen opetus lähtee siitä, mikä on kielen avulla kommunikoinnin kannalta ensiarvoisinta. Esimerkiksi kakkoskielen oppijan (muuta kuin suomea äidinkielenään puhuva, joka elää suomenkielisessä ympäristössä) näkökulmasta funktionaalinen kielioppi tuntuu tarkoituksenmukaiselta, koska kakkoskielisessä ympäristössä toisen kielen syötös ei ole yksinkertaistettua, siitä ei ole karsittu pois niitä ”vaikeimpia” sijamuotoja, joita oppikirjasta ei ole vielä käyty läpi. Esimerkiksi Yleiset kielitutkinnot mittaavat arkielämässä

selviytymiseen tarvittavia perustaitoja, eli se nojaa funktionaaliseen kielen oppimisen näkemykseen. Tämä tarkoittaa myös sitä, että testissä arvioidaan kielenkäytön sopivuutta tilanteeseen. Se, mikä on aivan odotuksenmukaista tekstiviestissä, ei ehkä soviakaan työhakemukseen.

Kielitaidon jakaminen kolmeen samanarvoiseen alueeseen, sujuvuuteen, tarkkuuteen ja kompleksisuuteen on yksi lähestymistapa suomi toisena kielenä -alan tutkimukseen. Tarkkuus liittyy ”kielivirheiden” puutteeseen ja kohdekielenomaisuuteen. Kompleksisuus viittaa kielikyvyn monitahoisuuteen eri tilanteissa kuten puhutun ja kirjoitetun kielen variaatioihin ja vakiintuneisiin käytänteisiin tai soveliaisuussääntöihin. Seuraavassa alaluvussa keskitytään sujuvuuteen, sillä se liittyy hyvin kiinteästi puheen tuottamistaitoihin ja niiden arviointiin. (Nissilä – Martin – Vaarala – Kuukka 2006: 45-48.)

4.5 Sujuvuus

Puheen sujuvuus on vaikeasti määriteltävä asia. Sen merkityksestä ollaan eri mieltä eri kielitaidon testausjärjestelmissä. Tämä tutkimus keskittyy itsekorjauksiin, jotka ovat yksi epämääräisistä sujuvuuden tai epäsujuvuuden ilmaisijoista. Muita puheen sujuvuuteen linkittyviä ilmiöitä ovat puhenopeus, toistot sekä tauot, jotka nekin esiintyvät itsekorjausten aloituskeinoina. (Nissilä - Martin – Vaarala – Kuukka 2006: 73-79.) Laajemmin määriteltynä sujuvuuteen voi kuulua myös esimerkiksi kielenkäytön tehokkuus tai esityksen selkeys. Huhdan (1997: 34) mukaan Yleisten kielitutkintojen järjestelmässä sujuvuudella tarkoitetaan sitä, onko kielenoppijan puheessa taukoja ja epäröintiä, jotka näyttävät johtuvan siitä, ettei hän tunne tai osaa käyttää tarvitsemiaan vieraan kielen ilmauksia. Toisin sanoen, miten paljon oppija epäröi ja pitää taukoja sellaisissa paikoissa, joita ei tavallisesti odottaisi. Yleensä niistä ilmenee, että kielenoppija ei tunne ilmaisutarpeitaan vastaavia ilmauksia tai ei vielä hallitse niitä, vaan etsii kiertoilmauksia.

Myös asiasisällön suunnittelu aiheuttaa epäröintiä ja miettimistaukoja niin kielenoppijoille kuin äidinkielisille puhujillekin. Lisäksi myös äidinkielisessä puheessa on kielellistä epäröintiä. Arvioijat luonnollisesti huomioivat tämän seikan ja tarkastelevat vain kielen hallinnan puutteista johtuvan epäröinnin merkkejä. Eurooppalaisen viitekehyksen yhteismitallisesta arviointitaulukosta huolimatta jää kuitenkin epäselväksi, miten he tämän lopulta tekevät. Esimerkiksi tason A2.1 kohdalla puhumisen sujuvuudesta sanotaan, että oppija tuottaa sujuvasti joitakin tuttuja jaksoja, mutta puheessa on paljon hyvin ilmeisiä

tauvoja ja vääriä aloituksia. Tasolla C1.1 kielenoppija osaa jo viestiä sujuvasti lähes vaivattomasti. Keskitason määritelmät ovat tämän tutkimuksen kannalta relevantteimmat. Niistä sanotaan seuraavaa: Tasolla B1.2 kielenoppija osaa ilmaista itseään suhteellisen vaivattomasti. Vaikka taukoja ja katkoksia esiintyy, puhe jatkuu ja viesti välittyy. Tasolla B2.1 oppija jo pystyy tuottamaan puhejaksoja melko tasaiseen tahtiin, ja puheessa on vain harvoin pitempiä taukoja. Saako olla suomea – oppaassa (Nissilä - Martin - Vaarala - Kuukka 2006) todetaankin: *Miten hitaasti saa puhua, miten usein korjata puhettaan, jotta käy vielä sujuvasta puhujasta? Erot ovat suuria äidinkielistenkin puhujien kesken, eikä oppijan sujuvuutta voi arvioida, jos ei ole mitään tietoa hänen puhetavastaan äidinkielellä.*

Koska mitään mittaria opittavan kielen sujuvuuden arvioimiseen ei anneta, nojaa arviointi siis kokemuksen tuomaan tuntumaan. Mielestäni on tarpeetonta kyseenalaistaa sitä, onko kokeneen arvioijan tuntuma sujuvaan kielenoppijan puheeseen riittävä, sillä opetuksessakin arviointi lopulta nojaa usein kokemukseen. Kuitenkin sekä yhteismitallisuus että analyttinen arviointitapa yleisissä kielitutkinnoissa vaatisi jonkinlaista mittapuuta, jolla voisi arvioida sujuvuutta. Myös kielenoppijat itse sekä kielenopetus yleensä hyödyntävät kielitaidon arviointiasteikkoja oppimisen edistymisen seuraamiseen. Voisivatko myös kokemattomat arviointiasteikon käyttäjät saada sujuvuuden tason määrittelyyn jonkinlaisen ohjenuoran? Mistä löytää tarttumapinta tämän kielitaidon osa-alueen kuvaukseen?

Huhta (1997: 34) valottaa sujuvuuden arvioitavuusasiaa jonkin verran: *Vain selvästi kielen hallinnan puutteista johtuvaa epäsujuvuutta on syytä tarkastella arvioinnin kuluessa. Perus- ja keskitasolla tämä on yleensä varsin helposti erotettavissa sisällön vaikeudesta johtuvasta epäsujuvuudesta, mutta ylimmällä tasolla eron tekeminen on joskus vaikeaa. Osittain tästä syystä, mutta myös siksi, että kielellinen epäröinti on yleensä osa normaalia kommunikointia, sallitaan ylempäänkin tasoarvion saajalle ajoittaista epäröintiä.* Huhdan mukaan on tärkeää seurata puhujan odottamatonta epäröintiä ja taukoja, siis sellaista, mikä ”pistää silmään”. (Huhta 1997: 34.)

Väylä sujuvuuden tasoeron tekevien merkkien havainnointiin löytynee parhaiten kielitaidon tasoja vertaamalla. Monet tavallisimmin käytetyt kvalitatiiviset menetelmät, joita käytetään puhumisen arvioinnin taitotasoasteikkojen laatimiseen, lähtevät valmiiden asteikkojen testaamisesta ja muokkaamisesta havaintojen pohjalta. Jos asteikkoa ei ole, jaetaan riittävä määrä testisuorituksia alempaan ja ylempään tasoon ja nämä tasot taas aina uudelleen useampiin ryhmiin tarpeen mukaan samalla, kun ylös kirjataan niitä tekijöitä, joita arvioijat pitävät merkittävimpinä syinä antamaansa tasoarvioon. (Luoma 2004: 82-85.)

Tämän tutkimuksen aineiston analyysissä kokeillaan nimenomaan laadullista erittelyä yhden sujuvuuteen vaikuttavan tekijän osalta. Toisaalta myös aineisto luokitellaan siten, että kvantitatiivinen erittely on mahdollinen. Kokonaisvaltainen (laajan analyttinen, ei holistinen) puhumisen taidon arviointi tekee todennäköiseksi sen, että tietyn tasoarvion saanut oppija voisi olla saavuttamallaan tasolla myös sellaisen taidon osalta, jota ei erityisemmin ole mitattu. Aineiston analyysin luokittelu nojaa itsekorjaustyyppien lisäksi myös aiempiin luokittelutapoihin, tässä tapauksessa äidinkielisten tekemien itsekorjausten tutkimukseen. Esimerkiksi Sorjonen ja Laakso ovat eritelleet äidinkielisten suomen puhujien itsekorjausten aloitustapoja sekä niiden vuorovaikutustehtäviä (2005: 244-271).

4.6 Nauhoitetun puhe-esityksen erot ja yhtäläisyydet arjen kielenkäyttötilanteisiin

Tutkimusaineiston sisältämä puhe on erikoista, sillä se poikkeaa tavanomaisesta arkielämän kielenkäytöstä monella tavoin. Ensinnäkin tavanomaisin ja prototyyppisin puheen muoto on keskustelu. Puhe-esityksiä taas kuulee esimerkiksi radiosta tai yleisöluennoilla, vaikka nekin tosin eroavat jonkin verran nauhalle saneltavasta koevastauksesta. Joka tapauksessa esitelmöinti ja puheen pitäminen ovat paljon harvinaisempia kuin keskustelut kasvokkain tai puhelimesta.

Ennalta valmisteltua puhe-esitystä voi pitää hyvällä syyllä tekstinä. Tällöin tekstin määritelmän ääripäät ovat monologi ja dialogi. (Opetusministeriö 2002: 95–96.) Niin sanottu laaja tekstikäsitys taas sisällyttäisi tekstin määritelmän alle kaikki viestit, myös sanattomat, jolloin voitaisiin puhua erikseen esimerkiksi puhutuista teksteistä ja kirjoitetuista teksteistä. Monologipuheessa, kuten esitelmässä tai luennossa, on keskusteluun verrattuna enemmän samoja piirteitä kirjoitetun tekstin kanssa, vaikka sitä ei olisi valmiiksi kirjoitettukaan.

Millaista puhetta nauhoitettu puhetehtävä on? Se ei ole keskustelu eikä aivan spontaania monologipuhettakaan, mutta kuitenkin se on puhuttua kieltä. Puheviestinnän tutkimus ei määrittele puhe-esityksiä tarkasti, mutta selkeän eron se vetää esimerkiksi yksisuuntaisen kommunikaation ja kaksisuuntaisen vuorovaikutuksen välille. Jos keskusteluanalyysi kiinnittäisi huomiota yksinpuheluun, se määritteli tällaisen puheen lähinnä kertovaksi vuoroksi, jonka saa puhua loppuun ilman keskeyttämistä. Jokainen tutkimusaineistoni nauhoitus on myös vastaus kysymykseen osana eräänlaista dialogia tehtävänannon ja kokeeseen osallistujan välillä.

Itse asiassa se, että tehtävänä on tuottaa yksinpuhelu, helpottaa arviointia poistamalla mahdollisen vuorovaikutuksen tuoman tuen, jota kutsutaan myös scaffolding-ilmiöksi, ns. oppimisen rakennustelineeksi. Scaffolding on oppimisessa havaittava vuorovaikutuksellinen ilmiö. Toisen kielen oppimisessa tämän voi havaita esimerkiksi natiivin suomen puhujan ja suomea toisena kielenään puhuvan välillä. Suni (2008: 119-120) kuvailee tällaisessa ekspertiinoviisi-asetelmassa tapahtuvaa oikea-aikaista tukea seuraavasti: ”- - äidinkielen puhuja tarjoaa oppijan käyttöön omia kielellisiä resurssejaan, joihin nojaamalla tämä pystyy ylittämään yksilöllisen suoriutumisen rajat ja vakiinnuttamaan ehkä myös myöhempään tarpeisiinsa vastaavia ilmauksia ja taitoja.”

Kasvokkaisessa haastattelutehtävässä kokelas saa tukea haastattelijalta, joka vie keskustelua eteenpäin ja pyytää tarkennuksia tarvittaessa. Mutta nauhoitettavissa tehtävissä osa kokelaan puheesta on ymmärrettävää ja osa voi myös jäädä täysin käsittämättömäksi. (Luoma 2004) Toisin sanoen haastatteluissa käydään myös merkitysneuvottelua, mutta studiokokeessa testiin osallistuja on samankaltaisessa tilanteessa kuin jos hän kirjoittaisi tai sanelisi kirjoitelman. Tällainen yksinäinen ”tekstin” laatiminen vaatii oman kielenkäytön tarkkailua, sillä kukaan muu ei sitä tee. Lisäksi, toisin kuin kirjoittaessa, puhetta on editoitava välittömästi puhetilanteessa.

Kielitaidon testauksen tutkimuksissa on esitetty näkemyksiä koetilanteesta omanlaisenaan vuorovaikutuksena. Esimerkiksi Luoma (2004: 131) on soveltanut Foxin (2001) ajatusta siitä, että testin kehittäjät näkevät CAEL-testissä (Canadian Academic English Language Assessment) kirjoittamisen eräänlaiseksi dialogiseksi vuorovaikutukseksi tehtävien kanssa. Fox on esittänyt, että tällaisessa dialogissa kokelas joutuu poimimaan ja soveltamaan tietoa testin eri osista ja osallistumaan osien sekä aiemmin kokemansa väliseen dialogiin. Toisaalta kirjoittamalla kokelas käy dialogia myös arvioijan kanssa näyttäen, miten hyvin onnistuu tehtävässä. Luoma näkee Foxin ajatuksen soveltuvan myös puhumisen testaukseen: Puheosuuden teemat ovat samat kuin muussakin testissä. Kokeeseen osallistujien odotetaan sisäistävän ohjeissa annetun tilanteen ja sosiaalisen kontekstin. He poimivat tehtävänannosta fraaseja ja rakenteita ja yhdistävät ne omaan tietoonsa ja sanottavaansa. Siitä huolimatta, että kokelaat ja arvioijat eivät kohtaa samassa ajassa ja tilassa, luo tehtävänannon yhteinen konteksti eräänlaista yhteistyötä heidän välilleen. Luoma on myös omassa tutkimuksessaan (Luoma 1997) verrannut studiossa ja kasvokkain suoritettavia puhumistestejä keskenään ja todennut ne vertailukelpoisiksi ja toimiviksi toisilleen vaihtoehtoisina testausmenetelminä.

Keskustelunanalyysissa tavallista pidemmät kertovat vuorot kuuluvat sekventiaaliseen kerrontajäsennykseen. Osanottajat sopivat, että joku saa puhua pidempään ja tehdä lisäyksiä,

kuten korjauksia, vuoroonsa ilman, että hänet keskeytetään. Kerrontajäsennyksessä on tyypillisesti kolme jaksoa: 1) Johdantosekvenssissä ennakoidaan mahdollista kertomista sekä annetaan lupa aloittaa kertominen. 2) Kerrontasekvenssi on keskeytyksetön ja kommentiton kertojan vuoro, jossa ei ole puhetilaa vastaanottajalle. 3) Vastaanottosekvenssin aikana päätetään kertominen, jonka jälkeen voidaan palata tavanomaiseen vuorottelujäsennykseen. Siinä kerronnan vastaanottaja arvioi kertomusta ja nostaa jonkin asian kertomuksen kärjeksi, huippukohdaksi. (Routarinne 1997: 138-152)

Jos aineiston puhe-esityksiä peilaa kerrontajäsennykseen, ne asettuvat mitä ilmeisimmin kerrontasekvenssiin. Toisaalta puhetehtävät jäljittelevät keskustelutilannetta, jossa kielenoppija joutuisi kertomaan jotakin, toisaalta ne ovat tavallaan itse tällainen kerrontatilanne ainakin, mikäli keskustelun käsitettä venyttää hieman institutionaaliseen suuntaan: Tällöin johdantosekvenssinä voi nähdä kokeeseen osallistumisen ja tehtävänannon vastaanottamisen. Se päättyisi nauhalta tulevaan kehotukseen aloittaa puhuminen. Kerrontasekvenssi taas olisi koevastajan puhe-esitys. Vastaanottosekvenssi alkaisi, kun nauhalta tulee ilmoitus, että puheaika on lopussa ja nauhoitus päättyy. Ehkä myös arvioinnin ja arvosanan antamisen kokelaalle voisi nähdä osana vastaanottosekvenssiä.

Vaikka puhetehtävää voikin verrata arkielämän keskustelutilanteisiin ja käyttää sellaisen harjoitteluun, ei se ole keskustelu. Esimerkiksi se rikkoo monia keskusteluanalyysin keskustelulle antamia määritelmiä vastaan: Vapaassa keskustelussa puhuja vaihtuisi, eikä keskustelun tai puheenvuorojen pituutta ja aihetta olisi päätetty etukäteen. Yksinpuhelujen lisäksi erilaiset kokoukset ja paneelikeskustelut puheenjohtajineen ja muine rajoituksineen eivät näin ollen myöskään ole luonnollisia keskusteluja. (Hakulinen 1997: 35-36.)

Se, että puheen tuottamista mitataan Yleisten kielitutkintojen suomen kielen keskitason kokeessa studio-olosuhteissa, eikä kasvokkaisessa haastattelussa, johtuu monesta syystä ja on lopulta kuitenkin perusteltua. Yksi syy on muiden muassa se, että Suomen kansalaisuuden saaminen edellyttää vähintään tyydyttävää suullista ja kirjallista suomen tai ruotsin kielen taitoa. Tällä hetkellä paras tapa osoittaa kansalaisuuden hakemiseen oikeuttava kielitaito on suorittaa yleiskielen taitoa mittaava yleinen kielitutkinto vähintään tasolla kolme (Opetushallitus 2008). Tämä tarkoittaa käytännössä suuria osallistujamääriä yleisiin kielitutkintoihin ja siten taloudellisempien testauskäytäntöjen suosimista. Tutkinnon arviointi ja testitehtävien laatiminen perustuvat hyväksi havaituille, systemaattisille näkemyksille kielitaidosta. Teorioiden lisäksi käytännön havainnot sekä muiden olemassa olevien testien tutkiminen ovat Yleisten kielitutkintojen synnyn ja jatkuvan kehittämistyön taustalla (Huhta 1997: 31). Testattavien koevastauksissa tuottamaa puhetta on säädelty tehtävänannon avulla,

jotta kielitaidon taso olisi paremmin mitattavissa. Yleisten kielitutkintojen tapauksessa pyritään mittaamaan kokeeseen osallistujien jokapäiväisessä elämässä tarvitsemaa kielitaitoa monipuolisesti ja kattavasti. Aineiston puhetehtävä on kerrontatehtävä, jossa kerrotaan omia mielipiteitä ja kokemuksia tehtävänannon mukaisesta aiheesta. Johdattelevat kysymykset ohjaavat puhe-esityksen muottiin, joka auttaa arvioimaan suomenkielisen puheen tuottamistaitoa tietynlaisessa kontekstissa. Aikapaine ja satunnainen aihe jäljittelevät hyvin arkielämän tilanteita, vaikka puhe-esitykset sinänsä olisivat harvinaisempia. Lisäksi monologitehtävä tietenkin myös arvioi kokelaan kykyä rakentaa selkeä puhe-esitys.

5. ANALYYSI

5.1 Mitä itsekorjauksilla voi tehdä?

Seuraavaksi erittelen aineistosta löytyviä itsekorjauksia, sitä mitä niillä tehdään Yleisten kielitutkintojen koevastauksissa. Huomiota ei sinänsä kiinnitetä esimerkiksi ”kielivirheisiin” tai ”lipsahduksiin”, kuten monet muut tutkimukset ovat niin tehneet (Laakso 1997, Nooteboom 1980). Näissä tutkimuksissa on esimerkiksi laskettu kaikki ”virheet” ja mahdollisesti tarkasteltu sitä, miten puhuja tai muut keskustelun osanottajat ovat niihin suhtautuneet. Sen sijaan tässä tutkimuksessa itse korjaamistoiminta on keskeisintä ja puhujan tapa käyttää korjausta on tärkein tarkkailun kohde.

Kielivirheiden ja lipsahdusten ajatus tulee vastaan joissakin tapauksissa, kun lähdetään syventymään kunkin korjauksen tai korjaustyyppin käyttöön ja kontekstiin, mutta ne tulevat kysymykseen vasta itsekorjausten analysoinnin kautta. Esimerkiksi koetilanteeseen kuuluva ylimääräinen paine tuottaa kieliopillisesti oikeampia muotoja näkyy monien kokelaiden kielenkäytössä, varsinkin itsekorjauksien yhteydessä. Puhuja saattaa vaihtaa saman sanan taivutus päätettä useita kertoja hakiessaan sopivaa muotoa, kuten seuraavissa kahdessa esimerkikikatkelmassa (9 A ja B):

(9)

- A. no oikeastaan joskus (.) semmosille ihmisille joka [/] jotka (.) [/] jotka tarvitsevat ihan itsellesi
- B. ja liikkuminen (.) ää [/] liikkuminen [/] liikkumista tulee aina hyvä olo (2.0) ja se öö vaikuttaa hyväksi

Myöskään sillä ei ole merkitystä, löytyykö korjauksessa sellainen muoto, jota äidinkielenkin puhuja käyttäisi, sillä myös natiivit puhujat käyttävät normista poikkeavia taivutusmuotoja itsensä ja muiden huomaamatta. Esimerkkilauseissakaan ei löydy ehkä sitä kaikkein osuvinta muotoa, mutta on ilmeistä, että niissä on haettu sopivaa taivutusmuotoa.

Käsiteltävän aineiston muodostavat 60 arvioinnin kohteeksi tarkoitettua, puhuttua koevastausta. Tällaisessa puhetilanteessa on hyvin odotuksenmukaista, että puhuja kiinnittää huomiota kielenkäyttöön. Keskitason suomenoppija ei yleensä vielä taivuta kaikkia sanoja samalla tavoin kuin natiivi suomen puhuja tai tunne yhtä monta suomenkielistä ilmausta. Kontekstin tuella puhutusta kielestä saa kyllä selvän, vaikka taivutus olisi hyvinkin omituista. Taivutuksiin palataan vielä alaluvussa 5.5 Taivutuksen korjaaminen.

Yleisten kielitutkintojen suomen kielen kokeeseen osallistuu kielenoppijoita, jotka ovat hankkineet suomen kielen taitonsa eri tavoin. Jotkut ovat oppineet kieltä kotonaan, jotkut ovat käyneet kursseilla. Osa on opiskellut kielikursseilla ulkomailla, osa Suomessa. Myös opetuksessa on eroja. Toiset kurssit ovat olleet arjen kielenkäyttötaitoa kartuttavia, toiset taas hyvin kirjallisuusorientoituneita. Eri oppimisympäristöjen lisäksi (ja takia) eroja on myös siinä, miten kokeeseen tulijat suhtautuvat oppimaansa kieleen. Koevastausten itsekorjauksia tarkasteltaessa voi spekuloida sillä, miksi joku korjaa saman sanan taivutusta neljä kertaa peräkkäin, vaikka kuulijan mielestä korjattavaa ei olisi ollut alun perinkään. Vaikuttaako juuri tehty kirjoitustehtävä tai käsillä oleva tukisanalista taivutuksen tarkkailuun? Kuitenkin vain kuultavissa oleva kielellinen epäröinti, jonka voi nähdä litteraatissa, on mitattavissa ilman kokeeseen osallistujien haastattelua. Selkeimmin kielenoppijan kielellistä epäröintiä ilmentäneen korjaaminen, joka ei edistä koetulosta tai puheen ymmärrettävyyttä. Aineistosta on poimittu erikseen muun muassa sellaiset itsekorjaukset, joissa puhuja korjaa sanojen taivutusta.

5.2 Korjaustyypit

Korjaaminen on puheessa tavanomaista. Se on välttämätön keino paikata aukkoja, jotka uhkaavat intersubjektiviisuutta, keskustelijoiden välistä yhteistä ymmärrystä. Myös yksinpuhelun aikana puhujalle tulee tarve editoida puhettaan, sillä tällaisessa tilanteessa hän on ainoa, joka voi hallita sitä, ymmärtääkö kuulija hänen puhettaan. Välitön viestin uudelleenmuotoilu tehdään uudelleenaloitusten avulla. Keskustelussa korjausaloitteen voi tarvittaessa tehdä kuka vain, mutta nauhalle puhuttu teksti kielitutkintokokeessa saavuttaa kuulijan eri ajassa ja paikassa. Yleisten kielitutkintojen arvioija ei tee tarkistavia kysymyksiä puhujalle, ei pyydä toistamaan epäselvää sanaa tai selittämään toisin sanoin sitä, mitä kokelas juuri sanoi.

Aineiston lähes jokaiseen noin kahden minuutin puhe-esitykseen mahtui keskimäärin kuusi uudelleenaloitusta. Alemman keskitason kokeeseen osallistujat tekivät kukin keskimäärin viisi uudelleenaloitusta. Suhteessa sanamäärään uudelleenaloituksia oli alemmalla tasolla 3,47 %, kun tason koevastauksista löytyi yhteensä 151 uudelleenaloitusta. Ylemmällä keskitasolla vastausta kohti oli keskimäärin 6,4 uudelleenaloitusta. Ylemmän keskitason koevastauksissa oli 3,77 % uudelleenaloituksia sanamäärään suhteutettuna ja

yhteensä korjauksia löytyi taitotason vastauksista 192. Sellaisia koevastauksia, joissa ei ollut yhtään uudelleenaloitusta, löytyi vain kaksi, yksi kummankin taitotason aineistosta.

Itsekorjauksia voi jaotella sen mukaan, mitä niissä korjataan. Iso suomen kielioppi käyttää jakoa kahteen tyyppiin, lisääviin ja korvaaviin itsekorjauksiin. Keskusteluanalyysin uranuurtajien Schegloffin, Jeffersonin ja Sacksin (1977) tavoin muun muassa Levelt on jakanut itsekorjaukset kolmeen eri tyyppiin: lisääviin, korvaaviin sekä hylkääviin itsekorjauksiin. Ensimmäiset kaksi ovat samanlaisia kuin Ison suomen kieliopin esittelemässä jaossa. Ero korvaavien korjausten ja hylkäävien korjausten välillä on se, että hylkäävissä korjauksissa ei toisteta mitään elementtejä korjattavasta, vaan se on aivan uusi ilmaus. Puhuja lähtee rakentamaan ajatustaan toisin sanoin. Korvaavassa korjauksessa puolestaan voi olla yksi sana, joka korvataan toisella, mutta sanan tehtävä pysyy rakenteessa suunnilleen samana kuin edeltäjänsä. (Levelt 1989: 489-491.)

On vielä muitakin tapoja tyypitellä itsekorjauksia. Afaatikon tekemät itsekorjaukset voi jakaa neljään eri tyyppiin: edellisten sanojen toistoon, viivytyksiin (*öö, ää* jne.), korvaaviin itsekorjauksiin sekä korjattavan hylkäämiseen. (Laakso 1997: 141.)

Tämän tutkimuksen aineistosta löytyvät ensinnäkin korvaavat, lisäävät ja hylkäävät itsekorjaukset. Lisäksi on niin sanottuja nollakorjauksia. Ne ovat uudelleenaloituksia, joissa sanoja vain toistetaan tai katkaistu sana korvataan keskeytyksen jälkeen kokonaisella sanalla, joka on todennäköisesti sama kuin katkaistu sana olisi ollut. Nämä neljä uudelleenaloitustyyppiä sulkevat toisensa pois kunkin uudelleenaloituksen kohdalla: jokainen uudelleenaloitus edustaa vain yhtä luokkaa.

Toiston kaltaiselta voi näyttää myös tilanne, jossa useat itsekorjaukset seuraavat välittömästi toisiaan. Tällaisia ”jatkettuja” itsekorjauksia en ole käsitellyt Yleisten kielitutkintojen aineistossa yhtenä korjauksena, vaan jokainen uudelleenaloitus on oma uudelleenaloituksensa. Ensimmäisessä alla olevista esimerkeistä puhuja toistaa ensin korjattavan ilmauksen *tästä asias-* tuottaen sen uudelleen, mutta tällä kertaa kokonaan. Tällainen toisto on luokiteltu aineistossa nollakorjaukseksi. Toinen ensimmäisen esimerkin uudelleenaloitus on korvaava itsekorjaus, jossa taivutusmuoto korvataan toisella. Tämän korjauksen voisi ymmärtää myös niin, että puhuja hylkää ennen toista uudelleenaloitusta muotoilemansa ilmauksen, ainakin sanajärjestyksen puolesta, ja aloittaa kokonaan uuden rakenteen. Kuitenkin puhutussa kielessä on tavallista, että samoja aineksia toistetaan pitkissä lausumissa, joten tässä tapauksessa persoonamuotoisen olla-verbin esiintyminen kolmesti on tulkittu niin, että puhuja vain toistaa ennen korjaamista aloittamaansa ainesta esimerkiksi pitääkseen lausuman sisältämän ajatuksen koossa.

(10)

- A. ja (1.0) minusta on hyvä tästä asias- [/] tästä asiasta [/] tässä asiassa on hyvä on se että...
- B. joku oven eteen ää keräämassä (1.0) rahaa jo- [/] jo- [/] johonkin tarkoitukseen

Toinen esimerkki sisältää myös kaksi uudelleenaloitusta. Puhuja tekee sanahakua aloittamalla ilmeisesti relatiivipronominin *johonkin*, mutta keskeyttää ja toistaa sen, ja keskeyttää tämän jälkeen vielä uudelleen aloittamansakin sanan. Näin tuloksena on kaksi peräkkäistä nollakorjausta.

On tapauksia, joissa toistoa ei voi enää määritellä uudelleenaloitukseksi. Raja on häilyvä. Esimerkkikatkelma (11) on koevastauksesta, jossa on paljon sanahakuun viittaavaa toistoa, jossa mitään ei merkitä ongelmaksi, korvata toisella ilmauksella tai täsmennetä lisäyksillä. Tällaista toistoa ei ole laskettu aineistossa uudelleenaloituksiksi. Vain katkelman lopussa on yksi katkolla aloitettu itsekorjaus. Toistot on lihavoitu esimerkkiin. Niiden voi katsoa toimivan esimerkiksi sanahakua auttavana maneerina tai keinona korostaa sanomaa ja kiinnittää kuulijan huomio.

(11)

mun mielestäni se on öö just vanhempien kannatta on **tärkeä tärkeä** juttu että seurataan **mitä mitä** hänen lapsensa tekee ja **missä missä** hän käy ja **mitä mitä** urheilua ha- [/] hän harrastaa.

Kaikista 343 aineistosta poimitusta uudelleenaloituksesta nollakorjauksia oli noin puolet. Kun uudelleenaloitus alkaa sanan katkaisulla, on vain koetettava päätellä kontekstin avulla, mikä kukin katkaistu sana olisi ollut. Tässä tutkimuksessa olen päätenyt luokittelemaan kaikki korjauksen kanssa identtisesti alkavat sanat toistetuiksi, niitä siis ei ole korjattu.

Lisääviä itsekorjauksia oli kaikista korjaustyypeistä vähiten. Alemmalla keskitasolla viisitoista prosenttia (13 kappaletta) korjauksista oli lisäävää tyyppiä ja ylemmälläkin tasolla vain yksitoista prosenttia (11 kappaletta). Lisäävät itsekorjaukset eivät ole yhtä välittömiä kuin korvaavat itsekorjaukset. Korvauksissa korjausosa muodostuu ainoastaan siitä sanasta tai pidemmästä ilmauksesta, joka tuotetaan ”pois pyyhityn” ilmauksen tilalle. Lisäävässä korjauksessa taas nähdään enemmän vaivaa ja toistetaan sellaistaikin ainesta, jota ei ole muutettu. Tietysti nimensä mukaisesti lisäävään korjaukseen myös lisätään jotain uutta, jolla ei ole vastinetta uudelleenaloitusta edeltäneessä lausumassa. Esimerkkikatkelma (12)

aineistosta sisältää lisäävän korjauksen, jossa korjausta edeltänyttä ainesta toistetaan. Ilmaus *pitää olla* saa lisäyksen ja muuttuu muotoon *pitää haluta olla*.

(12)

öö pitää olla (1.1) ((maiskautus)) (0.6) [/] pitää haluta olla,

Korjattava aines hylättiin kokonaan alemmalla keskitasolla 18 kertaa ja ylemmällä 15 kertaa. Alla on kaksi esimerkkiä (13 A ja B) aineistosta. Ensimmäisessä katkelmassa puhuja alkaa kuvailla sitä, millainen on rikas ihminen (*on semmonen ihminen joka*), mutta keskeyttää aloittamansa syntaktisen rakenteen ja hylkää sen pronominin *joka* jälkeen. Epäröintiäänteen *öö* jälkeen puhuja aloittaa kuvailunsa toisin sanoin. Toisessa katkelmassa ennen uudelleenaloitusmerkkiä puhuja keskeyttää aloittamansa rakenteen, tuottaa epäröintiäänteen *öö* ja aloittaa aivan uuden kokonaisuuden. Molemmissa tapauksissa puhuja hylkää tavan muotoilla asiansa, mutta ei ajatusta, jota on selittämässä. Korjattava osuus voi tuntua huonosti muotoillulta, puhujan voi olla vaikea löytää sanoja tai aloitettu rakenne ei vain toimi. Perimmäinen syy on kuitenkin ymmärretyksi tulemisen varmistaminen. Kommunikaatioteoriasta näkökulmasta taloudellisuusperiaatteen mukaan puhuja korjaa vain kun se on välttämätöntä ymmärretyksi tulemisen kannalta (Poullisse 1997: 49–59). Turhat korjaukset eivät noudattaisi taloudellisuuden ja selkeyden periaatteita.

(13)

- A. tavallisesti öö rikas ihminen ää (1.0) on semmoinen ihminen (0.3) joka (0.5) öö [/] hänellä on paljon rahaa
 B. ja sinä öö [/] palkka on esimerkiksi kolme tuhatta euroa ää sinun pitää maksaa vero

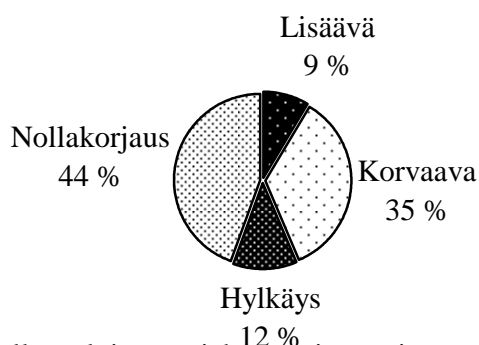
Selvästi eniten tehtiin korvaavia itsekorjauksia. Alemmalla keskitasolla niitä oli 53 ja ylemmällä 74 kappaletta. Seuraavissa kolmessa esimerkkikatkelmassa (14 A, B ja C) on kussakin yksi korvaava itsekorjaus. Kahdessa ensimmäisessä korvataan taivutusmuoto toisella. Ensimmäisessä kokonaan sanottua sanaa venytetään itsekorjausta ennakoivasti ja pitkähkö tauko erottaa korjattavan korjatusta tarkemmin. Toisessa esimerkissä korjattavaa taivutusmuotoa ei sanota kokonaan. Todennäköisesti se olisi *minne*. Puhuja päättää kuitenkin tarkentaa sanomaansa korvaamalla sen ilmauksella *mihin tarkoitukseen*.

Kolmannessa esimerkissä (14 C) puhuja korvaa aloitetun sanan toisella. Korjattavasta sanasta on vaikea päätellä, mikä se olisi kokonaisena. Hyvin mahdollisesti se voisi olla niin sanottu lipsahdus, jonka puhuja korjaa ymmärrettäväksi sanaksi.

(14)

- A. sellaset hh .hh / epämääräiset <puhelinsoitot> että joku: (1.1) [/] jotkut syöpäpotilaat
(.) tai tai sairaat lapset ää ja sitten vain ilmoitetaan tää (.) tilinumero minne lähettä
sitä rahaa
- B. kerauksessa aa haluisin itse pääätä min- [/] mihin tarkoitukseen minä annan aa
(rahani)
- C. ja .hh kun on koko arkipäivä tavallaan on töissä että ei kov- [/] ovellakin edes sillai
näy ketään

Yhtenä tutkimuskysymyksenä oli se, onko taitotasojen välillä eroja uudelleenaloituksissa ja itsekorjauksissa. Alla on kaavio uudelleenaloitusten jakautumisesta tyypeittäin lisääviin, korvaaviin ja hylkääviin korjauksiin. Kaavio 1 esittää alemman keskitason uudelleenaloitukset, joita oli yhteensä 151 ja Kaavio 2 esittää ylemmän keskitason vastausten uudelleenaloitukset, joita oli yhteensä 192.

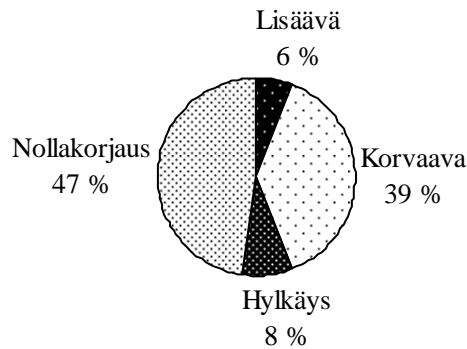

Kaavio 1: Uudelleenaloitusten jakautuminen taitotasolla
3

Nollakorjauksia 67

Korvaavia 53 Hylkääviä 18 Lisääviä 13

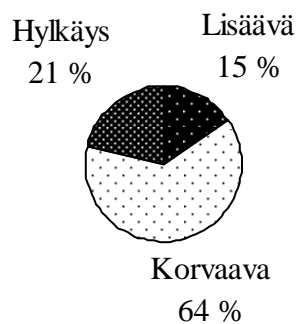
Yhteensä 151

Kaavio 2: Uudelleenaloitusten jakautuminen taitotasolla 4

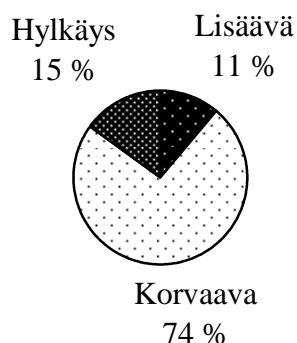
Nollakorjauksia 92 Korvaavia 74 Hylkääviä 15 Lisääviä 11
 Yhteensä 192

Kuten kuvista voi huomata, ympyräkaaviot ovat lähes identtiset. Alemman keskitason korjauksettomien uudelleenaloitusten osuus on hieman suurempi kuin ylemmän osuus, jossa lisääviä ja hylkääviä korjauksia on hieman suurempi osuus uudelleenaloituksista. Tällaista jakoa uudelleenaloitusten välillä ei ole tehty muissa tutkimuksissa. Levelt (1989: 489–492) ja moni muu on ottanut lukuun vain varsinaiset itsekorjaukset. Kun ympyräkaavioista poistaa nollakorjaukset, saadaan itsekorjaustyyppien suhteelliset osuudet vertailukelpoisiksi aiempien tutkimusten kanssa:

Kaavio 3: Itsekorjaustyyppien jakautuminen taitotasolla 3

Korvaavia 53 Hylkääviä 18 Lisääviä 13 Yhteensä 84

Kaavio 4: Itsekorjausten jakautuminen taitotasolla 4

Korvaavia 74 Hylkääviä 15 Lisääviä 11 Yhteensä 100

Esimerkiksi Levelt on saanut oman tutkimuksensa yhteydessä tulokseksi 42 prosenttia korvaavia, 35 prosenttia lisääviä ja 23 prosentin osuuden hylkääviä itsekorjauksia kaikista itsekorjauksista. Eri korjaustyyppien osuudet kaikista itsekorjauksista siis poikkeavat Yleisten kielitutkintojen aineistosta saamistani tuloksista. Lisääviä korjauksia on enemmän kuin hylkääviä. Lisäksi korvaavien itsekorjausten osuus ei ole yhtä ylivoimaisen suuri kuin tämän tutkimuksen tuloksissa. Erot Leveltin saamien ja tämän tutkimuksen tulosten välillä johtunevat ensisijaisesti aineistojen eroista. Levelt käytti itsekorjausten tarkasteluun aineistoa järjestetystä kuvailutehtävästä, jossa puhujia oli kehoitettu erityiseen tarkkuuteen kuvauksissa.

Leveltin tapa laskea jonkin korjauksen kuuluvan tiettyyn tyyppiin voi poiketa tämän tutkimuksen menettelyistä. Voi myös olla, että keskustelukieli vaikuttaa korjaustyyppien käyttötiheyteen. Siinä missä Leveltin käyttämässä aineistossa puhutaan kieltä, jossa sanoja ei taivuteta yhtä taajaan eikä sanan taivutus vaikuta sanavartaloon asti, voi ”taivutuksen” korjaamisen katsoa kuuluvan lisääviin korjauksiin, ei korvaaviin. Oman tutkimukseni aineistossa olen katsonut, että sanan eri taivutusmuodot ovat eri ilmauksia ja näin ollen taivutusmuodon vaihtaminen tarkoittaa korvaamista eikä lisäystä. Taivutusmuodon korjaamiset, ainakin sellaisiksi tunnistettavat, on siis aineistossa laskettu systemaattisesti korvaaviin itsekorjauksiin kuuluviksi.

5.3 Pieni vai suuri korjaus?

Sanojen vaihtamista toiseen oli aineistossa eriasteisina muutoksina. Pienimmät muutokset olivat morfeemin korvaamisia toisella ja suurimmat kokonaisten lausumien hylkäämisiä. Yksi tapa esittää näitä eroja on luokitella korjaukset sen mukaan, miten paljon ainesta niissä vaihdetaan toiseen. Lisäävissä korjauksissa toistetaan jotain ja lisätään siihen aivan uutta materiaalia. Korvaavissa korjauksissa taas ilmaus vaihdetaan toiseen siten, että lauserakennetta ei suuremmin tarvitse muuttaa, vaan ilmaus nimensä mukaisesti vain korvataan toisella tarkoitukseen sopivalla. Hylkäävissä korjauksissa puolestaan jätetään kehitteillä oleva lauserakenne kesken ja aloitetaan aivan uusi rakenne. Joskus nämä luokitukset menevät limittäin, eikä kaikista tapauksista voi varmasti sanoa, mihin luokkaan ne kuuluisivat.

Yleisten kielitutkintojen aineistoa olen jaotellut myös sen mukaan, kuinka suuria muutoksia korjauksissa tehdään: vaihtuuko ajatus korjauksessa perusteellisesti vai hiotaanko vain yhtä morfeemia? Taivutusmuodon korjaaminen on monellakin tapaa mielenkiintoinen tarkastelun kohde tällaisessa aineistossa. Ensinnäkin kielitaitoa mittaavaan kokeeseen osallistuvan voi odottaa kiinnostavan erityistä huomiota siihen, että hän tuottaa mahdollisimman taitavasti kohdekielenomaista puhetta. Toiseksi on mielenkiintoista seurata, millaisen taivutuksen kokelaat merkitsevät ongelmalliseksi korjaamalla sitä. Valitettavasti saatavilla ei ole verrokkiaineistoa äidinkielisten suomalaisten tuottamista puhe-esityksistä.

Aineisto on jaettu korjausten aiheuttaman muutoksen perusteella karkeasti kolmeen kategoriaan: taivutuksen korjaamisiin, ilmauksen vaihtamisiin ja nollakorjauksiin. Ensimmäinen niistä on taivutuksen korjaaminen. Tämä tarkoittaa sellaisia korjauksia, joissa ilmaukset toistetaan korjauksissa muutoin samanlaisina kuin korjattavat, mutta niiden taivutusmuoto on vaihtunut. Taivutusmuodon korjaaminen on edellä esitelty myös yhtenä korvaavien itsekorjausten ilmiönä.

Ilmauksen vaihtumisella tarkoitan niitä itsekorjauksia, joissa korjattava ja korjattu sana tai pidempi ilmaus eroavat toisistaan sanavartalotasolla. Korjauksessa ei vaihdeta ainoastaan taivutusta, vaan koko ilmaus. Tähän luokkaan kuuluu kaikkia luvussa 5.2 esiteltyjä Leveltin (1989) korjaustyyppisiä, niin lisääviä, korvaavia kuin korjattavan aineksen hylkääviäkin korjauksia.

Nollakorjauksia on käsitelty edellä paljon. Ne ovat hieman ongelmallisia tulkittavia, sillä osassa niistä ei nähtävästi korjata mitään, mutta puhuja on voinut aloittaa mielestään

korjausta vaativan ilmauksen. Osa nollakorjauksista taas on tismalleen saman ilmauksen toistoa uudelleenaloituksen jälkeen. Toiston vuoksi ilman katkoa tehdyt uudelleenaloitukset ovat usein rajatapauksia, joista ei voi sanoa varmasti, onko niiden käytössä uudelleenaloittavaa luonnetta ollenkaan. Ensimmäinen seuraavista esimerkkitarkkelmista (15 A) oli jo edellä esimerkkinä rajatapauksesta. Toinen katkelma (15 B) sisältää uudelleenaloituksen, jossa sana toistetaan sellaisenaan, mutta jossa puheen virta katkaistaan tätä varten. Uudelleenaloituksen jälkeen puhuja toistaa sanan kovemmalla äänellä.

(15)

- A. mun mielestäni se on öö just vanhempien kannatta on **tärkeä tärkeä** juttu että seurataan **mitä mitä** hänen lapsensa tekee ja **missä missä** hän käy ja **mitä mitä** urheilua ha- [/] hän harrastaa.
- B. tai lapsi saa [/] SAA öö jotakin mitä hänellä ei ole koska tiedän esimerkiksi Afrikassa öö joka #öö# minuutti #öö# lapsi voi kuolla

Olisi mahdollista päätyä myös siihen, että ensimmäisen esimerkin toistot ovat ilmausten aloittamista uudelleen. On tavallista hakea sanoja hokemalla *ja ja, mutta mutta, tai tai* ja niin edelleen. Nämä toistot eivät kuitenkaan keskeytä puheen virtaa korjauksenomaisesti, joten ne on tässä aineistossa jätetty laskematta uudelleenaloituksiksi. Glottaaliklusiilin merkitsemättä jättäminen sekoittaa tätä toistojen erottamista toisistaan silloin, kun kyse on katkosta kokonaan lausutun sanan jälkeen. Litteroituna näillä ei ole silminnähtävää eroa. Vain uudelleenaloitusmerkki paljastaa kuultavissa olevan katkon.

5.4 Itsekorjauksen aloitukset

Itsekorjausta tarvitaan muokkaamaan jotain juuri sanottua ja se alkaa meneillään olevan lausuman keskeyttämisellä. Keskeyttäminen osoitetaan itsekorjauksen alussa tietyllä merkillä, kuten katkolla tai äänteen venytyksellä, joka sijoittuu meneillään olevan lausuman ja korjauksen rajalle. Iso suomen kielioppi myös huomauttaa, että rajakohdan merkki ilmenee varsinkin silloin kun korvataan rakenne toisella, siis korvaavissa itsekorjauksissa. Aineistossa itsekorjaukset on merkitty litteraattiin siten, että korjattavan ja korjauksen rajakohdassa on erityinen litterointimerkki [/], jota esimerkiksi CHILDES-aineistossa käytetään osoittamaan uudelleenaloituksia. Merkki on aina juuri ennen korjausta ja sitä edeltävät korjattava sekä mahdolliset korjauksen aloituskeinot. Litteroija ei voi varmuudella tietää, mitä on tarkoitettu editoitavaksi pois. On myös toisinaan vaikea sanoa, mikä lopulta on korjaus ja mikä on

esimerkiksi muuta sanahakua tai toistoa. Uudelleenaloitusmerkki litteraatissa kuitenkin selkeyttää sitä, minkä sanan tai rakenteen puhuja todennäköisesti haluaa korjata. (ISK: § 1075; CHILDES)

Itsekorjauksia käsittelevissä tutkimuksissa on saatu selville, että puheen virran keskeyttävästä luonteestaan huolimatta itsekorjaukset ja toisen korjaukset ovat ehdottomasti keskustelujen voimavara. Sen avulla tuetaan horjuvaa intersubjektiivisuutta. (Sorjonen ja Laakso 2005 jne.) Kohdekielille ominaisten korjauksen aloituskeinojen tunteminen kuuluu opittavan kielen hallintaan. Odotin, että ylempällä keskitasolla kokelaat osaavat korjata enemmän ja aloittaa korjauksensa useammin suomen kielelle ominaisin keinoin. Luvussa 5.5 *Taitotasot ja itsekorjaukset* palaan vertailemaan taitotasojen välisiä eroja muun muassa korjaamisen määrässä.

Laakso (1997) on havainnoinut lievästi afaattisten puhujien itsekorjauskäytänteitä. On tiettyjä tapauksia, jolloin aloituskeinoja ei käytetä lainkaan. Nämä ovat 1) lähellä vuoron loppua, siirtymäkohtaa tai 2) heti edellisen itsekorjauksen perässä, kun korjattava (afaattinen muoto) on itsekin korjaus tai silloin, kun 3) samaan aikaan käytetään eleitä.

Itsekorjauksen aloituskeinoja on tarkasteltu paljon vuorovaikutuksessa. Näiden tutkimusten tuloksia on vaikea vertailla yksinpuheluista saatavien tulosten kanssa. On silti kiinnostavaa tehdä pieni katsaus siihen, millä tavoin puhutuissa koevastauksissa näytetään, että jokin sana tai pidempi rakenne hylätään ja korvataan toisella tai että siihen tehdään täsmennyksiä lisäysten avulla. Itsekorjauksen aloituskeino on väline, jonka avulla pyyhitään poisjätettävä kohta puheesta ja korjataan tilalle jotain muuta.

Itsekorjauksen aloituskeinot katko, suunnittelupartikkeli ja tauko on laskettu kuuluvaksi uudelleenaloitukseen, jos ne sijoittuvat korjattavan ja korjatun väliin. Äänteen venytys ja narina ulottuvat yleensä tämän alueen ulkopuolellekin. Jos ne kuitenkin muokkaavat korjattavaa tai korjattua, ne kuuluvat itsekorjaukseen. Suunnitteluäänteet (*mm*, *öö*, *ää* ja niin edelleen) sekä hengitys sisään tai ulos lasketaan nekin uudelleenaloitusta korostaviksi itsekorjauksen aloituskeinoiksi, jos ne sijoittuvat korjattavan ja korjatun väliin.

5.4.1 Sanan katkaisu

Katkokset ovat eniten tutkittu itsekorjauksen aloituskeino. Ne ovat myös yleisin käytetty sellainen. Katko kuullaan kesken jääneenä sanana tai rakenteena ja siinä voi olla yllättävää keskeytystä korostava glottaaliklusiili.

(16)

A. ja rahat voi (.) ämm .hh teke hu- [/] ihmisistä huonoa.

B. toou- [/] kadulla <ei> >oikeastaan< (0.7) kertaakaan (1.2) käydä [/] käyn pyytämän rahat paitsi että joku: juoppo (1.2) ihme kyllä £ pyydä (1.3) pari £ ma- [/] euroa.

Ensimmäisessä esimerkissä (16 A) puhuja keskeyttää sanan *hu-* ja korvaa sen toisella taivutusmuodolla *ihmisistä huonoa*. Seuraavassa esimerkissä onkin kolme korjausta. Siinä ensimmäinen korvaava korjaus (*toou- [/] kadulla*) ja kolmas korjaus (*ma- [/] euroa*), korvaava sekin, aloitetaan katkoksella ja korvataan toisella sanalla. Keskimmaisessä korjauksessa (*käydä [/] käyn*) taas ei ole kesken jätettyä sanaa, vaan korjattava sana sanotaan kokonaan ja korjaus, jossa vaihdetaan taivutusta, seuraa välittömästi.

Taitotasolla kolme katkoksia oli yhteensä 86 uudelleenaloituksen yhteydessä, kun niitä oli yhteensä 152. Katko onkin ehdottomasti yleisin tapa aloittaa itsekorjaus. Myös taitotasolla neljä määrä oli suunnilleen sama, 105 katkolla aloitettua uudelleenaloitusta kaikkiaan 193 uudelleenaloituksesta. Molemmissa tapauksissa myös itsekorjauksista hieman yli puolet alkoi katkolla.

Yleisten kielitutkintojen aineiston yhteydessä katkolla tarkoitetaan sanan kesken jättämistä. Termin voi ymmärtää myös laajemmin meneillään olevan lausuman katkaisuksi. Sorjonen ja Laakso (2005) tutkivat itsekorjausten aloituskeinoja ja niiden vuorovaikutustehtäviä kasvokkaisissa ja puhelinkeskusteluissa. Tutkimuksen aineistosta löytyi yhteensä 611 itsekorjausta. Niissä kesken jättäminen oli aloituskeinona 524 tapauksessa. Toisin sanoen jopa 87 prosenttia itsekorjauksista alkoi katkolla. Oman aineistoni koevastauksissa sama luku oli vain hieman yli 50 prosenttia. Tuloksista voisi päätellä, että kahden- tai useammanvälisissä keskusteluissa kesken jättäminen on paljon yleisempi itsekorjauksen aloituskeino kuin puhe-esityksissä. Todellisuudessa kyse on termin määrittelystä: Sorjonen ja Laakso ovat laskeneet myös kokonaan lausuttujen sanojen jälkeiset keskeytykset katkoiksi. Tällaisten katkojen tunnistamista auttaisi glottaaliklusiilin merkitseminen litteraattiin, sillä usein, mutta ei aina, se osoittaa myös kokonaan lausuttujen sanojen jälkeen keskeytyvän puheen.

Nollakorjauksista eli uudelleenaloituksista, joissa ei varsinaisesti korjata mitään, esiintyi noin 70 prosenttia katkaistun sanan kanssa. Tasolla kolme yhteensä 49 nollakorjausta alkoi katkolla, kun kaikkiaan niitä oli 67. Tasolla neljä katkolla alkoi 66 nollakorjausta yhteensä 92:sta.

5.4.2 Suunnittelupartikkelit

Suomen kielen aloituspartikkeleita ovat *tai*, *siis* ja *eiku*. Lisäksi näitä tapaa joskus myös yhdistelminä *tai siis* ja *eiku siis*. Suunnittelupartikkeleita oli koko kielitutkintoaineistossa vain yksi. Tämä yksi *eiku* löytyi ylemmän keskitason aineistosta ja sitä käytettiin seuraavanlaisesti: ”*no mun mielestäni .hhh ei ku [/] kuka on rikas*”. Korjauksesta voi arvata, että kyseessä on uuden puheenaiheen aloittaminen, joka sitten korjataan toiseksi aiheeksi.

Yhden *eiku* -partikkelin lisäksi aineistossa oli mielenkiintoisella tavalla kolme *no* – partikkeliä sellaisessa yhteydessä, että niitä voisi verrata aloituspartikkeliin. Suomenkielisissä keskusteluissa *no* on laajassa käytössä niin vuorojen alussa kuin niiden sisälläkin siirtymiä osoittamassa. *No* voi olla dialogipartikkeli yksinään esiintyessään ja lausuman alussa se luokitellaan lausumapartikkeliksi. *No* ei ole määritelty aloituspartikkeliksi, eikä sen merkitys ole samanlainen kuin *eiku* –partikkelin, joka korostaa korjattavan aineksen hylkäämistä ja korvaavan ilmauksen tuottamista.

(17)

- A. myös voi aa kerätä rahaa erilaisiin tar- no ää [/] erilaisiin tarkoitukseen
- B. et ihminen voi .hh aam (.) olla (.) no hhh [/] käyttäytyä huonosti
- C. minä usein no [/] joka ilta olen juoksemassa

Kaikki kolme *no* – partikkeliä itsekorjauksen yhteydessä ovat eri puhujilta ylemmän keskitason kokeesta. Ensimmäinen puhuja katkaisee ilmauksen *erilaisiin tar-*, mutta tuottaa kuitenkin korjattavana olleen ilmauksen uudelleen. Tuloksena on eräänlainen nollakorjaus. Muut kaksi puhujaa katkaisevat ja hylkäävät aloittamansa ilmauksen ja jatkavat vuoroaan uusilla ilmauksilla. (Laakso 1997: 118; Hakulinen 1997: 45; ISK: § 796.)

Sorjonen ja Laakso ovat tutkineet lausumansisäisten itsekorjausten aloitustapoja natiivien välisissä suomenkielisissä keskusteluissa. Kun itsekorjauksia oli yhteensä 611, niin partikkeli *eiku* oli aloituskeinona 23 (3,7 %) tapauksessa, partikkeli *tai* 42 (7 %) tapauksessa ja partikkeli *siis* 22 (3,6 %) tapauksessa. Sanan tai laajemman rakenteen katkaisu oli *siis* ehdottomasti yleisin tapa aloittaa itsekorjaus, mutta myös partikkeleita esiintyi jonkin verran. Sorjonen ja Laakso ovat selvittäneet, että juuri suomen kielen leksikaaliset itsekorjausten aloituskeinot, varsinkin partikkeli *eiku*, näyttäisivät olevan poikkeuksellisesti tässä käytössä

muihin tutkimuksissa huomioituihin kieliin verrattuna. Esimerkiksi englanninkielisessä puheessa itsekorjaukset aloitetaan lähes yksinomaan katkoksilla.

Yki-aineiston itsekorjausten poimintojen tulokset poikkesivat Sorjosen ja Laakson tuloksista. Partikkeleita löytyi koevastauksista tuskin lainkaan. Yksi tapaus 344:stä on hyvin vähän. Se, että partikkeli löytyi ylemmän keskitason testistä, saattaisi liittyä puhujien suomen kielen hallinnan tasoon: ylemmällä keskitasolla oppijat ovat jo omaksuneet jonkin verran erikoisempia suomen kielen konventioita, kuten itsekorjauksen aloittamisen leksikaalisella keinolla. Tämä on kuitenkin vain olettaus, sillä tutkimustietoa venäjän kielen käyttäjien itsekorjauksista ei ole saatavillani. Varmasti ainakin *no* -partikkelin käytöllä on tekemistä venäjän kielen kanssa. Joka tapauksessa tämä tutkimus ei keskity interferenssiin eli äidinkielen vaikutukseen kohdekielen omaksumisessa, eikä tutkittavana ole äidinkielisten suomenpuhujien tuottamaa aineistoa vertailua varten. Erot natiivien puheesta poimittujen itsekorjausten kanssa voivat johtua myös muusta kuin äidinkielestä, sillä aineiston puhetilanne on hyvin erilainen kuin Sorjosen ja Laakson tutkimuksen keskusteluaineistossa. Ero on suuri, vaikka tarkastellut korjaukset ovatkin molemmissa vuoronsisäisiä itsekorjauksia.

5.4.3 Tauot, narina, hengitys ja äänteen venytykset

Itsekorjausten aloituskeinona käytettiin taukoa suunnilleen yhtä paljon alemmalla ja ylemmällä keskitasolla. Taitotason 3 testeissä itsekorjauksia oli aloittamassa 28 (20 % aloituskeinoista) taukoa ja taitotasolla 4 taukoja käytettiin 28 (15,5 % aloituskeinoista) kertaa. Näihin tuloksiin on laskettu mukaan kaikki uudelleenaloitukset, mutta nollakorjausten jättäminen pois ei muuttaisi tulosta juurikaan.

Alla on aineistosta pari katkelmaa (Esimerkki 18), joissa on taukoja itsekorjauksen aloituskeinona. Ensimmäisessä on melko pitkä tauko, 1,1 sekuntia. Lisäksi korjattavaa sanaa venytetään. Kuten katkelmasta voi huomata, taukoja on myös ennen varsinaista korjausjaksoa. Ulos- ja sisäänhengitystäkin on paljon, sillä ennen korjausta tehdään jo paljon sanahakua.

(18)

- A. mutta (1.6) jos on jotain (1.2) sellaset hh .hh / epämääräset <puhelinsoitot> että joku: (1.1) [/] jotkut syöpäpotilaat (.) tai tai sairaat lapset ää ja sitten vain ilmoittaa tää (.) tilinumero minne lähettä sitä rahaa
- B. että (1.1) jos keskitytään vain siihen että öö mitä tavaroita (0.9) [/] tavaroita on
- C. toinen (.) [/] toisella voi olla (0.6) muuten enemmän rahaa

Toisessa yllä luetelluista esimerkkitapauksista (Esimerkki 18 B) on nollakorjaus. Siinäkin tauko on pitkähkö ja uudelleenaloitusta edeltää sanahaku ilman korjausta. Kolmannessa esimerkkitapauksessa korvataan taivutusmuoto toisella. Siinä korjattavan ja korjauksen väliin jää lyhyt mikrotauko.

Se, että taukoja ei ollut uudelleenaloituksissa, ei tarkoita ettei niitä olisi muualla aineiston koevastauksissa. Taukoja löytyi lähes jokaisesta vuorosta ja erityisen pitkiä taukoja kasautui tietenkin koevastausten loppuun, missä oli vaikea keksiä enää uutta sanottavaa.

Narina, äänekäs sisään- tai uloshengitys sekä äänteen venyttäminen ovat usein myös itsekorjauksessa mukana näyttämässä, että jotakin mahdollisesti korjataan. Myös nollakorjauksissa on mukana tällaisia aloituskeinoja. Alla olevassa esimerkissä haetaan sanaa ja tehdään uudelleenaloitus. Koko korjausjakso lausutaan narisevalla äänellä. Lisäksi uudelleenaloitukseen kasautuu epäröintiääniteitä (öö).

(19)

raha ei auta ihmistä se vaihta vaan #öö oo onge- öö [/] ongelmien# laatua

Narinaa ilmeni itsekorjausten yhteydessä jonkin verran. Alemman keskitason aineistosta sitä löytyi neljässä tapauksessa ja ylempällä keskitasolla narinaa löytyi yhdessätoista tapauksessa. Alla ovat kaikki neljä alemman keskitason tapausta, joissa uudelleenaloitukseen on kasautunut myös narinaa:

(20)

- A. niin vielä veteraniikin #eemm# (1.7) [/] veteraanitkin keräävät rahat en tiedä miksi
- B. ja C. että varmaan ma auton (0.7) muille ihmiselle #jo-# [/] #joka-# [/] jokasella ei oo niin paljon rahaa ja ((niiskaisee)) varmaan se auttaa että (0.8) jos#:: rahat lähettävät mm muut maahan esimerkiksi Afrikkaan
- D. #tai jos# minulla ei #oo (1.0) kukuh-# [/] lompakossa tällä hetkellä rahaa

Esimerkeistä voi huomata, että yhdessäkään niistä narina ei ole ainoa itsekorjausta merkitsevä tekijä. Narinan lisäksi ensimmäisessä uudelleenaloituksessa on myös suunnittelu- tai epäröintiääniteitä #eemm#, joka lausutaan narisevalla äänellä. Ensimmäinen itsekorjaus voi juuri ja juuri olla korvaava itsekorjaus. Korjattavan ja korjatun välillä (*veteraniikin* – *veteraanitkin*) on pieni ääntämyksellinen ero, joka ei välttämättä ole korjauksen kohteena.

Esimerkiksi taivutus ei tässä vaihdu eikä tyylillinen eroakaan ole juuri kuultavissa. Ellei mitään korjata, voi tämän uudelleenaloituksen nähdä myös nollakorjauksena, jossa tehdään oikeastaan sanahakua.

Taukoja, narinaa, äänten venytystä ja voimakasta sisään- tai uloshengitystä esiintyy paljon sanahaun yhteydessä. Niiden avulla voi paikantaa sanahakuja ja niistä huomaa, että itsekorjauksetkin ovat yksi tapa tehdä sanahakua. Sanahakua voi ”liputtaa” myös leksikaalisilla keinoilla (Hokkanen 2001: 97-99). Tällaisia ovat esimerkiksi sellaiset ilmaukset kuin *mikä se oli, kuka se nyt oli, mitä se on se* ja niin edelleen. Lausumansisäisissä itsekorjauksissa leksikaaliset keinot rajoittuvat kuitenkin lähinnä partikkeleihin *eiku, tai ja siis*, joita käsittelemme jo edellä.

Äänten venytystä löytyi alemmalla keskitasolla uudelleenaloituksista 8 tapauksessa 151:stä. Ylemmällä keskitasolla sitä ilmeni 12 tapauksessa 192:sta. Molemmilla alla olevista esimerkeistä toistetaan keskeytetty sana, joten se lasketaan nollakorjaukseksi. Korjattavaa sanaa venytetään ennen kuin se aloitetaan uudelleen.

(21)

- A. minä osallistun kaks kolme kertaa vuodessa (1.0) katu:- [/] katukeräys (1.1) #jouluna ja joskus vielä
- B. to:- [/] toinen mm haluaa ryöstää sinua hh ja sinun tarvitsee ää öö maksaa paljon ve:roja (0.6) esimerkiksi

Epäröintiäänteistä (suunnitteluäänteistä) ja äänekkäästä hengityksestä puhutaan myös diskurssintutkimuksen alalla. Niiden katsotaan täyttävän tauon, joka muuten jäisi hiljaiseksi. Siksi niistä käytetään nimityksiä täytetty tauko tai täytelisäke. (Sorjonen 1997: 112.) Aineistossa oli ns. yneemeitä eli suunnitteluäänteitä toteutettu monilla eri vokaaleilla. Alemmalla keskitasolla uudelleenaloituksista löytyi yhden kerran *eemm* ja kaksi kertaa *öö*. Enemmän löytyi epäröintiäännettä *ää*, jota oli neljän uudelleenaloituksen yhteydessä. Lisäksi *mm* ja *aa* esiintyivät molemmat aineistossa kolme kertaa. Yhteensä tällaisia suunnitteluääniä oli alemmalla keskitasolla siis 13, mikä on noin 7 prosenttia kaikista lasketuista aloituskeinoista.

Ylemmällä keskitasolla epäröintiäänteitä oli uudelleenaloituksissa 22 kappaletta, noin 13 prosenttia uudelleenaloituskeinoista. Suunnitteluäännettä *öö* käytettiin peräti 15 kertaa uudelleenaloituksessa, mikä on todella paljon suhteessa alemman keskitason vastaavaan lukuun. Muilla vokaaleilla rakennetut epäröintiäänteet jakautuivat siten, että *aa* esiintyi kolme kertaa, *ää* samoin kolme kertaa ja *yy* yhden kerran. Se, että suomenoppija käyttää tavallista

suunnitteluäännettä *öö*, voisi hyvinkin kertoa jotain kielitaidon tasosta ja suomalaisen puheenparren omaksumisesta. Koska käyttö oli näinkin paljon yleisempää ylemmällä keskitasolla, tukee myös tutkimusaineisto tätä oletusta.

5.5 Taivutuksen korjaaminen

Seuraavaksi paneudutaan suomenoppijalta odotettavaan puheen piirteeseen, sopivan taivutusmuodon hakemiseen. Hieman alle kolmasosassa itsekorjauksia korjattiin taivutusta. Seuraavat esimerkit sisältävät korjaukset, joissa korvataan taivutusmuoto toisella. Sanan hakeminen ei välttämättä johdu kielitaidon ongelmista, vaan sillä voi myös esimerkiksi korostaa sanomaansa ja saada sille erityistä huomiota (Hokkanen 2001: 93). Kurhila (2006: 95-96) kuvaa taivutusmuodon hakemista eräänlaiseksi keinoksi tehdä ajatuskulkuaan näkyväksi puheessa. Hänen mukaansa keskusteluissa sanahakua voi käyttää myös ongelmallisten ilmausten liputtamiseen eli ongelmaksi merkitsemiseen. Erityisesti oikean taivutuspuheen hakemisen Kurhilakin (2006: 123-124) on huomannut tapahtuvan keskusteluissa ainoastaan ei-äidinkiellisen suomenpuhujan vuoroissa. Toisin sanoen taivutuksen korjaaminen on ominaista suomenoppijan puheelle. Kurhila arvelee suomenoppijoiden huolellisuuden johtuvan siitä, että vajavaisuudet kielen hallinnassa vaarantavat heidän täysivaltaisen puhujuutensa esimerkiksi keskustelutilanteissa (Kurhila 2006: 149-150). Tämä viittaa siihen kakkoskielisistä keskusteluista tehtyyn havaintoon, että niissä osallistujat orientoituvat tietynlaisiin rooleihin ja esimerkiksi sallivat poikkeuksia preferoidusta korjausjäsennyksestä (Kurhila 2006: 149).

Eräs seikka saa kaksi viimeistä korjausta vaikuttamaan siltä, että kyseessä on jonkinlainen kielellisen epäröinnin hetki: molemmat ovat tuottamassa sellaisen muodon, jota äidinkielenkin puhuja käyttäisi, mutta vaihtavat sen kuitenkin johonkin toiseen taivutusmuotoon (*ihmin – [/] ihmisen, mäke [/] mäeltä*). Ensimmäisessä esimerkissä taas kokeeseen osallistuja korjaa muodon *sairassi* partitiiviksi, joka kuuluu yhteen sanan *paljon* kanssa, vaikka toteuttaakin sen toisen nimitystyypin taivutusta noudattaen.

(22)

- A. paljon ongelmia maissa (0.6) missä sota nälkä ja mis on paljon sairassi [/] sairaksia
- B. mutta tietysti jos ihmin- [/] ihmisen liian rikas hänellä on paljon ongelmia
- C. mä olen hihtämässä ja hirveästi tykkään (.) #oo# mikä skimbamassa tai laske mäke [/] mäeltä

Millainen suomen kielen taivutus oli ongelmallista kokeeseen osallistujien mielestä – sikäli kuin sen voi uudelleenaloituksista päätellä? Eri ryhmiin luokittelu on edistänyt Yleisten kielitutkintojen aineistoni arviointia jo uudelleenaloitusten jaottelussa sekä korjaustyyppien erittelyssä kahdesta eri näkökulmasta. Näistä viimeiseksi esitelty, eli jako taivutuksen korjaamisiin, ilmauksen vaihtamisiin sekä nollakorjauksiin, liittyy hypoteettisen kielellisen epäröinnin tarkasteluun. Tämä ajatus juontaa aineistosta löytyvistä uudelleenaloituksista, sillä joidenkin korjausten kohdalla on vaikea olla pohtimatta sitä, miksi juuri siinä on tehty uudelleenaloitus. Voisiko ilmauksessa olla jotakin kielellisen kompetenssin haastavaa ja epävarmuutta aiheuttavaa? Kuten edellä, toimii luokittelu ja eri kategorioihin kuuluvien korjausten määrällinen vertailu tämänkin analyysin lähtökohtana.

Olen luokitellut taivutuksen vaihtamiset itsekorjauksissa kirjaamalla aineistosta löytyvien korjausten piirteitä. Jossakin korjauksessa nominatiivi korvattiin genetiivillä, toisessa monikkomuotoinen nomini yksikkömuotoisella. Lopulta kategorioiksi hahmottuivat yksikkö – monikko -vaihdot, muut nominin taivutuksen korjaamiset, verbin taivutuksen muutokset sekä epäselvien muotojen korjaaminen. Vain parissa tapauksessa korjattiin esimerkiksi sekä monikko yksiköksi että sijamuoto toiseksi. Nämä korjaukset päättyivät kumpaankin näistä luokista. Tällainen korjaus on esimerkiksi sellainen kuin esimerkissä (23). Siinä muutetaan yksikkö monikoksi, mutta samalla vaihdetaan myös adessiivi partitiiviksi. Parissa tapauksessa korjattiin myös epämuodollinen muoto muodolliseksi (*siks – siksi*), jonka olen myös laskenut tässä aineistossa taivutuksen vaihdokseksi.

(23)

mutta minä arvotta ihmisel [/] ihmisiä rikaista minkälainen on itse ihminen

Eniten aineistoni koevastauksissa korjattiin nominien taivutusta. Molemmilla taitotasoilla korjattiin nominien sijataivutusta eniten, vaikkakin ylemmällä keskitasolla määrä oli sama kuin niissä tapauksissa, joissa vaihdettiin lukua. Ensimmäisessä esimerkissä (alla) on katkaistu muoto *rikastumises-*, joka voisi olla sekä elatiivi että inessiivi, ja katkon jälkeen se korvataan partitiivilla *rikastumista*. Toisessa esimerkissä relatiivipronominin *joille* taivutus vaihdetaan korvaavassa itsekorjauksessa muotoon *jotka*.

(24)

A. jotkut asiat voivat estävät rikas- [/] rikastumises- [/] rikastumista

- B. keräyksessä hhh on hyvää se että #öö# jotkut öö ihmiset ihan joille [/] jotka tarvitsevat rahaa

Jos kysyy, miksi juuri jokin tietty taivutusmuoto on korvattu jollakin toisella, ei oikeaa vastausta ole, vaan kysyminen johtaa vain lukuisiin arvauksiin. Esimerkiksi toisessa yllä olevista esimerkeistä voisi korjauksen hahmottaa niin, että verbi *tarvita* vaatii tietynlaisen rektion. Muoto *joille* ei puhujan mielestä ehkä kuulu yhteen sen kanssa, mutta *jotka* sopii hyvin ilmaisemaan ajatuksen, jota puhuja on rakentamassa. Yhtä hyvin ”tilanteen kulun” voi spekuloida niin, että puhuja on aloittamassa rakenteen, johon muoto *joille* sopii hyvin, esimerkiksi *joille raha on tarpeen* tai mikä tahansa muu mahdollinen rakenne. Ainoa varmasti todettavissa oleva asia on se, että puhuja on korjannut puhettaan siten, että sana tai pidempi ilmaus on muuten säilynyt samana, toistettu, mutta taivutusmuoto on vaihtunut.

Toiseksi eniten löysin aineistostani sellaisia taivutuksen korjaamisia, joissa vaihdettiin muotoa yksikön ja monikon välillä. Esimerkiksi:

(25)

- A. ja huonoa [/] huonoja puolia että (1.0) muut ovat ihmiset (1.4) jokaisella (0.7) huomattavasti vähemmän rahaa voi olla (1.8) hänestä huonoa mieleä
 B. mutta h kehitysmaalle mis on köyhiä lapsi (.) [/] lapset näkevät nälkää (0.6) sinnekin on ihan hyvä laittaa rahaa
 C. mutta huono [/] huonoja #puolia rikkaudessa# on että

Ensimmäisessä esimerkissä (25 A) vaihdetaan yksikössä oleva *huonoa* muotoon *huonoja*. Taivutus säilyy muuten partitiivimuotoisena. Seuraavassa esimerkissä (25 B) korjattavan ja korjatun välillä on mikrotauko. Kun yksikkömuotoinen *lapsi* vaihdetaan muodoksi *lapset*, puhuja painottaa korjattua muotoa korostaen uutta muotoa noteerattavaksi ja edellisen hylkäämistä.¹ Kolmannessa katkelmassa (25 C) korvataan *huono* monikon partitiivilla *huonoja*. Siinä siis vaihdetaan sekä lukua että sijamuotoa.

Sijamuotojen ja luvun lisäksi useita taivutuksen korjaamisia yhdisti se, että joko korjattavana tai korjattuna tai molempina oli muoto, jota ei pystynyt määrittelemään miksikään suomen kielen taivutusmuodoksi. Silloin korjaus jäi luonnollisesti muiden kategorioiden ulkopuolelle. Näissä tapauksissa puhuja on kuitenkin selvästi hakenut sopivaa taivutusta.

Ensimmäisessä alla olevista esimerkeistä muoto *sairassi* korjataan muotoon *sairaksia*.

Korjattavan muodon merkitys on huonosti tunnistettavissa. Vasta korjausosa paljastaa, mitä

¹ Litteraatissa tätä korjausta ei näe ilman uudelleenaloitusmerkkiä, koska glottaaliklusiileita ei ole merkitty. Keskeytys kuitenkin kuuluu nauhoituksessa, minkä perusteella olen määritellyt sen uudelleenaloitukseksi.

muotoa sillä on haettu. Toisessa esimerkissä on sama tilanne: muoto, joka korjataan, ei ole tunnustettavissa, mutta korjaus sen sijaan on.

(26)

- A. missä sota nälkä ja mis on paljon sairassi [/] sairaksia
- B. estettää sen ohjelman toimintas [/] toiminta

Verbin taivutusta korjattiin vain vähän, ylemmällä keskitasolla kerran ja alemmalla viisi kertaa. Oli myös hankalasti luokiteltavia tapauksia. Ilmauksessa *rikkaita ihmiset en [/] ei kohteliaita* kieltoverbin ei kanssa ei käytetä lainkaan olla-verbiä kuvailtaessa, millainen jokin on, mutta persoonataivutusta muutetaan yhtä kaikki.

5.6 Taitotasot ja itsekorjaukset

Laakso (1997) havaitsi afaattisten ja ei-afaattisten välisten keskusteluja tutkiessaan (ks. luku 3), että afaattinen puhuja aloittaa itsekorjauksen määrällisesti noin joka kolmannen tuottamansa afaattisen muodon (virheen) yhteydessä. Itsekorjauksia tuotettiin tietenkin myös ”tavallisesti” ilman afaattiseksi muodoksi määriteltyä ilmausta. Aloitettujen itsekorjausten suhteellinen määrä vaihteli myös eriasteisten afasiatapausten välillä.

Afaattisia kielivirheitä on siis mahdollista erotella tavallisista virheistä. Tietyt tuntomerkit, kuten äänteiden järjestyksen sekoittuminen tai mitään tarkoittamattomien sanojen tuottaminen tekevät tämän mahdolliseksi. Myös lapsenkielellä on havaittavissa tiettyyn ikään liitettäviä piirteitä. Mutta voiko jokin puheen ominaisuus tehdä siitä juuri tietyntasoisen kielenoppijan puhetta? Esimerkiksi eurooppalainen kielenarvioinnin ja oppimisen viitekehys nojaa tämäntapaiseen ajatukseen. Siinä on luonnehdinnat tietynlaisesta kielestä, jota kunkin taitotason edustaja tuottaa ja pystyy ymmärtämään. Tosin nämä taitotasokuvaukset ovat kokonaisvaltaisia, eikä siis voi suoraan sanoa, että yksi tietty ominaisuus tekisi kielestä tietyntasoista.

Voiko tietynlainen korjaus olla ominainen juuri kakkoskielisellemme ja voiko kielitaidon tasosta sanoa jotain korjausten laadun tai määrän perusteella? Hokkasen (2001: 93, 95) mukaan ei-natiivit puhujat pitävät paljon taukoja, epäröivät ja venyttävät äänteitä, sillä heiltä puuttuu keinoja ilmaista ajatuksiaan kohdekielellä. Epäröinnit puheessa, kuten uudelleenaloitukset ovat verrattain yleisiä ei-äidinkielen puheessa.

Kommunikaatiostrategiatutkimuksen anti tälle tutkimukselle on ainakin Poulissen (1997) löydös hänen vertailevassa tutkimuksessaan, jossa informantit korjasivat suhteellisesti enemmän tekemiään virheitä käyttäessään englantia kuin puhuessaan äidinkieltään hollantia. Oletettavasti kakkoskielisillä puhujilla on testitilanteessa tavallista suurempi paine tuottaa kieliopillisesti virheetöntä puhetta, mikä saa heidät kiinnittämään enemmän huomiota puheensa kieliopilliseen puoleen. Tutkimuksessa huomattiin myös, että heikoimmin englantia osaavat tekivät vähiten itsekorjauksia. Korjaamisen vähäisyys saattoi johtua siitä, että nämä informantit joutuivat työskentelemään kovimmin heikon kielitaidon takia, eikä heillä näin riittänyt enää resursseja kielivirheiden tarkkailuun. Poulissen havainto antaa siis olettaa, että korjausten suhteellinen määrä kertoo jotain kielitaidon tasosta ja äidinkielisyydestä. (Poulisse 1997: 49-61, Poulisse 1999.)

Hellermanin (2009) seurantatutkimuksessa paljastunut itsekorjausten määrän lisääntyminen kielitaidon karttuessa on yksi osoitus siitä, että itsekorjauksia on puheessa sitä enemmän, mitä paremmin kieli hallitaan. Tämän, sekä Poulissen (1997) havaintojen perusteella olikin odotettavissa, että myös omassa aineistossani tasoarvion 4 saaneet koevastaukset sisältäisivät hieman enemmän itsekorjauksia kuin tason 3 vastaukset. Eurooppalaisen viitekehyksen mukainen arviointiasteikko edellyttää ylimmillä tasoilla korjaamiskäytäntöjen hallitsemista. Tason C1.1 kuvauksessa sanotaankin: ”kieliopin hallinta on hyvää. Satunnaiset virheet eivät hankaloita ymmärtämistä, ja puhuja osaa korjata ne itse.” Taso C1.1 vastaa Yleisten kielitutkintojen ylimmän tason kokeen tasoarviota 5. Myös Hellermanin (2009: 121-122) mukaan kielitaitojen karttuminen merkitsee muun muassa sitä, että kielenoppijan kyky monitoroida omaa puhettaan ja sen ”virheitä” lisääntyy. Voi siis sanoa, että kielenoppijan tunnistaa natiivia vähäisemmästä ja yksipuolisemmasta korjaamistoiminnasta, varsinkin vielä keskitasolle yltävien kielenoppijoiden tapauksessa.

Itsekorjauksen aloituskeinoja ei käytetty aineistossani täysin kohdekielenomaisesti. Suomen kielelle ominaista itsekorjauksen aloituspartikkelia *eiku* käytettiin vain yhdessä itsekorjauksessa eikä muita suomen aloituspartikkeleita (*tai* ja *siis*) käytetty lainkaan. Äidinkiellisen puheessa se olisi aiempien tutkimusten perusteella paljon taajemmassa käytössä (Sorjonen ja Laakso 2005). *Eiku* -partikkelin käytön vähäisyys ja puuttuminen voi hyvin kertoa siitä, että puhuja ei ole natiivi suomen puhuja. En usko, että leksikaalisten itsekorjauksen aloituskeinojen vähäisyys aineistossa johtuisi esimerkiksi puhetilanteesta, koska ensinnäkin korjaamista oli muutoin hyvin paljon ja toiseksi suunnittelupartikkelien käyttö on muissa kielissä harvinaista, joten sen käytön oppiminen liittyy suomen kielen oppimiseen.

Partikkelin *no* käyttäminen itsekorjauksen aloituskeinona on mahdollisesti ominaista äidinkielenään venäjää puhuville, koska natiivin suomenpuhujan kielestä sellaista ei ole aiemmissa tutkimuksissa havaittu. Leksikaalisen aloituskeinon käyttäminen merkitsee toisaalta sitä, että ylemmän tasoarvion saaneet ovat omaksuneet jotain sellaista, mitä alemman tason puhujat eivät vielä hallitse. Toisaalta, jos *no* -partikkelin käyttö itsekorjauksen aloituskeinona on oman äidinkielen vaikutusta, se ei tee kielenkäytöstä pelkästään kohdekielenomaisempaa, vaan vie oppijankieltä siltä osin myös kauemmas kohdekielestä.

Tutkielmassani oli tarkoitus paitsi selvittää, millaisia itsekorjauksia keskitason Yleisten kielitutkintojen koevastauksista löytyy, myös verrata alemman ja ylemmän keskitason suoritusten korjauksia toisiinsa. Eri itsekorjaustyyppien suhteellinen määrä kaikista korjauksista oli jopa yllättävän samanlainen eri taitotasolla. Hieman suurempia eroja oli uudelleenaloituksissa käytettyjen itsekorjauksen aloituskeinojen määrissä.

Itsekorjausten kokonaismäärissä oli vain aavistuksenomainen ero. Molempia taitotasoja edusti kolmekymmentä koevastausta. Kolmestakymmenestä alemman taitotason koevastauksesta löytyi 151 uudelleenaloitusta, mikä vastausten yhteenlasketun sanamäärän ollessa 4353 merkitsee noin 3,47 prosenttia kaikista sanoista. Ylemmällä taitotasolla samasta määrästä koevastauksia löytyi 192 uudelleenaloitusta ja kun sanoja vastauksissa oli yhteensä 5087, oli itsekorjausten prosenttiosuus noin 3,77. Itsekorjauksia oli siis odotuksenmukaisesti ylemmällä taitotasolla hieman enemmän suhteessa sanamäärään, vaikkakin ero oli vain 3 prosentin kymmenesosaa.

Ylemmän keskitason itsekorjauksissa oli tietty piirre, joka kiinnitti huomioni. Korjauksia oli hyvin paljon samassa lausumassa ja vuorossa. Useat näistä olivat niin sanottuja jatkettuja korjauksia, joissa jokin ilmaus korjataan ja korjauksesta tulee myös korjattava ja niin edelleen. Tällainen ketjumainen sanahaku oli (lähes kaksi kertaa) yleisempää ylemmän keskitason korjauksissa kuin alemmalla keskitasolla.

Taivutuksen korjaamisen määrässä ja laadussa oli eroja taitotasojen välillä. Suurin ero oli nominin yksikkömuodon korjaaminen monikoksi ja toisin päin. Alemmalla keskitasolla näin tehtiin vain kolme kertaa kun ylemmällä keskitasolla yksikkö tai monikko vaihtui peräti yhdessätoista itsekorjauksessa. Myös verbin taivutuksen korjaaminen oli erilaista eri taitotasolla. Ylemmällä taitotasolla korjattiin verbin taivutusta vain kerran, mutta alemmalla tasolla kuitenkin viisi kertaa. Verbien taivutus vaikuttaa siis sellaiselta kielitaidon osalta, jota paremmin kieltä osaavat eivät enää koe ongelmaksi.

Alemman keskitason kokelaat tuottivat enemmän sellaisia muotoja, joita ei ole äidinkielen puheessa olemassakaan, tosin määrät olivat molemmilla taitotasolla pieniä.

Alemmalla keskitasolla korjattuja keksittyjä taivutusmuotoja tai sellaisilta vaikuttavia ”lipsahduksia” oli neljä kappaletta ja ylemmällä keskitasolla kaksi.

Aineistoon sisältyneet taitotasot olivat niin lähellä toisiaan, että odotin mielenkiinnolla, löytyykö tasoilta mitään havaittavia eroja uudelleenaloituksissa, vai ovatko erot vain ne, mitä arvioinnissa käytettävä taitotasokuvaus luettelee. Kaiken kaikkiaan keskitason kahden mahdollisen arvosanan eli tasoarvion saaneiden koevastausten välillä oli joitakin eroja korjaamisessa. Uudelleenaloitusten lisäksi sanamäärä oli myös paljon suurempi ylemmän tason vastauksissa (4353 tasolla 3 ja 5087 tasolla 4).

7. PÄÄTÄNTÖ

Olen rakentanut tämän tutkielman sellaisen aineiston ympärille, jota on ollut vaikea sovittaa minkään yhden kielentutkimuksen suunnan raameihin. Metodisesti puheen tutkimiseen loistavasti soveltuva keskusteluanalyysi on venynyt yllättävän moneen tämän tutkielman palveluksessa. Siinä missä keskusteluanalyysi ei ole enää voinut joustaa, on kielen lipsahdusten tutkimuksesta sekä muusta perinteisemmästä puheen tutkimuksesta ollut apua.

Kielenoppijan kannalta puhe-esitys on keskustelua vaikeampi viestintätilanne, sillä keskustelukumppanin tarjoamaa tukea ei ole niihin tilanteisiin, joissa kielellisten resurssien puute haittaa ajatusten ilmaisemista opittavalla kielellä. Ainoa apu on tehtävävihossa ja vastauksen nauhoitukseen liittyvissä äänitetyissä ohjeissa, joita käytettiin poikkeuksetta. Koevastauksissa toistettiin tehtävänannon käsitteitä ja koevastaukset muistuttivat toisiaan sisällöllisesti hyvin paljon.

Yksi tutkimuskysymyksistäni oli se, millaisia uudelleenaloituksia suomen kielen keskitason puhekokeen vastauksissa ilmenee. Kysymys johti eri itsekorjaustyyppien luokitteluun useammastakin näkökulmasta. Esimerkit valaisivat myös luokittelun ongelmia, kuten sitä, että sama korjaus voidaan tulkita joskus monella tapaa. Jopa ilmauksien määrittäminen korjauksiksi on joskus ongelmallista, mutta olen pyrkinyt olemaan systemaattinen samanlaisten tapausten kanssa, jotta aineistoon ja analyysiin ei syntyisi vääristymiä.

Analyysin alussa kysyin myös, mitä itsekorjauksilla ja uudelleenaloituksilla tehdään aineiston koevastauksissa. Vastauksesta syntyi koko tutkimusraportin otsikko. Uudelleenaloituksilla siis pyyhitään pois pieleen menneitä koevastauksia ja korvataan niitä uusilla. Aina uudelleenaloituksessa ei korjattu mitään. Silloin toistettiin kokonaan tai osittain sanottu sana. Kaikilla uudelleenaloituksilla tehtiin aineistossa sanahakua, tai pikemminkin tehtiin sanahakua näkyväksi.

Kielen lipsahdusten tutkimus tai kommunikaatiostrategiatutkimus sallii tutkielmani nimen (*Näin väärä vastaus pyyhitään pois koevastauksessa*) ajatuksen ”vääristä vastauksista” paremmin kuin keskusteluanalyysi, jossa virheitä ei ole. Väärä vastaus tai virhe on tässä tutkielmassa muotoutunut kuitenkin suhteelliseksi käsitteeksi: se on jotain, minkä puhuja itse merkitsee niin sanotuksi ongelmakohtaksi. Aineiston puhetehtävässähän ei sinänsä ole vääriä vastauksia, sillä tarkoituksena on kertoa oma mielipide tehtävänannon osoittamasta aiheesta. Lisäkysymykset ovat apuna, kun sanottavaa on vaikea keksiä.

Kolmas tutkimuskysymykseni edellytti vertailua ylemmän ja alemman keskitason koevastausten kesken. Taitotasolla tehtiin yllättävänkin samanlaisia uudelleenaloituksia. Eroa oli lähinnä niiden määrässä siten, että ylemmällä keskitasolla tehtiin hieman enemmän kaikentyyppisiä uudelleenaloituksia. Monipuolisuutta korjaamisessa oli aavistuksen verran enemmän ylemmällä keskitasolla, sillä suunnittelu- eli aloituspartikkeleita käytettiin vain tuolla tasolla. Ainoa aineiston aloituspartikkeli *eiku* löytyi ylemmältä keskitasolta. *Eiku* -partikkelin lisäksi koevastauksissa käytettiin partikkelia *no* uudelleenaloituksen aloittamiseen. Kaikki aineiston suunnittelupartikkelit (*no* ja *eiku*) löytyivät ylemmän keskitason vastauksista.

En arvioinut äidinkielen vaikutusta puhekokeeseen osallistuneiden tekemiin uudelleenaloituksiin verrokkiaineiston puuttuessa, mutta tässä tutkielmassa on jo aineksia sellaisenkin tutkimuksen pohjaksi. Aineisto vertailua varten Yleisten kielitutkintojen puhumisen kokeesta ei löydy tähän tarkoitukseen, joten sellainen pitäisi varta vasten luoda tai pitäisi valita hieman toisenlaisia puhetilanteita, kuten natiivien suorittamia puheviestinnän näyttökokeita. Olisi mielenkiintoista verrata myös muita kieliä kuin venäjää äidinkielenään puhuvien koesuorituksia näiden tulosten kanssa. Tällainen asetelma toisi esimerkiksi transfer-tutkimuksen äidinkielen vaikutusta tarkastelevan näkökulman itsekorjausten analysointiin.

LÄHTEET

- Aalto, Eija – Tukia, Kaisa – Mustonen, Sanna – Taalas, Peppi 2007. Suomi2 – Minä ja arki. Opettajan opas. Keuruu. Otava.
- CEFLING: <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/kielet/cefling/en>. Katsottu 15.12.2009.
- CHILDES: <http://childes.psy.cmu.edu/>. Katsottu 15.12.2009.
- ETS 2009=www.ets.org. Katsottu 12.12.2009.
- EVK=Eurooppalainen viitekehys. <http://www02.oph.fi/ops/taitotasoasteikko.pdf> (Katsottu 13.12.2009)
- Fox, Barbara – Wouk, Fay – Hayashi, Makoto – Fincke, Steven – Tao, Liang – Sorjonen, Marja-Leena – Laakso, Minna – Flores Hernandez, Wilfrido 2009. Sidnell, Jack (toim.). *Conversation Analysis: Comparative perspectives*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Fox, Barbara A. – Hayashi, Makoto – Jasperson, Robert 1996. *Resources and repair: a cross-linguistic study of syntax and repair*. – Ochs, Elinor ym. 1996. *Interaction and grammar*. Cambridge. Cambridge University Press. s. 185-227.
- Fox, Janna D. 2001. *It's all about meaning : L2 test validation in and through the landscape of an evolving construct*. Department of second language education. Montreal. McGill University,
- Fulcher, Glenn – Davidson, Fred 2007: *Language testing and assessment: an advanced resource book*. London. Routledge.
- Goodwin, Charles -- Harness-Goodwin, Marjorie – Olsher, David 2002: *Producing sence with nonsense syllables: Turn and sequence in conversations with a man with severe aphasia*. – Ford, Cecilia E. - Fox, Barbara - Thompson, Sandra A. (toim.). *The language of turn seuquence*. Oxford University Press.
- Hasselgren, Angela 1998. *Smallwords and Valid Testing*. Bergen: Department of English, University of Bergen.
- Hatch, Evelyn 1978. *Discourse analysis and second language acquisition*. – Hatch, Evelyn (toim.). *Second language acquisition: A book of readings*. Rowley, MA: Newbury House.
- Hawkey, Roger. *A modular approach to testing English language skills. The development of the certificates on English language skills (CELS) examinations*. Cambridge University Press. Cambridge. 2004.
- Helasvuo, Marja-Liisa – Laakso, Minna – Sorjonen, Marja-Leena 2004. *Searching for words: Syntactic and Sequential Construction of word search in Conversations of Finnish Speakers with Aphasia*. *Research on Language and Social Interaction* 37. s. 1-37.
- Hellerman, John 2009. *Looking for evidence in language learning on practices for repair: a case study of self-initiated self-repair by an adult learner of English – Scandinavian journal of educational research* 53. s. 113-132.
- Heritage, John 1984. *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. – Suomentaneet Arminen, Ilkka – Paloposki, Outi – Peräkylä, Anssi 1996. Jyväskylä: Gummerus
- Hokkanen, Tapio 2001. *Slips of the tongue: errors, repairs, and a model*. Finnish Literature Society. Helsinki.
- Huhta, Ari 1997. *Yleisten kielitutkintojen arvosteluperusteet – Huhta, Ari – Määttä, Aila – Takala, Sauli – Tarnanen, Mirja. Yleiset kielitutkinnot ja kielenopetus*. Helsinki. Opetushallitus. s. 21-43.
- ISK = Hakulinen – Vilkuna – Korhonen – Koivisto – Heinonen – Alho 2005. *Iso suomen kielioppi*. Hämeenlinna. Karisto Oy.
- Kalin, Maija 1995. *Coping with Problems of Understanding: Repair sequences in Conversations between Native and Non-Native Speakers*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kiepo -projektin termipankki 2009. Eurooppalainen viitekehys. <http://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/tutkimus/projektit/kiepo/termipankki/Eurooppalainen%20viitekehys>. Katsottu 15.2.2009
- Koskela, Heidi – Piirainen-Marsh, Arja 2002: *Harvey Sacks ja keskusteluntutkimuksen perinne – Dufva, Hannele & Lähteenmäki, Mika (toim.). Kielentutkimuksen klassikoita*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Kurhila, Salla 2000. *Keskustelunalyysin esittelyä ja rajankäyntiä — kakkoskielisten keskustelujen haaste*. — Sajavaara Kari & Arja Piirainen-Marsh (toim.). *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. s. 359 - 381. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Kurhila, Salla 2003. *Co-constructing understanding in second language conversation*. Väitöskirja. Helsinki: University of Helsinki, Department of Finnish.
- Kurhila, Salla 2006. *Second language interaction*. Amsterdam: John Benjamins, Philadelphia, Pa.
- Laakso, Minna 1997. *Self-initiation of repair in conversations of fluent aphasic speakers*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston fonetiikan laitos.

- Laakso, Minna 1999. Word-finding difficulties of aphasic speakers in conversation. *Finnish Journal of Logopedics and Phoniatics* 19:3. s. 109-123.
- Laakso, Minna ja Klippi, Anu 2001. Sanojen löytämisen vaikeudesta: Keskusteluanalyysi afasiatutkimuksessa – Halonen, Mia ja Routarinne, Sara (toim.). *Kieli 13: Keskusteluanalyysin näkymiä*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 2001. s. 89-104.
- Leiwo, Matti 2002. Kuka ja mikä [oli ja on]kaan Chomsky? – Dufva, Hannele & Lähteenmäki, Mika (toim.). *Kielentutkimuksen klassikoita*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Levelt, Willem. J. M. 1983. Monitoring and self-repair in speech. *Cognition* 14. s. 41-104.
- Levelt, Willem J. M. 1989. *Speaking. From intention to articulation*. MIT Press. Cambridge.
- Luoma, Sari 1997: Comparability of a tape-mediated and a face-to-face test of speaking. A triangulation study. A licenciate study. Center for applied language studies. University of Jyväskylä. Jyväskylä.
- Luoma, Sari 2004. *Assessing speaking*. Cambridge university press. Cambridge.
- Poullisse, Nanda 1997. Compensatory strategies and the principles of clarity and economy. – Gabriele Kasper ja Eric Kellerman (toim.). *Communication strategies: Psycholinguistic and Sociolinguistic Perspectives*.
- Poullisse, Nanda 1999. *Slips of the tongue : speech errors in first and second language*. Amsterdam. John Benjamins.
- Routarinne, Sara 1997. Kertomuksen rakentaminen. -- Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere. Vastapaino s. 138-152.
- Salonen ja Laakso 2009. Self-repair of speech by four-year-old Finnish children. *Journal of Child Language*, Volume 36, Issue 04. Cambridge University Press.
- Schegloff, Emanuel A. – Jefferson, Gail – Sacks, Harvey 1977: The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language* 53. Nro. 2. s. 361-382.
- Seedhouse, Paul 2004: *The interactional architecture of the language classroom: a conversation analysis perspective*. Michigan. Blackwell publishing.
- Sorjonen, M-L. 1997. Korjausjäsenitys. — Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere. Vastapaino. s. 111 - 137
- Sorjonen, Marja-Leena ja Minna Laakso 2005. Katko vai eiku? Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät - VIRITTÄJÄ 2005 NRO. 2. s. 244 – 271.
- Nissilä, Leena – Martin, Maisa – Vaarala, Heidi – Kuukka, Ilona 2006: Saako olla suomea? Opas suomi toisena kielenä – opetukseen s. 183 – 186. Saarijärvi. Opetushallitus.
- Nooteboom, Sieb G. *Speaking and unspeaking: Detection and orrection of phonological and lexical errors in spontaneous speech - Errors in linguistic performance*. *Slips of the tongue, ear, pen and hand*. Academic press. Los Angeles. s. 87 - 95
- Seppänen, Eeva-Leena 1997: Vuorovaikutus paperilla. – Tainio, Liisa (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino. s. 18—31
- Solkin Yleiset kielitutkinnot -esittelysivusto 2009. https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki/yleista/tietoakielitutkinnoista/index_html. Katsottu 15.12.2009
- Sorjonen, Marja-Leena - Laakso, Minna 2005. Katko vai eiku? Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät. *Virittäjä* 2/2005. s. 244–271.
- Suni, Minna 2008: Toista kieltä vuorovaikutuksessa. *Kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen omaksumisen alkuvaiheessa*. Jyväskylä *Studies in Humanities* 94. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Söderpalm Talo, Ewa 1980. *Slips of the tongue in normal and pathological speech – Fromkin, Victoria toim. Errors in linguisti performance. Slips of the tongue, ear, pen and hand*. Academic press. Los Angeles. s. 81-86
- Tykkyläinen, Tuula 2007. Kielihäiriöinen lapsi keskinäisen ymmärtämisen vaalijana. *Virittäjä* 2/2007 s. 182–201
- Wagner, Johannes 1996. Foreign language acquisition through interaction – A critical review of research on conversational adjustments. *Journal of Pragmatics* 26 (1996) s. 215 – 235
- Wagner, Johannes 1998. On doing being a guinea-pig – A response to Seedhouse. *Journal of Pragmatics* 30 (1998). s. 103-113.
- Yleisten kielitutkintojen korpus 2009. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. <http://yki-korpus.jyu.fi>. Katsottu 27.11.2009.

